Llengua Nacional

Núm. 66 I trimestre del 2009, any XIX 5 €

En quin estat es troba la llengua catalana?

Els mots *que* i *què*

El jovent i la llengua

Vocals en contacte

CLUB CATALÀ DE VIATGES

VIATGI EN CATALÀ

29 anys organitzant viatges a l'Alguer i a l'illa de Sardenya

Setmana Santa 2009

Diada algueresa a l'Alguer

Conferència, actuació del Grup Dansa i sopar degustació de la cuina algueresa i sarda

Del 9 al 30 d'abril

Vols directes des de Barcelona

Preu: avió + hotel* + trasllats + estada en mitja pensió i actes Diada = 560 €**
Preu: avió + hotel** + estada en mitja pensió i actes Diada = 635 €**
*** Taxes aeroports no incloses: 40 €**

També, per a aquesta Setmana Santa (del 9 al 13 d'abril): El Triangle Sard, la Sardenya catalana, Flandes, Roma, la Sicília oriental, la Sicília occidental, Berlín, Istanbul, La Rioja, Nàpols i Roma (8 dies).

Demaneu full detallat dels viatges

Informació i reserves exclusivament a:

MERIDIÀ viatges

C. Indústria, 34 - 08025 BARCELONA - Tel. 93 458 55 56
Fax 93 458 73 31
A/e: meridia@meridiaviatges.com
Web: www.clubcataladeviatges.cat
GC 661

L'exemple d'Ermengol Passola

LA FLAMA DE LA LLENGUA

Pels qui estimaren...

Pels qui estimaren la materna llengua
en els temps de pobresa i de dissort:
un record.

Pels qui deixaren els honors i pompes
per conrar l'aridesa del nostre hort:
un record.

Pels qui en vaixells errants per les tempestes
no arribaren jamai al nostre port:
un record.

Pels qui aguantaren ferma la bandera
en els camps de batalla i desconhort:
un record.

Pels qui moriren per la nova pàtria
i en les tenebres els deixà la mort:
un record.

Miquel Forteza Pinya (1888-1969)

El dia 1 de gener d'enguany moria a Barcelona, la mateixa ciutat on havia nascut vuitanta-tres anys abans, Ermengol Passola i Badia, que ens ha deixat un gran exemple de patriotisme. Sortosament, la societat civil –encapçalada per Òmnium Cultural–, sabent que aquest prohom patia una malaltia irreversible, li va organitzar un homenatge el dia 23 d'octubre proppassat, a l'Ateneu, acte molt concorregut, com molt concorregudes foren també les exèquies, celebrades el dia 3 de gener. Semblantment, arran de la seva defunció, han estat molt nombrosos els comentaris, sempre elogiosos, sobre la seva figura publicats en la premsa.

I és que Ermengol Passola, com dèiem, va ser un patriota exemplar, impulsor de nombroses iniciatives culturals i empresarials en l'àmbit del catalanisme, fent-ho sempre des de la discreció. Nascut en 1925 prop de la plaça de Sant Jaume, a l'edat de quinze anys ja lluitava per la llengua, i en 1958 repartia exemplars ciclostilats del llibre *Justificació de Catalunya*, de Mn. Josep Armengou. Va col·laborar amb Joan Triadú en el concurs de poesia de Cantonigròs. Més tard, juntament amb Josep Espar i Ticó, fundà l'empresa discogràfica Edigsa, que divulgà la «nova cançó catalana», finalitat que prosseguí amb la firma Concèntric i amb el local anomenat La Cova del Drac. Amb la creació de la lliberia Ona va empènyer la difusió dels llibres catalans. En 1957 fundà l'Associació de Dissenyadors Industrials, que més tard s'integrà amb el Foment de les Arts Decoratives. Semblantment, participà en la creació dels Amics de les Nacions Unides i de l'entitat Amics de Joan Ballester, de la qual fou secretari i des de la qual afavorí importants iniciatives de cara a la integració dels immigrats. Passola fou distingit, en 1984, amb la Creu de Sant Jordi, per la seva tasca de suport i mecenatge a la cultura catalana. Tres anys més tard obtingué el Premi Jaume I d'Actuació Cívica, mentre que en el 2003 era honorat amb el Memorial Lluís Companys de la Fundació Josep Irla.

El mecenatge de Passola tenia com a base l'activitat industrial i comercial de Mobles Maldà, de la seva propietat, i per això s'ha assenyalat, amb motiu de la seva mort, que, a més de l'administració pública, ens cal una societat civil que «faci país», és a dir, que enforteixi el teixit social i cultural, essència de la nació. Altres coses que s'han dit sobre Passola són aquestes: «Acció, cultura popular, espiritualitat i pàtria. Una joia per a Catalunya, per a la seva família i per als seus amics.» «Tenia passió per Catalunya i una obsessió per relligar el país, perquè tothom el sentís com a propi, perquè els qui vénen de fora facin seves les aspiracions nacionals.» «Va creure tant en el futur que es dedicà a fabricar-lo amb perseverança, quan aquesta tasca era més difícil, arriscada i dura.» «Un home lliurat a les seves conviccions catalanistes i, en el sentit planià, un gran senyor.» «Un heroi de la resistència. Un gran català.» «Ja de ben petit va descobrir que la seva vocació era defensar el país i contribuir amb el seu esforç a fer-ne un lloc millor per a viure-hi.» «Per la seva generosa donació personal a mantenir viu l'esperit del país, Ermengol Passola s'ha fet mereixedor de figurar en una hipotètica i exemplar galeria de catalans il·lustres.» «En un temps en què sembla que hàgim oblidat que nosaltres, des de la nostra individualitat, podem definir molt més del que ara fem el destí de les coses que ens envolten, la capacitat emprenedora de persones com Ermengol Passola és un exemple.»

Doncs sí, ens cal honorar, recordar i imitar l'exemple d'Ermengol Passola, model de patriotisme. ◆

EDITORIAL

• L'exemple d'Ermengol Passola 3

SOCIOLINGÜÍSTICA

• En quin estat es troba la llengua catalana? Joan Martí i Castell. 5
• La degradació del català. Maria del Pla 8
• Vies a l'ús del català. Bernat Joan 9
• Ideologia i esport. Andreu Salom i Mir 10
• Espina no santa. Pere Ortís 11
• Qüestió de prioritats. Ramon Monton 12
• La substitució lingüística. David Vila i Ros. 15

LÈXIC

• Els mots *que* i *què*. Albert Jané 17
• Tres mots inacceptables. Pere Ortís 19
• Tocar Ferro. Eugeni Reig 20
• Segones impressions sobre el DIEC2. Josep Ruaix i Vinyet 21
• Abús del mot *intercanvi*. Lluís Marquet 24
• El jovent i la llengua. Pere Ortís 25
• Hem perdut els pronoms adverbials. Pere Ortís. 26
• *Granes* i *blaugranes*. Jaume Salvanyà. 27
• No el poseu cap per avall. David Casellas. 28

SINTAXI

• Sobre la locució *a mitjan*. Josep Ruaix i Carles Riera 29

FONÈTICA

• Vocals en contacte... (I). Montserrat Badia i Cardús 31

DE PERTOT

• Història de l'asturià. Xuan Porta 34

AMICS I MESTRES

• Teresa Rovira i Comes. David Pagès i Cassú 36
• La llengua que sentim (l'obra de J.B. Xuriguera). M. del Roser Trilla i Prujà 39

BIBLIOGRAFIA

• *Els estrangerismes del català*. David Casellas 43
• *Ausiàs March*. Marcel Fité 43
• *Preneu-m'ho tot*. Josep Ruaix i Vinyet 44
• *Sobre la cursiva*. Xavier Rull 44
• *Literatura cristiana antiga*. Josep Ruaix i Vinyet 45
• *Tretze Tristos Tràngols*. Agnès Toda i Bonet 45
• *Compendi de normes d'estil*. Carles Riera 46
• *Diccionari d'expressions*. Gabriel Barceló Bover 46

Llengua Nacional és membre de l'APPEC

Sí, Catalunya, València i les Balears tenen una llengua pròpia, més antiga que la castellana, tan digna, tan noble com cap de les que parlen els homes [...].

Antoni M. Alcover
(dins el *Botlletí del diccionari de la llengua catalana*, núm. 15, any 1903)

PUBLICACIÓ I ADMINISTRACIÓ:
Associació Llengua Nacional
Registre d'Associacions núm. 12842
Dipòsit legal: B-35574-91
ISSN: 1695-1697

ADREÇA POSTAL:
C. de Sant Pere més Alt, 25
08003 BARCELONA
A/e: llengua@llenguanacional.cat
http://www.llenguanacional.cat

DIRECTOR: Ramon Sangles i Moles
A/e: rsangles@llenguanacional.cat
Tel.: 669 85 32 37
CONSELL ASSESSOR: Miquel Adrover, Gabriel Bibiloni, Carles Domingo, David Casellas, Mercè Espuny, Francesc Esteve, Joan Ferrer i Costa, Josep Ferrer i Ferrer, Marcel Fité, Pilar Gispert, Rosa V. Gras, Albert Jané, Bernat Joan, Lluís Marquet, Joan-Carles Martí, Víctor Pallàs, Carles Riera, Josep Ruaix, Marc Sangles, Jordi Solé i Camardons

MAQUETACIÓ: Jordi Ardèvol

PORTADA: Mas la Rierola, en un capvespre d'hivern (municipi de Manlleu [Osona])

FOTO: R. Puig Coromines

La redacció no s'identifica necessàriament amb les opinions expressades en els articles publicats.

En quin estat es troba la llengua catalana?

Joan Martí i Castell (president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans)

Joan Martí i Castell

Presentant «Realitat i vitalitat de la llengua catalana». D'esquerra a dreta: Jordi Solé, Joan Martí, Bernat Joan i Elisenda Romeu

Per la seva importància, oferim als lectors el discurs de cloenda que el Dr. Joan Martí i Castell –catedràtic i primer rector de la Universitat Rovira i Virgili, i president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC)– va fer en l'acte de presentació de l'exposició «Realitat i vitalitat de la llengua catalana», organitzada per la FOLC (Federació d'Organitzacions de Llengua Catalana), el dia 10 de novembre del 2008 en la sala Prat de la Riba del IEC.

Sovint, i des de fa molts anys, ens preguntem en quin estat es troba la llengua catalana, per tal de poder entendre si millora o si empitjora. Havernos de qüestionar **contínuament** la realitat de l'idioma és, per si mateix, símptoma que les coses no van prou bé.

El català continua, pràcticament des del segle XVI!, essent una llengua sense poder o amb molt poc. Dins l'Estat espanyol és subordinada.

La millor manera de fer-ne entendre la situació és la constatació següent: qualsevol persona a Catalunya i en tots els territoris de llengua catalana pot viure les vint-i-quatre hores del dia sense haver-hi de recórrer. Aquest és el diagnòstic més significatiu. Les estadístiques, les enquestes són sempre equívoques. En canvi, és fonamental copsar el grau de necessitat social d'un idioma. Avui la llengua catalana encara és generalment supèrflua. Les persones, les coses i també els idiomes són importants sobretot en la mesura en què són imprescindibles. Com més se'n pugui prescindir, més marginals són. En un altre sentit, recórrer a allò que és innecessari esdevé un acte reivindicatiu; conseqüentment, els catalanoparlants ens trobem en la situació incòmoda d'haver de convertir l'ús de la llengua en una tasca defensiva i, en segons quins àmbits socials, fins i tot en una heroïcitat.

Alguns treballs fets per experts de primera línia afirmen que la llengua catalana ha reculat i que recula perillosament. D'altres, elaborats també per investigadors de gran prestigi, neguen que això sigui cert i remarquen que la llengua catalana ha avançat i que avança. Conseqüentment, s'han obert i resten encara vius debats interminables sobre qui té raó.

En realitat, no es pot contestar simplement ni amb un sí ni amb un no, si, posem per cas, en els darrers vint-i-cinc anys hem progressat o hem retrocedit. Hom podria dir que en termes absoluts estem millor, però la qüestió no és aquesta. La resposta s'ha de matisar en els termes següents: d'acord amb els canvis que s'haurien d'haver produït amb la restitució de la democràcia, el català, encara que hagi avançat respecte a vint-i-cinc anys enrere, no està com caldria esperar en un règim que reconeix formalment que el plurilingüisme és una riquesa que cal defensar i protegir.

En termes de competència lingüística, és veritat que el coneixement del català ha augmentat considerablement. Sobretot en allò que fa referència a l'escriptura, perquè s'ensenya a l'escola. Ara bé, que una llengua es conegui, però que, en canvi, no sigui, com he dit, imprescindible el seu ús, no serveix de gran cosa. El català ha sofert un procés de *llatinització*: molts joves i adults saben català, però recorren habitualment al castellà. És a dir, poden superar-ne els exàmens més enrevessats, però l'arraconen com qui arracona l'habilitat de fer arrels qua-

drades. No menyspreo la importància que sigui tan majoritari entendre, parlar, llegir i escriure el català. És condició bàsica per a garantir-ne l'extensió social, però és insuficient.

Entre els joves el sentiment de pertinença a una identitat s'ha afluixat considerablement a causa del procés de mundialització, que tendeix a homogeneïtzar-ho tot en favor dels més poderosos. Per tant, sense que hi estiguin activament en contra, són relativament indiferents a mantenir el català. Això explica que, encara que el sàpiguen bé, no el tenen com a llengua habitual en un elevat percentatge de casos.

La temença pel futur de la llengua es manifesta principalment en la incògnita sobre la seva mort. Desapareixerà la llengua catalana?, es demana amb alta freqüència la comunitat on és pròpia. En realitat, la desaparició de qualsevol llengua és molt lenta i sobretot és imperceptible. Les llengües moren igual que neixen: sense que els parlants se n'adonin. La via cap a l'extinció és la fragmentació, la dialectalització, les interferències abusives, la pèrdua de prestigi social i l'ús del tot deficitari. A poc a poc, una llengua subordinada pot perdre la fesomia pròpia i transformar-se en un patuès acostat a la llengua subordinant, minvar en els espais formals i cultes, i finalment esborrar-se del mapa. No dic que el català hagi de desaparèixer. Em limito a remarcar que una llengua no avisa de la seva agonia i que s'esllangueix sense que en siguem conscients. El català ha demostrat durant segles que gaudeix d'allò que irònicament en diem «una mala salut de ferro». Ha subsistit com un malalt crònic. Tanmateix, el que importa no és solament la seva existència, sinó com sobreviu. S'escau aquí de subratllar la manca de sensibilitat col·lectiva respecte a la necessitat de la disciplina en la normativa gramatical i lèxica: el català és objecte d'uns maltractaments insuportables; hi ha qui defensa que el que cal és que empri el català com més gent millor, encara que ho faci incorrectament. Afirmar això és ignorar que un idioma que no s'empra adequadament està en una situació molt seriosament perillosa. La degradació en l'ús és el fenomen que el despersonalitza en un procés d'apropament a l'espanyol. He dit reiteradament que parlar amb propietat en català genera fins i tot rubor, vergonya.

Des d'una altra perspectiva, la normalització lingüística exigeix que es produeixi harmònicament en el conjunt dels Països Catalans, i la realitat és massa deforme. No és gens comparable la del Principat amb la de l'Alguer o la de la Catalunya del Nord. En aquests dos territoris, l'Estat italià i el francès –sobretot el francès– no destaquen precisament per mantenir la llengua catalana que s'hi parla. Ara bé, la situació de l'Alguer és ben distinta de la de la Catalunya del Nord; sobretot per raons socioeconòmiques i geogràfiques. L'Alguer és relativament lluny de la resta de comunitats catalanoparlants. Una llengua no es pot deslligar de l'activitat econòmica. Amb un idioma s'hi han de poder fer diners; si per als negocis, tirar endavant una empresa, trobar feina, etcètera, una llengua no serveix, el seu futur és molt negre. Doncs bé, a part de la llunyania geogràfica, a l'Alguer no és fàcil fer tot el que he dit amb l'ús del català. En canvi, a la Catalunya del Nord es poden establir unes relacions interessants amb el Principat –Girona i Barcelona, sobretot–, que siguin engrescadores i útils per a la continuïtat del català. El País Valencià és encara una altra qüestió ben peculiar, tot i que dins seu també cal fer diferències: la situació sociolingüística no és la mateixa, ni de bon tros, a Castelló que a Alacant o que a València. A part d'això, en aquests territoris el que pesa més negativament són les forces secessionistes i el distanciament que procuren respecte al fet català, ajudades per les posicions més reaccionàries d'arreu d'Espanya; hi ha perills ben preocupants. Crec que al País Valencià dissortadament pot avançar molt el secessionisme, a causa de dues pressions desiguals que hi empenyen i que convergeixen: una de localista, que tanca les portes a la unitat lingüística, i una altra d'espanyolista, que, rere l'anticatalanisme, amaga l'interès exclusiu d'imposar el castellà. A la Franja de Ponent, encara s'hi ha de reconèixer oficialment el català; estem pendents de l'aprovació de la llei de llengües per part de les Corts d'Aragó. I a les Balears la situació és més esperançadora que no en tots aquests altres territoris. Hi ha alguna tendència a l'anticatalanisme comparable a la del País Valencià –que, com allí, acaba essent pro-espanyolisme lingüístic–, però amb intensitat i extensió molt inferiors.

Quan una situació és preocupant, com ho és la de la llengua catalana, és obligat de saber qui té la responsabilitat de resoldre-la. En el cas que ens ocupa, hem de tenir clar de qui depèn la normalització del català. Al marge que tots sense excepció ens hi hauríem de sentir compromesos, penso que la normalització lingüística depèn bàsicament de l'Administració. És obvi que una llengua subordinada necessita una militància col·lectiva que a altres llengües no els cal. Per tant, tots els catalanoparlants hem de ser conscients que al capdavall serem nosaltres qui salvarem i mantindrem la nostra llengua. Però ni podem demanar un activisme massa feixuc ni podem discriminar moralment o èticament els qui lluiten per la llengua, dels qui no hi lluiten. Si de cas, hem de fer pedagogia persuasiva perquè tothom es comprometi a la lleialtat lingüística. A l'Administració, en canvi, sí que l'hem d'obligar a vetllar perquè es faci allò que és just i que, a més, s'ha escrit en els programes electorals dels partits que se sotmeten a la votació popular. La implicació dels ciutadans s'ha d'entendre com a complementària d'una actuació governamental contundent, emparada per la Llei de Política Lingüística vigent; que no es deixi intimidar per les protestes contra allò que és un dret. Sovint els polítics es justifiquen de no exigir les obligacions lingüístiques que marca la llei perquè diuen que és prioritari assegurar una convivència pacífica. Tanmateix, aquesta posició podria conduir a l'abandonament dels deures, per a evitar conflictes. Amb aquesta tàctica s'aconsegueix que els adversaris de l'ús del català s'animin a provocar polèmiques per garantir que es freni per la via de la por el procés de recuperació lingüística, en un cercle viciós i tancat. Cal vigilar que la pretesa harmonia social no acabi essent la contribució al lingüicidi. De què serviria estar orgullosos que fos incruent?

Darrerament, un dels instruments ideològics que es llancen contra la nostra identitat és el reforçament de la tesi bilingüista, una pràctica que resulta eficaç per a perpetuar una situació de subordinació del català respecte a l'espanyol. A més, és fàcil de jugar-hi, perquè s'entén com una solució conciliadora, democràtica, inte-

gradora. I al contrari, qui defensa que l'única llengua pròpia de Catalunya és el català és fàcilment titllat de radical, insolidari, provincià. Catalunya no ha estat mai bilingüe. Una altra cosa molt diferent és que amb la revolució industrial hagi tingut allaus immigratòries de la península que s'hi han servit del castellà i, doncs, que aquesta llengua hagi hagut de conviure des de fa anys amb la catalana. És com si d'aquí a vint o trenta anys, a causa dels nouvinguts, s'arribés a una situació lingüística força probable en què a Catalunya es parlessin cinc, set, deu llengües. L'única pròpia continuaria essent la catalana i també l'única que hauria de ser-hi oficial. Pompeu Fabra ja deia que calia anar amb compte quant a la definició sociolingüística de Catalunya com a bilingüe. Va dir explícitament que, si hom ens considerava així, l'Estat espanyol no deixaria mai d'aplicar una política discriminatòria en contra del català i a favor del castellà; i ho tenim tot a perdre. Afirmar que Catalunya és bilingüe no correspon a la realitat històrica i consolida la falsa idea que l'espanyol hi és igualment llengua pròpia i, essent l'idioma estatal predominant, es legitima perquè se sobreposi al català.

Una altra cosa és, com he dit, l'augment progressiu de llengües que conviuen habitualment amb el català a causa d'una mobilitat universal inèdita. Aquesta és una qüestió complexa, la responsabilitat política de la qual fa por. Es practica molt la demagògia, perquè és la via més fàcil. Ens movem entre dos extrems: el de la xenofòbia i el de la laxitud total. Els nouvinguts són d'orígens i de condicions molt diferents; per tant, els comportaments lingüístics també són distints. Per exemple, hi ha un perfil dels grups d'immigrants que es caracteritza perquè viuen aïllats en guetos; entre ells pràcticament s'usa exclusivament la llengua que els és pròpia; no en necessiten cap més. Altres grups s'integren en la societat d'acollença, en situacions diverses, segons la preparació professional i les possibilitats econòmiques. Hem de partir d'una base: la part dels nouvinguts que han marxat de la seva terra per sobreviure reclamen que se'ls resolguin les necessitats més peremptòries. Seria grotesc que els exigíssim una consciència intel·lectual madura de la conveniència que aprenguin el català perquè és la llengua pròpia i oficial del territori que els acull. Els polítics tenen, doncs, una prioritat respecte d'ells: la de procurar-los unes condicions dignes de vida. No seria lògic que els nostres paràmetres, els nostres valors, la nostra cultura, la nostra llengua entressin en crisi per les onades migratòries. Quan la immigració estigui assentada correctament, és clar que se li ha de demanar que aprengui i que parli la llengua catalana. És demanar-li el que es demana a tothom quan se'n va a viure a l'estranger: aprendre i emprar l'idioma del lloc d'acollença.

***

No obstant el que he exposat, seria injust i tergiversador ignorar allò que amb els esforços de tots hem fet al llarg d'una història sinuosa, complexa, en què ha persistit, i persisteix encara, molt més la repressió contra el nostre poble que no pas el reconeixement.

Abans de qualsevol autocrítica negativa, ens cal valorar allò que hem construït, allò que tenim, les passes endavant que hem fet, la capacitat de reacció a les situacions adverses. En suma, hem de tenir en compte la significació que, malgrat tot, tenen Catalunya i els Països Catalans en el món, des de tots els punts de vista. Si no som capaços de veure i mesurar justament els resultats positius a què hem sabut arribar i ens limitem a remarcar les fites no assolides, a restar en un victimisme autocomplaent o en una percepció que amaga els avenços de la nostra nació, caurem en l'abisme a què ens volen empènyer. Aleshores sí que la fatalitat podria ser del tot irreversible. ◆

TRIAS
1908-2008
CENTENARI
TOTA LA VIDA
FENT GALETES
Trias, Néts de Joaquim, SA
Tel. 972 84 12 13 • fax 972 84 24 14
www.triasbiscuits.com
a/e: trias@triasbiscuits.com
Ctra. de Sils, 36 • Sta. Coloma de Farners

La degradació del català

Maria del Pla

Un dia qualsevol de la primera quinzena del mes de juny passat. Em llevo a quarts de vuit del matí, com cada dia, i poso Catalunya Ràdio, com cada dia. La corresponsal de Lleida, parlant del temps, ens fa saber que «a Solsona tenen nou». Entesos: a Solsona estan a nou graus de temperatura, ens ha volgut dir la noia que s'acaba de cruspir el pronom feble *en*, potser perquè ni tan sols ha desdejunat i té un rau-rau de gana al païdor.

El pronom feble *hi* desapareix dels diàlegs de la sèrie *Ventdelplà* com per art d'encanteri

Al cap d'una hora, si fa no fa, a Catalunya Ràdio hi ha tertúlia. Els contertulians, tots catalans de naixement i de força anomenada, diguem-ne intel·lectual, parlen de «*la* oposició al govern», de «*la* opinió del president» i de «*la* única sortida que té el president», amanits amb un «també *hi* ha una altra» (es refereixen a opció) i amb un «encara pot haver-*hi* una altra», a part de donar per fet que les paraules del president no cauran, sembla, «a dins d'un *sac trencat*». Res d'apostrofar en el llenguatge parlat, doncs, ni res de la combinació binària *n'hi*, perquè probablement els ha anat caient, amb el temps, a dins d'un *sac de cul foradat*.

A mig matí compro l'*Avui*, com cada dia, i hi dono un cop d'ull, res més que un cop d'ull. Un columnista ens fa saber «que hi ha gent que vol treballar i n'hi ha d'altres que no *els deixen*», amb referència a la vaga que duen a terme els transportistes en aquells dies. Que no els deixen què?, em pregunto. I m'adono que vol dir que els altres no *els ho deixen fer*, de treballar. Més endavant, en un altre article hi trobo un «al dia següent» per *l'endemà*. Unes formes, ves per on, que cada dia sovintegen més a les pàgines d'aquest diari, al costat d'algunes altres que fan posar els pèls de punta: uns dies abans, en el text d'una col·laboradora setmanal hi havia llegit «A tot arreu couen faves».

Havent dinat, com cada dia, veig, i escolto, el Telenotícies migdia de TV3, abans la Nostra i avui no sabem de qui. Parlen de la vaga de transportistes i de les «*estanteries* pràcticament buides» pel que fa a l'aviram, la carn i la fruita i verdura d'algunes parades de no sé quin mercat. *Estanteries*? On són les nostres *poselles*? I les *postades*? I els *prestatges*? Tot seguit, els presentadors ens etziben un «Portugal ha posat reserves», per un «Portugal *hi* ha posat reserves»; un «diu que no tenen cap prova», per «un diu que no *en* tenen cap prova», i un «tornen a produir més» per un «*en* tornen a produir més». Certament, la llengua que es parla a TV3 comença a patir una certa manca de pronoms febles.

Si avui els catalans tenim *esquenes*, en comptes d'*esquena*, és per culpa de les retransmissions dels partits de futbol que fa TV3

A la nit, com cada dia, veig, i escolto, el Telenotícies vespre. Acabat l'espai que TV3 dedica al temps peso figues al sofà una estoneta. Quan torno a ser d'aquest món, tinc la sèrie *Ventdelplà* a la pantalla. I si al migdia hi havia hagut una certa manca de pronoms febles, en el noticiari de TV3, ara la cosa ja és greu. En efecte, el pronom feble *hi* desapareix dels diàlegs de la sèrie com per art d'encanteri: «si decideixes anar» per «si decideixes anar-*hi*», «en Martí tenia ganes d'anar» per «en Martí tenia ganes d'anar-*hi*», «no podia fer res més» per «no *hi* podia fer res més»..., al costat d'algun *en*, com ara «és una mostra» per «*n'*és una mostra».

Altrament, la fonètica que ens serveixen tant Catalunya Ràdio com TV3 com més va més castellana és. Els dos sons de la *s* –sonora i sorda–, els confonen força sovint; així, «vessant» es pot convertir en ve*s*ant, mentre que «Isona» o «Camarasa» es poden convertir en *Issona* o *Camarassa*. Enllaços fònics com *elzamics* (els amics) o *ca-ri dolén* (car i dolent) ja no s'hi solen fer. Ni els dels sants amb *h* o vocal a l'inici del nom. Els *san-tHonorat* o *san-tAndreu* dels nostres pares i avis avui s'han convertit en «san Honorat» i «san Andreu» d'una manera definitiva en els mitjans de comunicació diguem-ne «nacionals», així com *cen-thomes*, pronunciat «cen homes», com a exemple dels mil més que n'hi ha. I no parlem dels fonemes. A vegades no saps si el locutor o locutora que condueix el programa o dóna les notícies ha dit «lloc» o «joc», perquè ha pronunciat *ioc*, i ho has d'endevinar pel context.

Això sí, fem mans i mànegues per aprendre idiomes estrangers i governativament signem una hora més de castellà en l'educació primària, en comptes de preocupar-nos perquè el català que aventen diàriament els locutors, locutores i contertulians dels nostres mitjans de comunicació sigui mínimament correcte. Si no és així, tenim mala peça al teler, perquè la força d'aquests mitjans és immensament poderosa pel que fa a la seva incidència social. Recordeu, si no, com en un tres i no res van esbandir, aquesta primavera passada, la «secada» de Catalunya per instaurar-hi la «sequera». I recordeu, també, que si avui els catalans tenim *esquenes*, en comptes d'«esquena», és gràcies a les retransmissions dels partits de futbol que fa TV3, ja que els jugadors, des dels primers partits, anys ha, «rematen d'*esquenes* a la porteria», o «juguen d'*esquenes* a la porteria», o «cauen d'*esquenes* a terra»...

Em jugo un patacó i tot que, d'aquí a poc temps, els jugadors «*es* cauran d'*esquenes al* terra» en les retransmissions dels partits de futbol que ens oferirà TV3. ◆

Vies a l'ús ple del català: sobirania política o Estat plural

Bernat Joan i Marí

Des que vaig entrar «en ofici» (¿equivaldria a l'anglicisme «in office», que a mi m'agrada tant?) a la Secretaria de Política Lingüística, professionals de diversos mitjans de comunicació em deuen haver preguntat, com a mínim, una dotzena de vegades, si consider que la independència política és imprescindible per a la plena normalització de l'ús de la llengua catalana. La pregunta, segons el professional que la formula o el mitjà per al qual treballa, pot tenir intencions fins i tot contradictòries. M'ho han demanat independentistes convençuts, amb la intenció de trobar un argument més a favor de la independència dels Països Catalans. M'ho han preguntat també periodistes radicalment contraris a la independència de la nostra nació, normalment per atacar el Partit Socialista: «¿Ho veieu, amb quina casta de socis us enteneu?» I m'han interrogat també sobre la qüestió persones que voldrien presentar els independentistes com a maximalistes, poc operatius o mals gestors. No es tracta, per tant, mai, d'una pregunta neutra, o sense caires, com a mínim, una mica perillosos.

I, malgrat tot, constitueix una d'aquelles preguntes que a mi m'agrada respondre, i que trob interessants, perquè va directament a l'arrel de les coses i les planteja amb tota la seua cruesa. ¿És imprescindible, la independència nacional, per a arribar a fer de la llengua catalana el punt de trobada i l'element de cohesió de la nostra societat, cada vegada més plural, des de tots els punts de vista? ¿Ens en sortirem, sense cotes elevades de sobirania política, dins les interdependències necessàries, per exemple, en el context de la Unió Europea? ¿Serem algú, a Europa, ens escoltaran, si no comptam amb un Estat propi?

Voldria començar manifestant que declarar-se a favor de la independència no és una manera de fugir d'estudi de les responsabilitats actuals. Hi ha moltes coses que, des de les institucions, es poden fer per avançar en el procés de normalització de la llengua catalana, abans d'aconseguir la independència nacional. Assolir la pròpia sobirania constitueix un procés interactiu, en què molts elements conflueixen en el camí favorable. I un d'aquests elements, per descomptat, és l'avanç cap al ple ús de la nostra llengua. Per tant, no s'hi val, de cap de les maneres, a escudar-se amb la necessitat de la independència per a dimitir de les pròpies responsabilitats mentre la sobirania recau (encara) en el Regne d'Espanya i en la República Francesa.

Però això no treu que la qüestió que, de vegades malintencionadament, se'ns planteja, sigui del tot clau. ¿Podem aconseguir la plena normalitat pública per al català, si no comptam amb un Estat propi?

La resposta necessita, com a mínim, una matisació: podríem aconseguir el ple ús de la llengua, en tots els àmbits, si l'Estat espanyol es convertís en un model lingüístic igualitari, com Suïssa o com Bèlgica. Què implicaria, això? Per començar, caldria una reforma constitucional, que fes que el català, el basc i el gallec també fossin considerades llengües oficials de l'Estat. Això, per començar. Per tant, és necessari, per a avançar cap a un model lingüístic igualitari, un canvi dràstic en la cultura sociolingüística de la població espanyola. Els parlamentaris hispanoparlants s'haurien de poder imaginar a si mateixos posant-se uns auriculars per a escoltar la traducció d'algú que parli en basc, els instituts d'Extremadura s'haurien d'afanyar a oferir classes optatives de català, de basc i de gallec, i els jutges d'Alacant o de Maó haurien d'assumir que totes les seues actuacions s'haurien de fer en llengua catalana (fos quina fos la llengua de les persones que haguessin d'atendre).

La pregunta que se'm fa avinent just en definir ara com funcionen els models lingüístics igualitaris és si resulta més fàcil aconseguir aquest objectiu o aconseguir la independència dels Països Catalans. I, francament, em sembla més assolible el segon. De fet, en les últimes dues dècades, a menys de quatre hores de vol de l'aeroport des Codolar s'han proclamat una quinzena de noves independències. Però no em consta que, en el mateix radi, hi hagi ni un sol nou Estat que s'hagi convertit en un model lingüístic igualitari. I això que en la majoria dels Estats d'aquesta part del món existeixen diverses comunitats lingüístiques (algú podria estar temptat de dir que hi conviuen, però *existir* no implica, per a res, *conviure*; conviure és molt més complicat que no establir un sistema piramidal en què algú hiperviu i els altres, si tenen molta sort, senzillament, sobreviuen).

Per pura deformació estadística, diria que, si a l'ONU ara hi ha més d'una dotzena d'Estats més que no hi havia fa vint anys i que, en canvi, no tenim constància de ni un sol Estat que hagi passat de tenir un model de política lingüística desigualitari a un model igualitari, deu ser que independitzar-se és més fàcil.

Certament, cada cas és cada cas, i allò que serveix per a una comunitat humana no necessàriament es pot utilitzar com a recepta per a una altra. Però, acceptat això i aplicant-hi el més elemental sentit comú, convindrem que els nombres, malgrat tot, deuen significar alguna cosa. I no és bo que, quan hom fa polítiques públiques, es deixi guiar més per la intuïció que per les dades contrastables. ◆

Ideologia i esport

Algunes consideracions

Andreu Salom i Mir

Quan en un país la ignorància s'alia amb la prepotència i, a més d'això, aitals condicions són atiades per l'expansionisme i l'uniformisme oficials, les sortides de to i les males maneres dels seus nacionals esdevenen un tret característic inherent a la caracterologia dominant. Atès que les competicions esportives s'han convertit en una mena de substitutiu, en el subconscient col·lectiu, de les confrontacions bèl·liques, així com una vàlvula d'escapament i de desfogament primordial per a les *masses,* no ens ha d'estranyar que aquelles esdevinguin, en determinades condicions i situacions, una espècie de bullidissa atabaladora o de conxorxa eixordadora que sovint degeneren fàcilment en circumstàncies lesives per a la integritat física individual i per a la concòrdia entre els pobles.

Vet ací, doncs, que l'esport es visualitza, tantost, com l'expressió d'un nacionalisme sovint visceral, de manera que, aquell, representa la sortida més immediata, i primària, de tota aquella gent que anhela, i necessita, autoidentificar-se i reconèixer-se com a part integrant d'una nació exitosa i nacionalment reeixida.

Per aquests motius, fóra vàlid inferir que els exabruptes de caire esportiu, com els amunt esmentats, són perfectament extrapolables, des d'un punt de vista històric, fins i tot a l'edat mitjana. En el cas indicat, i que ens toca de ple, és perfectament plausible recercar els seus orígens en l'uniformisme i l'autoritarisme de base, i en l'ascendència castellano-lleonesa, que s'anà incrementant i fent-se més absorbent amb la finalitat de preparar el terreny i emparar-se de tots els territoris *Hispaniae* possibles (no debades, el regne castellano-lleonès es considerava continuador del regne visigòtic i, per tant, amb «dret legítim» a una mena de «patent de cors» de caire polític). En aquest sentit, el segle XV suposa un salt qualitatiu determinant: la substitució de la dinastia del casal de Barcelona per la dels Trastàmares castellans (la intimidació i l'acció efectiva de les tropes castellanes a favor del candidat *Fernando de Antequera* com a rei de Catalunya-Aragó preparava el terreny per a la futura annexió d'aquests territoris).

Durant el segle XVI, l'imperi espanyol estigué força ocupat amb les seves múltiples accions colonials, sobretot en terres americanes, on l'ocupació, a sang i foc, d'extensos dominis, des de Califòrnia fins a la Patagònia, i l'extermini de milions d'indígenes, donen una imatge prou aproximada del demble bellicós d'aquesta nació. Paral·lelament, a Europa, les operacions militars dels castellans causaven estralls i una por enorme entre la població civil, com ara el brutal saqueig de Roma per les tropes de Carles I o les contínues repressions contra els holandesos, primer, i els flamencs després (plàsticament reflectides en l'excel·lent film *La kermesse héroïque*, de Jacques Feyder).

Les directrius expansionistes de la monarquia castellana s'estengueren, com ja hem apuntat, pels regnes peninsulars no castellans (Catalunya-Aragó, Navarra, Portugal). Les intervencions bèl·liques contra els catalans foren especialment dures i expeditives a partir de l'any 1640 (guerra dels Segadors), amb accions punitives particularment sagnants al sud de Catalunya i a les comarques de l'interior, on els saquejos, crims, execucions, violacions i robatoris esdevingueren una pràctica quotidiana. La llarga guerra de Successió (1701-1714) a les corones de Castella i de Catalunya-Aragó marcà el punt d'inflexió definitiu per a la continuació i restauració de les llibertats col·lectives o per a la instauració d'un Estat fortament centralista (amb tot el poder concentrat en un únic règim oligàrquic castellà) i amb intencions clarament genocides. La guerra, per als catalano-valencians i aragonesos, fou ferotge i de supervivència col·lectiva. Viles socarrades, assassinats indiscriminats, ajusticiaments arbitraris, forta repressió del poble i lluita sense treva (que no acabà fins a la presa de Barcelona, després d'una llarga i heroica resistència dels seus habitants) foren els referents ineludibles per als invasors franco-castellans.

Posteriorment, en els segles XIX i XX, hi ha hagut, per part dels espanyols, altres accions violentes i ús indiscriminat de la força, repressions duríssimes de la població per motius polítics i socials, bombardeigs sobre Barcelona des de Montjuïc com a mesura coercitiva, etc. Tanmateix, els fets més cruents, paorosos i punyents foren els de la rebel·lió feixista de l'any 1936, ben coneguda per la fòbia malaltissa a tot el que era català (tot i que la catalanofòbia ha estat assumida sempre, també, per l'esquerra espanyola) i per la despietada repressió que comportà en tots els camps, des del segrest de totes les llibertats fins als afusellaments incontrolats de milers de ciutadans pel sol fet de no ser adeptes a la ideologia dels rebels. Aquest gravíssim fet comportà un col·lapse polític, social, moral i cultural que ha marcat, i continua marcant, d'una manera decisiva, les generacions posteriors. L'anomenada «transició democràtica» i la reforma política postfranquista no han suposat mai un trencament amb el passat, sinó més aviat un reforçament de les solucions continuistes que lliguen perfectament amb una història de vergonyes i d'ignomínies a les quals, pel que podem veure, els espanyols no poden ni volen renunciar. Per això, la força de llur nacionalisme, quan es desferma, fa por. I l'esport no és més que una part, ben visible i emocional, de tot l'entramat, talment com una bèstia gegantina. ◆

Espina, no santa

Pere Ortís

Quan entro a la plaça de Catalunya se'm fa molt dur de mirar enlaire. A un costat, El Corte Inglés, a l'altre, la Caja de Madrid, a l'altre, el BBVA, a l'altre, la Telefónica Española, a l'altre... El rovell d'ou de Barcelona, el rovell d'ou de Catalunya, i cap signe d'identitat catalana a la vista. El lloc neuràlgic del cap i casal, totalment en poder dels estrangers. Me'n cau una opressió a sobre, no hi puc fer més. Com és que les coses han anat tan mal dades?

¿El prodigi s'ha fet sol, és a dir, ha estat per generació espontània, o és fruit d'un pla ben concebut i dut a la pràctica amb mònita i tots els mitjans de què disposa un poderós, però *sin que se note el cuidado?* Atès l'amor que ens professen els responsables, els qui tenen la paella pel mànec dintre el tramat ibèric que en diuen *la unidad*, és bona i viable tota conjectura. Als catalans cal humiliar-los, cal fer-los sentir la força del govern que els aixafa. No volen ser lliures i parlar una llengua que no és la que no pot tenir rival? Doncs que ho paguin sentint el pes de qui els domina. És qüestió d'una clara solidaritat.

Perquè El Corte Inglés està clavat a Barcelona amb formidable intenció, puix que es tracta d'una expressió castellana que els catalans hauran de pronunciar per sempre més. No se la podran esborrar de la boca –i no la n'han esborrada pas–. Calarà tan bé entre barcelonins i visitants i ja la diran per sempre més com un respir. Falca de penetració imperialista indestructible. Un cop d'enginy i de mà dignes d'un gran talent. Fou imposat durant el dictador, en connivència amb el dictador, i hom deia si els nous magatzems eren propietat del famós Marqués de Villaverde. No et dic res quines facilitats i quins favors havien de ser atorgats al brillant *yerno.* Molt a propet, al bell Portal de l'Àngel, hi havia els magatzems Jorba, tan catalans, tan barcelonins, tan quotidians, tan domèstics, tant com els estimaven els barcelonins. Com fou que se n'anà al cel? Ara, en el seu emplaçament, també hi drapeja la tela que talla El Corte Inglés, que és una bandera i signe d'invasió a l'ample.

En segon lloc, la Caja de Madrid. Déu n'hi dó. Ni «la Caixa», ni el Banc de Sabadell, ni la Caixa de Catalunya. Qui sap si tots aquests ho intentaren un dia, d'ocupar el mateix lloc... ¿No els agrada el brou de Madrid, als catalans? Doncs aquí en teniu bones tasses! Som aquí perquè som els amos. Vosaltres no teniu cap autoritat, a casa vostra, ni cap força, ni armes, ni avions caríssims, ni canons, ni metralladores.

I l'altre que regna amb tota l'esplendor a la nostra plaça és el BBVA, que diu que pertany als qui van de bracet amb l'*establishment* central, i no amb els bascos bascos. Ja hauria estat massa, altre cop la Caja de Madrid*, se notaría el cuidado.* Els *bascos* són germans nostres. I no hi hauria d'haver en el lloc la malanada Banca Catalana? Al president Pujol li fou dit, als inicis del seu mandat, que «si feia massa per Catalunya, la seva Banca Catalana aniria a l'aigua». I així fou. Feia aigua, la nostra banca, i el govern central, per comptes d'ajudar-la, la tingué un llarg període a la picota, en oferta al millor postor i desoint les bones ofertes que en feia «la Caixa». Fou proposada al BBVA, que l'agafà amb extraordinària precaució i, en adonar-se dels atots, dels *assets* amb què comptava la Catalana, se la cruspí tot seguit, i amb quin gust!

Recordo aquí aquell altre malanat Banc de Catalunya, que fou enfonsat pel govern de la Segona República, en 1931. Respecte a casa nostra, és igual castellans, governs a Madrid de dreta que d'esquerra. I és que no podem créixer, els catalans. No podem ser grans. L'amo està sobre nosaltres i ens vigila estrictament. Ens té l'aeroport del Prat, també, i guarda control de totes les tecles clau del país. Som una colònia. Damunt nostre plana una radical gelosia. Hi plana una mentalitat de garrotada que fins té la seva ressonància en la *Constitución*.

Pel que fa als emblemes que senyoregen la plaça de Catalunya, ja ens hi hem fet, ja hi tenim la pell dura. Portem clavat al cervell un concepte de submissió que és la nostra ruïna. Total, efectes i avantatges de *la unidad.* Està molt bé que el nostre govern es basquegi per portar aigua potable a Barcelona. Però que faci alguna cosa per portar-hi l'aigua espiritual del respecte degut als catalans i de la nostra autoestima, que travessen una secada horrorosa, d'anys i panys. Cal que el nostre govern repari aquest tort, que clama al cel. És en aquests problemes que cal aplicar la destral –«quan convé, seguem cadenes»–; si no, perdem el temps. Ai, això de *segar cadenes*, els catalans! Voleu dir? ◆

eldemà

setmanari d'informació general

www.eldema.cat

Qüestió de prioritats

Ramon Monton

El més gran perill de la submissió és que arribi a convertir-se en costum, en resignació que es filtra com un verí paralitzant a les nostres venes.

Henning Mankell

Qui renta el cap d'un ase perd temps i lleixiu.

Núria Cadenes

En una vida limitada per l'espai i el temps com la nostra, és recomanable que cadascú (i, no cal dir, una nació) estableixi les seves prioritats si no vol anar a remolc de les circumstàncies, ser víctima d'abusos o trobar-se un bon dia que no ha aconseguit ni de bon tros el que de bell antuvi es proposava, si és que es proposava alguna cosa. Es tracta d'una simple qüestió d'eficiència energètica, perquè, si volem arribar a algun lloc en comptes de quedar-nos on som i commemorar de tant en tant que encara «resistim»[1], ens convé definir clarament quins són els *nostres* interessos (no els del veí), deixar de preguntar-nos què volem ser de grans i triar, com a adults, «cap on portem el país», per poder sentir-nos «nacionalment descansats» d'una vegada[2]. Em van fer pensar de nou en aquest tema un parell d'informacions relacionades amb una parlamentària catalana el nom de la qual no revelaré. D'una banda, es veu que el Parlament Europeu prepara una «llei del foc» que pot prohibir, per criteris de *seguretat*, manifestacions culturals catalanes com els balls de diables o les desfilades de trabucaires, i que els nostres polítics hauran de córrer a negociar amb Madrid o a suplicar-los que ens *defensin*. Per l'altra, em vaig assabentar que, a València, entre altres barbaritats[3], s'hi ha produït recentment un espoli massiu de documents (no en 1939, sinó ara) que han marxat cap a Salamanca en aplicació de la mal anomenada Llei de la Memòria. Vaig demanar a aquesta parlamentària si podia investigar els fets, però no m'ha contestat, suposo que perquè el tema no és competència de la nostra «comunitat autònoma» i ella està massa enfeinada amb les comissions. Val a dir que la meva sensació va ser aquesta: continuem pentinant gats mentre, per la porta de darrere, ens furten fins la camisa[4].

Per a mi, com a ésser viu, humà i català (sense cap jerarquia entre aquests factors, perquè ser català és la meva manera de ser humà), hi ha una prioritat irrenunciable que és la **voluntat de ser**, pesi a qui pesi i molesti a qui molesti, amb totes les implicacions que això comporta quant a defensa de la pròpia dignitat i llibertat, dues qualitats que ens humanitzen, que formen part de la nostra tradició i que hem de conservar si volem ser dignes dels esforços dels nostres avantpassats i les esperances de les generacions futures. Si hi afegim la fidelitat a la pròpia terra, ja tindrem una persona pràcticament normal[5]. El cert és que fa massa temps que vivim en una malsana alternança de perplexitat induïda i emprenyament (com no hem d'estar emprenyats, deprimits o perplexos si ens priven diàriament del poder de decidir i ens roben els diners i el dret a tenir una existència nacional plena, un sentiment d'utilitat i un propòsit que no sigui l'«anar resistint»?) i, si volem sortir del cercle viciós de la negativitat i la falta de confiança en les nostres possibilitats, hem de passar a l'acció en comptes de limitar-nos a la reacció a les agressions planificades dels ocupants. Com va observar Alfons López Tena, les circumstàncies actuals ens afavoreixen si sabem actuar amb intel·ligència, perquè s'acumulen les evidències que, continuant com fins ara, no anem enlloc, i els opressors no posseeixen un argumentari presentable i racional per a defensar l'*statu quo* (bàsicament la seva resposta a les nostres pretensions és «tu calla!»). Però la cosa més greu és que, malgrat tot això, els unionistes o autonomistes encara confonen centralitat amb tebiesa, pensament feble i indefinició nacional i, fins els qui van amb el cartell de «sobiranistes», s'arronsen a la primera entrevista a l'ABC[6].

1. La commemoració de la nostra «resistència» després de l'entrada de Franco a Barcelona el 26 de gener de 1939 hauria pogut servir també per a recordar la gran victòria catalana contra els *tercios* espanyols el mateix dia de tres segles abans (batalla de Montjuïc: 26-1-1641), fet que Franco i l'exèrcit espanyol no havien oblidat.
2. Expressió de Salvador Cardús en el pròleg del llibre de Toni Strubell *El cansament del catalanisme* (Edicions La Campana, 1997).
3. Ja sabeu que, quant a barbaritats, aquella estimada part de la nostra nació s'emporta la palma, perquè s'ha convertit en un vedat de caça franquista.
4. El problema és que mentre la parlamentària continua dedicant-se a l'orfebreria legislativa, com si fóssim un Estat, a Madrid potser preparen un nou recurs, retallada, invasió competencial o transferència sense dotació pressupostària que deixarà en no un res tota la seva feina, perquè la sobirania la tenen ells.
5. En aquests temps de globalització, crisi i canvi climàtic, penso que el més saludable és exercir una doble fidelitat: a la nostra terra, perquè és la nostra, i al planeta Terra, perquè ens engloba a tots.

Història i èpica nacional

No ens hem de cansar mai d'emmirallar-nos en la història per trobar-hi explicacions i exemples. Quina llàstima d'oportunitat perduda amb el vuitè centenari del naixement de Jaume I! Entenc que la celebració i el record de glòries pàtries no deu pas ser una prioritat de José Montilla i dels qui el van fer president; però, sobre la llarga vida i obra del nostre rei, se'n podria haver fet una bona pel·lícula, en comptes de fabricar subproductes amb regust de telenovel·la barcelonina com *Arnau* o la més recent *Serrallonga*, per no parlar d'uns horrorosos dibuixos animats d'anys enrere en què els almogàvers eren els dolents. Per això estic convençut que hem d'aprofitar els 350 anys de la ignomínia del Tractat dels Pirineus per a fer força soroll i exigir-ne l'abolició[7].

Toni Strubell remarca en dos dels seus llibres[8] un parell de factors que em semblen essencials per a entendre el nostre present:

1) Fa un paral·lelisme entre la persistència d'un franquisme sociològic[9] i la gangrena (el mateix símil amb què els espanyolistes es refereixen a nosaltres). De fet, però, aquesta «gangrena» no és franquista, sinó essencialment castellana, com ho demostra la història, perquè Espanya (o, si voleu, Castella) no té tradició democràtica.

2) Subratlla la falta d'una èpica nacional, de grans construccions mítiques que contribueixin a estructurar la nació, a fer «teixit nacional», i això vol dir grans obres literàries, música i dansa **nacionals**, exaltació dels grans moments i personatges de la nostra història, uns mitjans de comunicació normalitzadament **nacionalistes**, però també fites esportives, pensadors que es guanyin el prestigi a còpia de valentia i rigor en comptes de tristos intel·lectuals orgànics que es rebaixen fins a l'abjecció per no perdre la menjadora, líders **de debò** que actuïn per ideals i no per veure qui corre més a ocupar les poltrones; tots els elements, en fi, que ens puguin fer sentir **orgullosos de ser catalans**. Ras i curt: ens sobra conyeta i ens falta èpica.

Set plagues que afecten els catalans

Ara no pretenc fer un exercici d'autoflagel·lació, sinó establir una breu taxonomia de particularitats no gaire positives que afecten la nostra comunitat humana actualment o des de fa segles i, en relació amb les quals, com a l'escola, Catalunya «necessita millorar»:

1) La plaga de la conyeta

La qüestió de la conyeta ve de lluny, i se'n podria fer un estudi exhaustiu. Si la perplexitat és induïda, la conyeta parteix d'una sèrie de prejudicis consolidats per un acomplexament i un autoodi igualment induïts. Estic convençut que no és una xacra endèmica nostra pel fet de ser catalans, sinó un fenomen típic de tots els processos colonials (com l'autoodi i el col·laboracionisme): hi ha una llengua i una cultura indígenes i una llengua i una cultura imposades que, per guanyar un mercat i estalviar-se problemes (mentre hi hagi consciència d'opressió, hi ha resistència i lluita), han d'esborrar les preexistents i **suplantar-les** per les pròpies. En part, la plaga de la conyeta té un component genuïnament espanyol (allò de menysprear tot

6. Veg. Salvador Sostres, «L'home que es difumina», *Avui*, 27-1-09, parlant del candidat Tremosa.

7. Hi ha un moviment «abolicionista» en marxa que també reclama la derogació del Decret de Nova Planta, previ a totes les constitucions, els estatuts, les comunitats autònomes, etc. En aquest sentit, entitats com Catalunya Acció fan una tasca molt lloable. I, per cert, quan alliberem la Catalunya Nord, per fer les coses ben fetes, una de les primeres mesures que haurem de prendre serà enderrocar i fondre totes les estàtues eqüestres de Lluís XIV, arcs de triomf o qualsevol altre vestigi de l'opressió francesa.

8. Respectivament, el ja esmentat *El cansament del catalanisme* i el recent *El moment de dir prou* (Pagès Editors, 2008).

9. Tots els *manifiestos*, *ciudadanos*, boicots, campanyes plenes de mentides i manifestacions diverses d'odi a Catalunya a l'Estat espanyol, a més d'un estament judicial fortament franquista i la total impunitat amb què els feixistes continuen posant bombes al País Valencià mentre un govern formalment democràtic hi aplica la seva política de genocidi cultural.

el que hom no entén) i, en part, és l'altra cara de la moneda de les reaccions histèriques d'alguns davant els qui parlen massa clar per al seu gust, perquè els remouen la consciència que els queda (la conyeta també és un símptoma de mala consciència i poc respecte per a un mateix **com a català**). Per descomptat, totes dues actituds (la histèria i la conyeta) impossibiliten qualsevol anàlisi objectiva de la realitat.

La conyeta fàcil s'ha escampat fins a esdevenir un veritable *modus vivendi* per a molts periodistes que han arribat a un nivell d'endogàmia sorprenent (que no podem anomenar informativa, perquè no informen de res), ja que es dediquen a «omplir» bona part del temps de què disposen parlant de les bajanades amb què omplen el temps altres col·legues dels mitjans (generalment espanyols i de l'àmbit de la «teleporqueria»[10]).

Un matí, mentre m'afaitava, a les notícies de la ràdio van posar «per error» com a titular[11] uns comentaris de Jordi Pujol sobre l'efecte «taca d'oli» que han tingut les *brometes* i l'estil de Buenafuente[12], com ara l'extensió insòlita de la paraula «*gilipollas*» que, fins fa pocs anys, no tenia carta de naturalesa a casa nostra. Pujol recordava que, per a fer gràcia, no cal recórrer a paraules castellanes com l'esmentada, perquè n'hi ha una dotzena d'equivalents en català que igualment poden resultar gracioses, com *xitxarel·lo*, *bordegàs*, *poca-solta*, *baligabalaga*, etc.

Els de l'emissora, però, ho van *arreglar* de seguida i, al cap d'un o dos matins, un «graciós» que aviat potser farà carrera en una televisió privada espanyola, va posar una versió antiga del *Virolai* i, com a resposta a la «polèmica», va sotmetre els oients a una sessió de conyeta fàcil i suada sobre el «català correcte» amanida amb expressions literàries noucentistes i un fons de música de sardanes.

I llavors sorgeix la pregunta interessada: el català «perd facultats»? Si la normalització d'un idioma consisteix precisament a reconquerir àmbits d'ús i a depurar la llengua, la tasca del «professor» Buenafuente i *tutti quanti* ha estat justament la contrària: contribuir a subnormalitzar i a contaminar la nostra llengua amb mots espuris i absolutament innecessaris si un no parteix del prejudici que el català «fa pagès» i, en canvi, no serveix per a fer a riure.

2) La plaga de l'autoodi (o síndrome d'Albert Boadella)

Aquesta plaga genera descastats amb poc futur, empestats que, a la curta o a la llarga, hauran de malviure en terra de ningú, perquè ja sabeu que «Roma no paga els traïdors».

3) La plaga de la divisió

Nyerros contra cadells, convergents contra socialistes, autonomistes contra independentistes, oficialistes contra reagrupats, laportistes contra rosellistes. Tota aquesta hostilitat és mel per a l'enemic, perquè la nostra desunió fa la seva força: *Divide et impera*.

4) La plaga del derrotisme i el fatalisme

«No hi ha res a fer», «l'últim que apagui el llum», «el català es mor, es converteix en un dialecte del castellà, fa catúfols, no serveix...», «tenim mala peça al teler», «a cada bugada perdem un llençol». I així cada dia, un veritable bombardeig en els mitjans que fa forat i provoca més derrotisme, pessimisme, resignació i tota mena de profecies macabres (l'últim capítol d'aquesta plaga és el fet que hagi guanyat el premi Ramon Llull una novel·la anomenada *L'últim home que parlava català*). Ja n'hi ha prou, d'aquest color!

5) Les tendències autodestructives (o caïnisme)

Se'n parla sovint, i ens ho hauríem de fer mirar. Potser és una conseqüència d'allò que ja vaig apuntar una vegada: si una peixera és massa petita i conté poca aigua, els peixos es tornen bojos i s'ataquen els uns als altres. Ens convé tenir més espai vital i existencial, aconseguir que ser catalans sigui una porta oberta a infinites possibilitats en comptes d'una barrera, un estigma o una limitació per al nostre desenvolupament humà.

6) El victimisme

Hem de deixar de queixar-nos, de plorar amargament per la nostra *dissort* (encara que en tinguem motius, la nostra història ha estat prou dura!), perquè això implicarà la responsabilitat de *fer alguna cosa*.

7) El conformisme materialista (o «afarta'm i digue'm moro»)

No val la pena entretenir-s'hi. Que ho diguin a molts dels nostres polítics i mandarins culturals!

Un últim apunt a propòsit de la «multiculturalitat»

Tot això de la «multiculturalitat» pot semblar que tingui molt bones intencions (l'infern n'és ple), però es presta a la demagògia barata i a florilegis hipòcrites i buits de contingut en nom d'una hipotètica igualtat que no passa de les bones paraules i l'estètica *progre*. El país multicultural per excel·lència és Estats Units i, per molt que enlluerni els devots del «cosmopolitisme tifa», com l'he sentit anomenar últimament, el *melting pot* no es pot aplicar al nostre país perquè aquesta «terra d'acolliment» no és un **país d'immigrants**. I sigui el que sigui la «multiculturalitat» a casa nostra, no pot ser Camarón i Estopa, ni programar festes *latinas* perquè els sud-americans que han vingut a viure aquí se sentin com a casa, aplicant la «fórmula *Feria de Abril*» en una estranya concepció invertida de la integració. Si procureu mirar el tema fredament, sense benes estranyes als ulls, us adonareu que, a Catalunya, la «multiculturalitat» oculta maniobres proselitistes dels partits *soi-disant* d'esquerres per aconseguir nous votants a qualsevol preu, ni que sigui a costa de reduir la cultura catalana a la condició «d'una més» (de moment) enmig del poti-poti postmodern en què ningú no discuteix la preeminència *natural* de les dues llengües imperialistes per excel·lència: l'espanyol i l'anglès que trobem a tort i a dret en les joguines i els subtítols dels DVD. ◆

10. La Llei de Televisions Privades espanyola de 1988, en establir l'obligació que els nous canals cobrissin tot el territori de l'Estat, va ser una veritable punyalada per a la normalització del català i el tret de sortida de la generalització de la «teleporqueria» i del costum d'incloure massivament mediàtics i talls de programes espanyols a la televisió catalana quan es tracta de «fer gràcia».
11. El titular havia de ser les bajanades del PP de Madrid.
12. Aquell «comunicador» que va dir que no li pagaven per fer de mestre de català però, en canvi, es va convertir *motu proprio* en mestre de *catanyol*.

La substitució lingüística

(Basat en una proposta original d'Enric Larreula)

David Vila i Ros

República Veridiana, situació I

Fa molt temps, en un petit país anomenat República Veridiana hi vivien només quatre persones: A, B, C i D. D'entre elles, A, B i C tenien com a llengua familiar el *veridià*, ensems la llengua pròpia del país, mentre que D en tenia una altra, el *cramoví*. Independentment de quina fos, però, la seva llengua familiar, tots els habitants de la República Veridiana sabien parlar perfectament tant l'una com l'altra i podien utilitzar-les en qualsevol situació.

	veridià	*cramoví*
Població que la tenia com a llengua familiar	75%	25%
Grau de coneixement	100%	100%

Tanmateix, un hàbit profundament arrelat condicionava les seves pràctiques lingüístiques: quan un *veridianoparlant* d'origen (A, B o C) es trobava amb D, se li adreçava sempre en *cramoví*. I D, acostumat a aquest tracte, utilitzava sempre i en tot lloc la seva llengua. Quan es demanava als *veridianoparlants* la raó d'aquest hàbit, donaven explicacions diverses: que sempre ho havien vist fer, que ho consideraven una mostra de bona educació envers el *cramovinoparlant*, que tant els era parlar en una llengua com en l'altra... Però quines conseqüències tenia aquest hàbit en l'ús social del *veridià*? Vegem-ho.

Per començar, ens cal identificar totes les possibles converses que podia haver-hi, ja fos en grups de dues, tres o quatre persones (A amb B, B amb C, A amb B i amb C, etc.). En total, onze combinacions diferents:

AB	AC	AD	BC	BD	CD
ABC	ABD	ACD	BCD		
ABCD					

Seguidament, tenint en compte els hàbits lingüístics que hem descrit, ja podem quantificar el nombre de converses en *veridià* i en *cramoví*.

Converses en *veridià*	AB AC BC ABC
Conv. en *cramoví*	AD-BD-CD-ABD-ACD-BCD-ABCD

En conclusió, com que els parlants de *veridià* es passaven al *cramoví* sempre que el parlant d'origen d'aquesta llengua (D) hi era present, només un 36% de les converses (4 d'11) acabaven essent en *veridià*, mentre que el 64% restant (7 d'11) eren en *cramoví*, malgrat que aquesta darrera era la llengua familiar de tan sols un 25% de la població. Per tant, l'ús social del *veridià* (36%) queia molt per dessota del grau de coneixement que se'n tenia (el 100%) i del percentatge de població que el tenia com a llengua familiar (75%). És a dir, si per casualitat haguéssim anat de vacances a la República Veridiana, de ben segur que hauríem arribat a la conclusió que la llengua majoritària del país era el *cramoví*...

República Veridiana, situació II

La història no s'acaba aquí, emperò. Després d'unes quantes generacions, i a causa de la presència majoritària del *cramoví* a nivell social, la composició demogràfica i lingüística de la República Veridiana va canviar, de manera que dos dels quatre habitants del país (A i B) tenien com a llengua familiar el *veridià*, mentre que els altres dos (C i D) hi tenien el *cramoví*. Pel que fa al grau de coneixement de les llengües, tota la població era capaç d'expressar-se en qualsevulla. *A priori*, doncs, semblava que teníem una societat bilingüe i equilibrada.

	veridià	*cramoví*
Població que la tenia com a llengua familiar	50%	50%
Grau de coneixement	100%	100%

Tanmateix, cal dir que l'hàbit de passar-se al *cramoví* quan aquesta era la llengua de l'interlocutor persistia, un fet que permetia als *cramovinoparlants* mantenir-se sempre en la seva llengua. Tenint en compte, doncs, aquest hàbit lingüístic, podem tornar a quantificar el grau d'ús social de cada llengua.

Converses en *veridià*	AB
Converses en *cramoví*	AC AD BC BD CD ABC ABD ACD BCD ABCD

És a dir, només un 9% de les converses eren en *veridià*, mentre que el 91% restant eren en *cramoví*, ja que la presència d'un *cramovinoparlant* (C o D) feia que la llengua utilitzada fos la seva. Per tant, malgrat haver-hi un grau de coneixement absolut del *veridià*, i tot i que la meitat de la població la tenia com a llengua familiar, l'ús social d'aquesta llengua era purament testimonial. Per tant, si haguéssim tornat a fer el turista a la República Veridiana en aquesta època, hauríem arribat a la conclusió que l'única llengua del país era el *cramoví*, ja que difícilment hauríem pogut sentir cap conversa en *veridià*.

Això és tot? Doncs no. Finalment, al cap dels anys, va esdevenir un fet tan inusual parlar en *veridià* pel carrer, que ni els mateixos parlants d'aquesta llengua es reconeixien entre ells, de manera que utilitzaven sempre, per defecte, el *cramoví*. Arribats a aquest punt, amb la llengua completament desapareguda del carrer, el procés de substitució lingüística del *veridià* pel *cramoví* es va donar per acabat. D'una societat dita *bilingüe* amb dues llengües en igualtat (teòrica) de condicions, s'havia passat a una societat monolingüe.

De la teoria a la pràctica

Ficció o realitat? Doncs, absoluta realitat. Cada any desapareixen, arreu del planeta, desenes de llengües, fruit de processos de substitució lingüística. De fet, es calcula que durant el segle XXI cauran en desús entre el 50% i el 90% de les llengües que encara es parlen actualment (unes 6.000). Certament, en els processos de substitució hi intervenen molts altres factors (pressions polítiques, demogràfiques, econòmiques...), però tots acaben incidint d'una manera directa o indirecta en l'autoestima de les comunitats minoritzades i, per tant, en els seus hàbits lingüístics: els parlants de la llengua minoritzada accepten com a normal la utilització de la llengua dominant.

I el català? Doncs el català no es troba, en principi, dins el grup de llengües de risc. Tanmateix, la pràctica de la submissió lingüística (nom amb què es coneix tècnicament l'hàbit de canviar a la llengua de l'interlocutor) està força estès a casa nostra. Al Principat de Catalunya, les estadístiques indiquen que un 80,5% de catalanoparlants d'origen practiquen aquesta submissió lingüística. A la resta de Països Catalans, aquest percentatge es dispara, arribant a ser, en alguns punts, proper al 100%. Tenint en compte que, com més alt és el grau de submissió lingüística més ràpid és el procés de substitució, és fàcil d'entendre que el català corre el risc de desaparèixer d'àmplies zones del territori. De fet, a les comarques dels extrems nord i sud del país (Rosselló, Vallespir, Alacantí, Baix Vinalopó...) aquest procés de substitució és evident.

Així, doncs, si volem garantir la continuïtat del català com a vehicle d'interacció social, sols ens queda una alternativa: deixar de passar-nos a l'espanyol o al francès quan aquesta és –o ens ho imaginem– la llengua del nostre interlocutor. El grau de coneixement de la llengua (proper al 90%, tot i que en alguns indrets dels Països Catalans arriba gairebé al 99%) juga a favor nostre. Només que totes les persones catalanoparlants es mantinguessin en català i sols canviessin de llengua quan sabessin del cert que l'interlocutor –perquè així els ho expressés– no els pot entendre, ja hi tindríem molt de guanyat. I si no ho acabeu de veure clar, només cal que agafeu paper i llapis i repetiu l'exemple de la República Veridiana, suposant ara que els *veridianoparlants* (i també els *cramovinoparlants*) no canvien de llengua... Què obtindrem?

Converses en *veridià*	AB
Conv. en *cramoví*	CD
Converses bilingües	AC AD BC BD ABC ABD ACD BCD ABCD

Tenim una conversa en *veridià*, una en *cramoví*... i nou de bilingües, és a dir, en què cadascú utilitza la seva llengua. Dit d'una altra manera, haurem aturat el procés de substitució, ja que les dues llengües tindran la mateixa presència social. I això, pressuposant que cap *cramovinoparlant* no canvia de llengua. ◆

NOTA: Aquest article forma part del llibre *De la consciència a la conducta: l'experiència de Tallers per la Llengua,* que publicarà Edicions 7dquatre, on s'exposen els objectius de Tallers per la Llengua <www.tallers.cat>.

www.culturamenorca.org/sal

La teva web de consulta sobre la llengua catalana a Menorca:
publicacions
cursos
normatives
ajuts i campanyes...
i l'espai virtual Bústia de la Ciutadania
per poder fer consultes o comentaris sobre la llengua.

CONSELL INSULAR DE MENORCA

Els mots *que* i *què*

Albert Jané

Vet ací un esquema distributiu dels valors dels mots *que* (àton o feble) i *què* (tònic o fort):

Que

El mot àton *que*, escrit sense accent, fa, essencialment, de pronom relatiu i de conjunció.

Com a pronom relatiu representa el subjecte, el complement directe o el complement de temps de les oracions relatives adjectives.

- L'autor *que* més llibres va signar era una dona.
- La casa *que* van comprar amenaça ruïna.
- Això va passar el dia *que* em vaig casar.

També forma part del conjunt *cosa que*, dit relatiu neutre, usat quan l'antecedent és tota una oració.

- Encara no m'ha telefonat, *cosa que* em té molt preocupat.

En les oracions relatives adjectives, dites així perquè fan de complement del nom, el relatiu àton *que* només pot anar precedit de l'article definit (*el que*, *la que*, *els que* i *les que*) quan entre les dues partícules hi ha un substantiu sobreentès:

- Aquesta noia i *la* (noia) *que* va venir ahir són germanes.
- Aquesta factura i *les* (factures) *que* vindran, carregueu-les al meu compte.

Però es considera totalment incorrecte l'ús dels conjunts *el que*, *la que*, *els que* i *les que* fent de complement preposicional d'una oració relativa adjectiva.

- *La reunió *en la que* vaig participar era clandestina.
- *L'ordenança *al que* em vaig adreçar no em va fer cap cas.
- *La subvenció *de la que* et vaig parlar no és gens segura.
- *No es fia de les persones *amb les que* col·labora.

En aquests casos cal usar el relatiu compost, *el qual*, *la qual*, *els quals* i *les quals,* o bé els relatius forts, *qui* per a les persones i *què* per a les coses. Per tant, les oracions anteriors s'haurien de redactar així:

- La reunió *en la qual* (o *en què*) vaig participar era clandestina.
- L'ordenança *al qual* (o *a qui*) em vaig adreçar no em va fer cap cas.
- La subvenció *de la qual* (o *de què*) et vaig parlar no és gens segura.
- No es fia de les persones *amb les quals* (o *amb qui*) col·labora.

El conjunt *el que* (invariable) és també normal en les oracions dites relatives substantives, que no tenen antecedent, fent de subjecte o de qualsevol complement del verb. Aquest conjunt és equivalent a *allò que* (o, a vegades, *això que*):

- *El que* (o *allò que*) va passar era molt estrany.
- *El que* (o *allò que*) vam veure no estava previst.
- Només faig cas *del que* (o *d'allò que*) sé del cert.
- Sempre es fiquen *en el que* (o *en allò que*) no els importa.
- *El que* (o *això que*) m'acabes de dir no s'ho creu ningú.

Encara que alguns tractadistes ho consideren poc recomanable, el conjunt *el que* també s'usa, en les oracions relatives substantives, com a equivalent de *qui* o *el qui*, és a dir, com a designació personal:

- Ho poden demanar tots *els que* (o, millor, *els qui*) tinguin la documentació en regla.
- *Les que* (o, millor, *les qui*) ho feien més bé eren les nenes de poble.

Amb un valor anàleg, s'han de considerar també vàlids els conjunts *aquell que*, *aquest que*, *tothom que*, *qualsevol que,* etc., en què *que* pot ser substituït generalment per *qui*:

- *Aquelles que* (o *Aquelles qui*) protestaven tant van ser les primeres a dir que sí.
- *Qualsevol que* (o *Qualsevol qui*) ho vegi dirà que ens hem begut l'enteniment.

L'altra funció principal del mot feble *que* és la de conjunció de subordinació. Introdueix oracions subordinades completives, subjectives, predicatives, causals, finals, consecutives, temporals i condicionals:

- Em sembla *que* plourà.
- Convé *que* ho sàpiga tothom.
- La veritat és *que* no me'n recordo.
- No corris *que* cauràs.
- Doneu-li'n, *que* s'atipi de valent.
- Ho va explicar amb tanta gràcia *que* tothom reia.
- Arribaran *que* encara no haurem acabat.
- Es farà suposant *que* el president digui que sí.

La conjunció *que* s'usa també en les oracions comparatives:

- El meu abric abriga més *que* el teu.

També forma part de nombroses locucions conjuntives de valor divers: *encara que, malgrat que, tot i que, bé que, ja que, per tal que, a fi que, segons que, abans que, després que, sinó que,* etc.

Es considera incorrecte fer precedir la conjunció *que* per l'article definit o per una preposició. Vet ací un exemple del primer cas:

- **El que* ell ho digui no significa que sigui veritat.

Cal dir, simplement:

- *Que* ell ho digui no significa que sigui veritat.

Aquestes oracions, però, es poden emfatitzar introduïdes amb el conjunt *el fet*:

- *El fet que* ell ho digui no significa que sigui veritat.

La coincidència d'una preposició i la conjunció *que* es produeix quan l'oració subordinada, introduïda per aquesta conjunció, depèn d'un verb que demana un complement regit per una preposició:

- *Van accedir *a que* ho fes jo.
- *No es recordava *de que* ja ho havien dit.
- *S'entossudeixen *en que* hi anem nosaltres.

Com hem dit, aquestes construccions es consideren incorrectes. Molt sovint, en aquestes construccions es pronuncia (i fins i tot s'escriu) *què* en lloc de *que*. La solució correcta consisteix a eliminar la preposició i, és clar, fer ús del mot *que* sense accent:

- Van accedir *que* ho fes jo.
- No es recordava *que* ja ho havien dit.
- S'entossudeixen *que* hi anem nosaltres.

Si l'eliminació de la preposició origina una construcció massa forçada, es recomana de fer precedir la conjunció pel grup *el fet*:

- Ho va aconseguir gràcies *al fet que* tenia molta influència.

També es considera incorrecta la construcció, dita «telegràfica», que consisteix a eliminar la conjunció:

- *Els agrairem ens contestin com més aviat millor (en comptes de … *que* ens contestin com més aviat millor).

El mot àton *que* té també uns altres usos secundaris, com a terme quantitatiu i com a mer introductiu de les oracions interrogatives:

- *Que* bonic!
- *Que* corren!
- *Que* havíeu vingut abans?

Força sovint, en aquests casos s'escriu *què* en lloc *que*, cosa totalment inadmissible.

Què

El mot fort *què* fa de pronom relatiu i de pronom interrogatiu.

Com a pronom relatiu representa el complement preposicional referit a coses en les oracions relatives adjectives (en què, com ja hem vist, pot alternar amb el relatiu compost *el qual*, *la qual*, etc.):

- El llibre *en què* ho vaig llegir era francès.
- El martell *amb què* ho volia clavar era de nyiguinyogui.
- La plaça *a què* aspirava encara no era vacant.
- L'expressió *per què* van traduir aquella frase no té el mateix sentit.

Notem que l'ús del relatiu fort *què* precedit per la preposició *per* no és gaire usual però és perfectament correcte.

Precedit de certes preposicions, principalment *de*, *amb* i *per*, el relatiu fort té també valor de relatiu neutre. Val a dir, és l'equivalent de *la qual cosa* o *cosa que*:

- Ens han concedit la subvenció, *de què* estem la mar de contents.
- Vol presentar la dimissió, *amb què* se li acabarien els problemes.
- Tenien molta necessitat de diners, *per què* no miraven gaire prim.

És fàcil que en el darrer exemple s'interpreti erròniament la subordinada relativa com una subordinada causal, i s'escrigui, per tant, *perquè* en lloc de *per què*. Notem que en el nostre exemple *per què* és l'equivalent de *per la qual cosa* o *cosa per la qual*. També fóra possible de coordinar les dues oracions amb el conjunt *i per això*, en què la copulativa *i* exerceix la seva funció pròpia d'enllaç i la idea de causa va expressada per *per això*.

Les oracions interrogatives, en les quals pot intervenir el mot fort *què*, dit aleshores pronom interrogatiu, poden ser directes i indirectes. Les primeres van marcades amb el signe d'interrogació i les indirectes són sempre oracions subordinades que depenen de principals amb verbs com *explicar*, *demanar*, *preguntar*, *comprendre*, *entendre*, *veure*, *mirar*, *(no) saber*, *ignorar* i altres amb un cert valor interrogatiu:

- *Què* volen, aquesta gent?
- *Què* se'n sap, de l'Antònia?
- M'entens, *què* vull dir?
- *Què* em diran, si arribo tard?
- Que ens expliquin *què* pensen fer.
- Em pregunto *què* deuen pensar de mi.
- No sé pas *què* es proposen.
- Li vaig explicar *què* havia passat.
- No sé *què* li van dir d'un document.
- Cal mirar *què* passa en aquests casos.

El pronom interrogatiu *què* pot anar precedit per qualsevol preposició, normalment exigida pel verb del qual és complement:

- *De què* es queixen?
- *Contra què* lluiten?
- No sé pas *de què* es refien.
- Ignorem *amb què* compten.
- Que ens expliquin *en què* consisteix el seu projecte.
- No s'imaginen *a què* s'exposen.
- Li vaig demanar *de què* em volia parlar.
- Intenten d'imaginar-se *de què* es tracta.
- No entenc *per què* actuen d'aquesta manera.

A vegades es confon el conjunt *per què* del darrer exemple indicat amb la conjunció *perquè*, causal o final. Comparem els dos exemples següents:

- No entenc *per què* ho han fet.
- No els entenc *perquè* no s'expliquen prou bé.

En el primer exemple, *per què ho han fet* és una subordinada interrogativa indirecta, que representa el complement directe del verb de la principal i que seria substituïble pel pronom neutre *ho*: *No ho entenc*. En el segon exemple, *perquè no s'expliquen prou bé* és una subordinada causal, substituïble per *ja que no s'expliquen prou bé*, i el complement (directe) del verb de la principal és el pronom feble *els*. Vegem-ne uns altres exemples:

- No sé *per què* no estudio (per quina raó no estudio).
- No sé res *perquè* no estudio (com que no estudio no sé res).
- Em van explicar *per què* ho havien fet (per quina raó ho havien fet).
- M'ho van explicar *perquè* ho sabés (a fi que ho sabés).

Considerem, encara, la frase següent com a títol d'un article periodístic:

- *Per què*/*perquè* sóc nacionalista.

Totes dues solucions, *per què* i *perquè*, podrien ser correctes, segons el sentit. La primera, interrogativa indirecta, dependria d'una principal sobreentesa com ara *En el text d'aquest article explico… per què* (per quines raons) *sóc nacionalista*. La segona, no tan usual, hauria de dependre d'una principal sobreentesa com *Vaig actuar tal com explico en el text d'aquest article… perquè sóc nacionalista* (*com que sóc nacionalista vaig actuar d'aquella manera*).

La frontera entre les subordinades relatives substantives i les subordinades interrogatives indirectes no sempre és prou precisa. Això vol dir que en alguns casos *que* i *el que* són, en la pràctica, intercanviables. Comparem els dos exemples següents:

- Vaig sortir al balcó a veure *què* passava.
- Vaig sortir al balcó a veure *el que* passava.

Teòricament, en la primera hi ha una idea d'interrogació o dubte (potser en realitat no passava res) que no existeix en la segona (qui surt al balcó té la certesa que passa alguna cosa). Més exemples:

- No vol explicar *el que* li van dir.
- No vol explicar *què* li van dir.
- A hores d'ara encara ignorem què van decidir.
- A hores d'ara encara ignorem *el que* van decidir.

Notem que *el que*, contràriament a *què*, admet diversos determinatius (quantificador, etc.):

- Que ens expliqui *tot el que* sap.
- No sé pas res *del que* havien explicat.

Com ja s'ha dit, *el que* és substituïble per *allò que* (i *ço que*, solució arcaica però encara usada per algun escriptor):

- Només escric *el que* (*allò que*, *ço que*) em ve de gust escriure.
- Va repetir *el que* (*allò que*, *ço que*) li havia dit el president.

El conjunt *el que* és a vegades pronunciat, incorrectament, *el què*, pronúncia que té també el seu reflex en l'escriptura. El conjunt *el què* només és correcte quan el mot *què* s'ha substantivat:

- Quan puguis ja em diràs *el què*. ◆

Tres mots inacceptables

PERE ORTÍS

Insistim sobre la nostra malanada llengua. No malanada en les seves altes verificacions, sinó en el seu ús domèstic i de carrer. No sé si en trec res, pot ser que sigui la veu que clama en el desert. Ah, aquell granet de bona voluntat de part dels catalans a millorar el seu llenguatge! Grans béns ens en vindrien, d'ordre cultural, de civisme i d'afirmació nacional. En especial voldríem motivar-hi les mares de família, la dona tan essencial de cara al bon funcionament de la llengua... mare. Els nens aprenen català a l'escola, i algun mestre conscient potser els corregeix la parla, però tornen a casa i es troben amb el català que els parlen les mares, brut i impresentable. I aquest català els nens continuen parlant-lo a tot arreu, al marge de l'escola. Trist a tot ser-ho.

Avui voldria que prestéssim atenció en els tres barbarismes que enlletgeixen més la llengua col·loquial. Són una pesta en tot Catalunya, ja que empastifen la llengua de tots els catalans. Quin pas endavant que faríem, xiquet, si obteníem de corregir aquestes tres paraules tan malsonants!

*ALGO

Per comptes de «algo», diguem ***alguna cosa***. Que ho trobem fàcil o sense gràcia? És del tot correcte i universal. A més d'haver-ho dit sempre, fins fa pocs anys, és universal: a la seva manera, així ho diuen el castellà, l'anglès, el francès i l'italià, per exemple.

També tenim el bellíssim ***res***, en especial quan demanem. Així direm: *Què hi ha **res** més? Que volia **res** més? Que us convé **res?** Que hi ha **res** de nou? **Res** més?* Casos en què també es pot dir *alguna cosa*.

Quelcom és molt correcte, però és massa gramatical i no l'hem dit mai. Diguem allò que abans sempre dèiem.

Tampoc no podem utilitzar «algo» com a adverbi d'un adjectiu, com quan diem «és algo negre», «és algo prim», «es fa algo pesat». Cal que diguem: *és una mica negre, és una mica prim, es fa una mica pesat*. Per a això tenim aquests adverbis tan bonics.

*CARIÑO

Per a expressar allò més tendre i delicat que tenim, els catalans manllevem una paraula al castellà que no ens fa cap falta. És a dir, utilitzem una paraula espúria per a expressar el nostre amor. Ves, també, que trist! Doncs, expressem-lo amb la mateixa paraula, ben nostra: ***amor***. Dues persones grans que s'estimen s'han de dir *amor*. Així s'ho diuen els sud-americams, els nord-americans *–my love–* i m'imagino que així s'ho diuen arreu del món. De vegades els catalans tenim uns prejudicis rucs, de vergonya, per a dir les coses ben dites. Voleu més ruqueria que dir a un home gran i seriós «cariño»? Si el marit s'ablaneix que li diguin això, ja és millor dir-li *cap de trons*.

Si es tracta de marrecs i galifardeus, tenim paraules bellíssimes... arraconades! Ves també si és trist! ***Patuf, patufa, rei, reina, reietó, manyac, manyaga***. Un ventall preciós per a causar enveja a la llengua més pintada.

*VALE

I el fatídic «vale» que embruta el català de Maó a Fraga i de Guardamar a Salses, passant per la Vall d'Andorra, i sense perdonar individu ni estament. És una autèntic desastre. Desbanca una colla d'expressions catalanes i les envia al botavant. Desbanca ***entesos, d'acord, bé, molt bé, ja està bé, prou, ja n'hi ha prou, exacte!, oi, clavat!, adéu, a reveure***. Escolteu alguna d'aquestes converses per mòbil, que broten com bolets per carrers i places, i el sentireu vint-i-cinc o trenta vegades, aquest «vale». Quin empobriment, quina misèria, quin mal per a la nostra pobra llengua! Quina insensibilitat més lletja, la dels catalans!

Sempre he pensat que els alts responsables de la llengua haurien de fer més, en aquest aspecte de corregir l'idioma. Netejar-lo d'aquests barbarisme tan lletjos. Editar pamflets, fixar-los en llocs públics i ben vistents. Fer-hi alguna cosa en els nostres mitjans. Ai, els nostres mitjans! Que Déu ens empari. Sempre m'he demanat per què a TV3, o a Catalunya Ràdio, no hi ha cap programa de normalització i de bona parla. Quelcom així com *El bocamoll*, però que no vagi tant per les branques, ans que sigui pràctic, que toqui la cosa real i que parli més bé que el moderador, el qual, de totes passades, Déu n'hi do. ◆

Els primers guies turístics de Roma que parlen català

RomaQui

www.romaqui.com

Visites guiades per a grups
Visites guiades per a individuals
Visites guiades per les escoles catalanes

Descobreix Roma en català!
romaquicat@romaqui.com

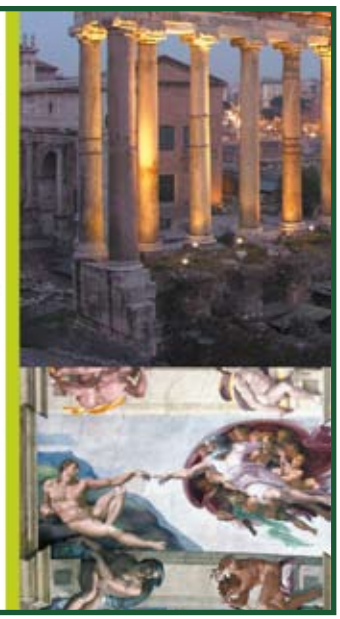

Tocar ferro

Eugeni Reig

L'expressió *tocar ferro*, d'origen medieval, significa 'prevenir-se contra la mala sort, contra la desgràcia, contra l'infortuni'.

En l'edat mitjana era costum llogar, per a cometre assassinats, individus que quasi sempre eren malcarats i sovint tenien defectes físics, com ara ser geperuts, coixos o torts. Quan es veia que s'acostava algú de mal aspecte, s'avisava l'amic dient-li «toca ferro», que volia dir que agafara l'espasa, el punyal o qualsevol arma adient, que en aquella època eren de ferro, a fi de posar-se en guàrdia per a defendre's d'una possible agressió. Aquesta expressió ha arribat fins als nostres dies i, en l'actualitat, és encara emprada per les persones supersticioses. En castellà, per a expressar el mateix concepte, s'usa l'expressió *tocar madera*. Si cerquem l'entrada *tocar* en la primera edició del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (1995) trobem: «*tocar ferro* (o *tocar fusta*) Prevenir-se contra la mala sort». La segona edició del DIEC ho diu exactment igual. El *Diccionari de la llengua catalana* de l'Enciclopèdia Catalana, tercera edició ampliada i actualitzada (Barcelona, novembre de 1993), arreplega ***tocar ferro*** però no ***tocar fusta***. En les entrades *ferro* i *fusta* no diu res, però en l'entrada *tocar* (10) diu: «***tocar ferro*** *fig* OCULT Prevenir-se contra la mala sort». En canvi, en el *Gran diccionari de la llengua catalana* de l'Enciclopèdia Catalana (1a edició, Barcelona 1998), en l'entrada *tocar*, diu: «***tocar ferro*** (o ***fusta***) *fig* OCULT Prevenir-se contra la mala sort». Es veu molt clar que està copiat del que diu la primera edició del DIEC, que es va editar tres anys abans que el GDLC. Què significa que en el DIEC i en el GDLC diga «*tocar ferro* (o *tocar fusta*)»? Considere que és una mostra més de servilisme lingüístic envers el castellà. Com que en castellà es diu *tocar madera*, nosaltres fem la traducció literal i la convertim en normativa. Ho trobe vergonyós. Jo sóc partidari d'acceptar els castellanismes que, o bé són molt antics entre nosaltres i podem considerar-los com a lèxic nostre d'origen castellà, o bé perquè és convenient d'acceptar-los per la seua utilitat. Acceptar calcs del castellà, com ara *tocar fusta*, que no són gens antics en la nostra llengua i que, damunt, són totalment innecessaris perquè són inútils, em sembla un autèntic suïcidi.

En el *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover-Moll no diu absolutament res de *tocar fusta*, però, en canvi, l'expressió *tocar ferro* apareix tant en l'entrada *tocar* com en l'entrada *ferro*. En l'entrada *tocar* diu: «*Tocar ferro*: prevenir-se contra la mala sort.» I en l'entrada *ferro* diu: «Cult. pop.—Es general la superstició de creure que tocar ferro o qualsevol objecte metàl·lic és eficaç per a evitar un malefici. Per això, en tenir por d'alguna persona o cosa que porta mala sort, la gent supersticiosa procura «tocar ferro».—Diuen que mossegar ferro amb certa freqüència, evita el mal de queixal (Arx. Trad. i, 185).»

El *Diccionari de locucions i frases fetes* de Joana Raspall i Joan Martí arreplega *tocar ferro* però no *tocar fusta*. Diu: «***tocar ferro*** Conjurar un malefici. | Ex: *Dius que no t'ha succeït mai cap desgràcia anant amb cotxe? Toca ferro!* No fos cas que en sortir d'aquí tinguessis un accident. SIN: *no cridar massa, no refiar-se*. | Ex: *Ara per sort les coses marxen bé. [Toca ferro, no cridis massa, no te'n refiïs], que duri!*»

El *Diccionari de frases fetes català-castellà castellà-català* de Joan Abril Español arreplega *tocar ferro* però no *tocar fusta*. Diu: «***tocar ferro*** (v. sin. *no cridar massa*), cast.: tocar madera».

El *Diccionari de sinònims de frases fetes* de M. Teresa Espinal (2004), en l'apartat PREVENIR-SE, recull *tocar ferro* i *tocar fusta* i en tots dos casos diu: «*SV* prevenir-se contra la mala sort (IEC)» Es veu ben clar que l'autora ha inclòs *tocar fusta* únicament i exclusivament perquè ho ha vist en el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans.

Fóra bo que els responsables de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans ens explicaren per quins motius han decidit incorporar el castellanisme innecessari *tocar fusta* en el DIEC.

Confie que el futur *Diccionari normatiu de valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua no incloga l'expressió *tocar fusta*.

Si bé en moltes llengües es diu *tocar fusta*, com en castellà, en italià és *tocar ferro*, com nosaltres. El costum de tocar fusta per a previndre la mala sort és molt antic i probablement es remunta a les creences religioses dels celtes, els quals consideraven que els arbres eren éssers sagrats. Tocant el tronc d'un arbre demanaven la seua protecció. El cristianisme es va apropiar d'aquesta antiga creença i va substituir l'arbre per la creu de Crist, que era de fusta. La nostra expressió *tocar ferro* és molt més moderna, és d'origen medieval, però d'aleshores ençà és l'única que hem usat, i ja fa uns quants centenars d'anys que nosaltres *toquem ferro*. Si darrerament *tocar fusta* pren cada volta més volada, no és perquè ressuscitem una expressió de fa milers d'anys ni tampoc perquè eixa expressió s'empre en anglès, en rus, en búlgar o en turc..., és únicament i exclusivament perquè calquem l'expressió que s'usa en castellà que és la llengua que ens pressiona i ens influïx. En la nostra llengua, *tocar fusta* no és ni una expressió ancestral que hem ressuscitat ni una expressió universal que ens acosta a la major part de les llengües del món, és solament un castellanisme, així de clar i així de cru. Un castellanisme que hauríem de combatre amb totes les nostres forces. Ho farem?

Abans, quan algun xaval deia *toca ferro*, s'agafava ostentosament els genitals volent fer veure que tenia els testicles d'eixe metall. Actualment he vist que quan algú diu *toca fusta* es toca el cap volent expressar, per tal de fer una gracieta, que té el cap de fusta. Diuen que els pobles tenen la sort que es mereixen, la sort que es guanyen a pols. Nosaltres hem passat de ser un poble amb els testicles de ferro a ser un poble amb el cap de fusta. No cal fer-hi comentaris. ◆

Segones impressions sobre el DIEC2

Josep Ruaix i Vinyet

Dins LLENGUA NACIONAL, núm. 60 (III trimestre del 2007), vam publicar unes «Primeres impressions sobre la segona edició del DIEC». Ara les completem, després d'haver examinat una llista d'articles nous del DIEC2 (s'entén: *Diccionari de la llengua catalana,* de l'Institut d'Estudis Catalans, 2a edició, Barcelona 2007) que ens han facilitat. Dividim el treball en tres parts: constatació d'encerts, curiositats, propostes de millora. Per a la justificació de les nostres opinions, remetem a les nostres obres (especialment, a: *Punts conflictius de català,* Barcelona 1989; *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui,* 2 vols., Moià 1994-1995; *Diccionari auxiliar,* Moià 1996; *Català complet,* 3 vols., Moià-Barcelona 1997-2007); també recomanem de tenir en compte l'article citat.

Constatació d'encerts

Ens plau de començar constatant una sèrie d'encerts, entre molts d'altres, que hem detectat en els articles nous del DIEC2:

1) Admissió de termes: *amalecita* (amb la variant secundària *amalequita*), essent bo d'enregistrar tots dos termes, usats pels biblistes, però donant preferència al que és format segons el sistema fonètico-gràfic llatí, al qual el català pertany; *estatunidenc -a* (com a sinònim secundari de *nord-americà*), terme necessari per a la precisió lèxica, si bé difícil de pronunciar; *heus ací, vet ací* i *vet aquí* (sinònims secundaris de *heus aquí,* encara que potser es podrien afinar més les preferències); *llagar* ('ulcerar'), verb molt usat des de fa temps i esdevingut necessari; *mudat -ada* adj. ('ben vestit, amb la roba que no és de la feina o dels dies feiners'), accepció ben genuïna; *pedocentrisme* (amb la var. *paidocentrisme*), *pedòleg pedòloga* (amb la var. *paidòleg paidòloga*), *pedològic -a* (amb la var. *paidològic -a*), *pedometria* (amb la var. *paidometria*), *pedomètric -a* (amb la var. *paidomètric -a*), sèrie de termes en què hom pot optar per les formes científicament més ben formades però ambigües (les formes en *ped-*) i les formes més clares (les formes en *paid-*); *per mor de* loc. prep. ('a causa de, per culpa de' o bé 'amb la intenció de, amb la finalitat de'); *timolada* adj. *aigua timolada; volterià -ana* (amb la var. sec. *voltairià -ana*).

2) Admissió de variants: *agustinisme* (variant secundària de *augustinisme,* encara que preferiríem l'ordre invers, és a dir, entrar *agustinisme* i donar com a variant *augustinisme*); *aniquilament* (var. de *anihilació*); *destensar* (var. de *destesar,* encara que preferiríem l'ordre invers); *neumàtic* (var. de *pneumàtic* en l'accepció 5: 'revestiment perifèric de les rodes d'un vehicle').

3) Adopció de determinades grafies: *azerbaidjanès -esa* i (en la definició) *Azerbaidjan,* amb el nexe *-dj-* (i no pas *-tj-*); *eusquera* (i no *euskera*); *Cambodja* (en la definició de *khmer*), també amb el nexe *-dj-*; *peloponesi -èsia* i (en la definició) *Peloponès* (i no *peloponnesi -èsia* i *Peloponnès,* com algú havia propugnat); *ruandès -esa* i (en la definició) *Ruanda* (també en la definició de *hutu* i de *tutsi*), amb la *w* de l'anglès adaptada en *u*.

4) Determinats usos en la redacció: *a finals de* (s.v. *ceratosaures*); *Egara* (s.v. *egarenc -a*) i *Iluro* (s.v. *ilurenc -a*), formes planes més naturals que les variants esdrúixoles, propugnades per alguns; *fulles grosses* (s.v. *estrelitziàcies, filicofitins* i *peoniàcies*); *orelles molt grosses* (s.v. *otoció*). Pel que fa a l'adj. *gros grossa,* més avall veurem que, malauradament, els redactors del diccionari a vegades l'obliden i empren, per calc del castellà, l'adj. *gran*.

Curiositats

Entre les coses curioses que es presten a comentari, trobades dins els articles nous del DIEC2, heus-ne ací algunes:

1) Mots amb grafia excepcional: *haüyna* (nom d'un mineral, que farà ampliar la casuística sobre l'ús de la dièresi i de la i grega; creiem que cal separar-ne les síl·labes així: *ha-üy-na*).

2) Mots amb fonètica excepcional: *iar* (nom masculí d'un mes jueu, que, segons ens ha informat Joan Ferrer i Costa, professor d'hebreu, cal pronunciar en dues síl·labes: *i-ar;* per tant, serà una nova excepció en el valor de la *i* inicial de mot, al costat de *ió* i família).

3) Mot amb estalvi de la dièresi: *xiitake* (nom masculí de bolet, d'origen japonès, en què la combinació *ii* no deu pas fer diftong; si és així, caldrà incloure'l en les llistes de mots en què s'estalvia la dièresi).

Propostes de millora

Finalment, anotem una sèrie d'observacions amb vista a millorar el diccionari de l'Institut en el futur i per a coneixement dels usuaris de l'actual edició:

1) Alfabet. Creiem que ja seria hora d'adaptar gràficament al sistema català, com s'ha fet amb altres mots, el terme *piz-*

zer pizzera, escrivint *pitzer pitzera* (i, anàlogament, adaptant el primitiu *pizza* en *pitza*).

2) Dièresi. Com ja dèiem en el nostre treball citat al principi, s'haurien d'admetre sense dièresi (en qualitat de formes exclusives o almenys alternatives) una sèrie de mots en què tothom hi pronuncia diftong. Així, entre els que surten en la llista de novetats: *al·lopoliploïdia, ammonoïdeus, autopoliploïdia, batoïdeus* (s.v. *hipotremats*), *blastoïdeus, discoïdal* (en la definició de *centrals, ceratit, clipeasteroides, edrioasteroïdeus, heterostegina* i *operculina*), *cistoïdeus, equinoïdeus* (en la def. de *clipeasteroides* i de *espatangoides*), *edrioasteroïdeus, helicoïdal* (en la def. de *orbitolina*), *trapezoïdal* (en la def. de *inoceràmids*). En canvi, caldria posar dièresi sobre la primera *i* dels mots *reificació* i *reificar,* que es llegeixen amb hiat (com *deïficació* i *deïficar,* per exemple).

3) Accent gràfic. Com també dèiem en el treball citat, caldria restituir els accents gràfics (sobre la vocal tònica) que en bona hora havia establert la *Gran enciclopèdia catalana* en mots com *boids* (en la definició de *pitònids*), *caproids, erinaceids, ploceids,* per tal d'ajudar el lector a fer-hi hiat i no pas diftong. Per descuit, suposem, també manca accent gràfic en *superjos* (plural de l'entrada *superjò*).

4) Accent prosòdic i gràfic. Considerem un hiperpurisme la forma esdrúixola *Himàlaia* (en la definició de *còcul*) en lloc de la forma plana *Himalaia*. No sabem per què el diccionari entra la forma *haiku* (sinònim principal de *haikai,* 'estrofa d'origen japonès...') i no la forma *haikú,* certament més divulgada i coincident amb l'ús castellà; caldria que els responsables ho expliquessin.

5) S/SS. No s'hauria d'escriure *ressituar* (perquè aleshores aquest verb sembla antic, com *resseguir, ressorgir, ressortir*) sinó amb una sola essa i amb guionet entre el prefix i el terme bàsic (perquè es tracta d'un compost nou).

6) G/J. El diccionari entra *gihad* (terme àrab), que, per analogia amb altres mots d'origen àrab, hebreu, etc. (i tal com fan encertadament alguns mitjans de comunicació), hauria d'anar amb jota inicial (com es fa també en francès).

7) S/X. El diccionari entra *xintoisme* i *xintoista* com a termes principals i, respectivament, *sintoisme* i *sintoista* com a variants secundàries. Probablement la preferència hauria de ser la inversa, essent com són les formes amb essa inicial les adients al sistema fonètico-gràfic llatí.

8) Enes dobles. Com dèiem en el treball citat, potser caldria simplificar les enes dobles de mots com *connectivitat* i *reconnexió.* I, si bé es pot admetre *frontennis,* s'hauria també d'admetre, i àdhuc preferir, la forma amb una sola ena.

9) Guionet. Com també dèiem en el nostre treball anterior sobre el DIEC i com hem dit i repetit en altres llocs, caldria tornar, a grans trets, a les regles fabrianes sobre l'ús del guionet en els mots compostos. A més (i fins i tot d'acord amb les noves regles del IEC), el subst. *tercermundisme* valdria més escriure'l amb guionet entre els dos components, per tal de facilitar la pronúncia de la erra muda (en gran part del domini lingüístic) del primer component.

10) *E* epentètica. S'hauria de canviar la forma *citosquelet* per *citoesquelet.*

11) Majúscula-minúscula. Ja s'hauria d'escriure el neologisme *Internet* (mot que surt en les definicions de *internauta, web* i *xat*) amb minúscula inicial, com fan moltes publicacions (i com també ja es fa en castellà).

12) Entrades discutibles:

— *castellologia* ('estudi dels castells i de les fortificacions') i *malherbologia* ('estudi de les males herbes ...'): no sembla correcte barrejar un sufix culte (*logia*) amb uns termes populars (*castell, mala herba*); no es podrien trobar uns termes millors? (per al primer, p.e., *castellística*);

— *cent* ('cèntim d'euro', que es deu haver de pronunciar amb *e* oberta): terme admès, suposem, per imperatius legals; lingüísticament, però, valdria més evitar aquest *cent* confusionari i dir sempre *cèntim (d'euro);*

— *evidencial* (subst. masculí, 'element lingúístic que indica que una determinada informació prové d'altri o no ha estat contrastada'): fa tot l'efecte de ser un terme emprat impròpiament;

— *gofratge:* remet a *gofrat,* però la remissió hauria de ser a la inversa, tenint en compte que els noms terminats en *at* i que indiquen 'operació tècnica' no són genuïns;

— *inclús* adv. ('fins i tot'): castellanisme que segurament hauria valgut més no admetre;

— *primorós -osa* adj. ('primoter'): castellanisme que segurament també hauria valgut més no admetre.

13) Definicions discutibles, *sub voce:*

— *bàtik:* diu «tècnica d'estampat» per «tècnica d'estampació»; recordem que els noms d'operació tècnica terminats en *at* no són genuïns;

— *exorcistat:* diu «El tercer dels ordes menors» per «Antigament, el tercer dels ordes menors», ja que, des de la reforma del Concili Vaticà II, no existeixen els ordes menors; semblantment passa amb *ostiariat,* on diu «El primer dels ordes menors» per «Antigament, el primer dels ordes menors»;

— *moianès -esa* adj. i m. i f.: diu «1 Natural de Moià o del Moianès. 2 *adj* Relatiu a Moià, al Moianès o als seus habitants»; en realitat, el gentilici *moianès -esa* es refereix solament a Moià (vegeu *Diccionari català-valencià-balear*), mentre que el gentilici corresponent al substantiu *Moianès* és, segons ús constant de les publicacions d'aquesta comarca natural (o sobre aquesta comarca natural, com el recent llibre *El Moianès. Estudi d'una comarca social i natural,* de X. Vila i Purtí, Barcelona 2008), *moianesenc -a.*

14) Redacció a corregir o millorar, *sub voce:*

— *amatoxina:* diu «es troba a la farinera borda» per «es troba en la farinera borda»;

— *anolis:* diu «facilitat per canviar de color» per «facilitat per a canviar de color»;

— *antiperthita:* diu «Partícula de feldspat potàssic que es troba inclosa, juntament amb d'altres de similars» per «Partícula de feldspat potàssic que es troba inclosa, juntament amb altres de similars»;

— *bypass:* diu «fa de pont entre l'aorta i l'artèria coronària tot eludint el segment vascular obstruït» per «fa de pont entre l'aorta i l'artèria coronària eludint el segment vascular obstruït»;

— *caraïta:* diu «admet com autoritzada» per «admet com a autoritzada»;

— *càrtel:* diu «Agrupació d'empreses d'un mateix sector, independents entre si» per «Agrupació d'empreses d'un mateix sector, independents entre elles»;

— *crisòfits:* diu «entre d'altres» per «entre altres»;

— *dioxina:* diu «que penetra fàcilment a les cèl·lules» per «que penetra fàcilment en les cèl·lules»;

— *encartadora:* diu «Màquina que es fa servir per encartar» per «Màquina que es fa servir per a encartar»;

— *episcopi:* diu «Projector emprat per formar imatges» per «Projector emprat per a formar imatges»;

— *fissitunicat -ada:* diu «Que presenta un estirament de la túnica interna, que se separa així de la túnica externa, abans d'expulsar les espores, s'aplica als ascs»; la darrera coma hauria de ser punt i coma;

— *glossolàlia:* diu «per als oients o, fins i tot, per al parlant» per «per als oients o fins i tot per al parlant»;

— *heretabilitat:* diu «es deguda» per «és deguda»;

— *heterostegina:* diu «Gènere de macroforaminífers ... aparegut a l'eocè» per «Gènere de macroforaminífers ... aparegut en l'eocè»;

— *hipurit:* diu «Gènere de bivalves rudistes ... que visqueren al cretaci» per «Gènere de bivalves rudistes ... que visqueren en el cretaci»;

— *humícola:* diu «Que viu a l'humus, o als sòls rics en humus» per «Que viu a l'humus, o en sòls rics en humus»;

— *maxil·la:* diu «Peça superior de l'aparell bucal que en els vertebrats està constituïda per diferents ossos» per «Peça superior de l'aparell bucal que en els vertebrats és constituïda per diferents ossos»;

— *melgorès:* diu «Moneda ... d'àmplia circulació a l'àmbit català medieval» per «Moneda ... d'àmplia circulació en l'àmbit català medieval»;

— *mesquite:* diu «Arbre o arbust ... cultivat a d'altres països tropicals» per «Arbre o arbust ... cultivat en altres països tropicals»;

— *miliòlids:* diu «Grup de foraminífers ... que comprèn formes petites senzilles i formes més grans i complexes, apareguts al carbonífer» per «Grup de foraminífers ... que comprèn formes petites senzilles i formes més grosses i complexes, apareguts en el carbonífer»;

— *miquelí -ina:* diu «Que ve a final de setembre, per Sant Miquel, s'aplica a fruits, castanyes, glans, etc.», on la coma després de *Sant Miquel* hauria de ser punt i coma;

— *monoplacòfors:* diu «Classe de mol·luscos amfineures ... molt ben representada al registre fòssil paleozoic» per «Classe de mol·luscos amfineures ... molt ben representada en el registre fòssil paleozoic»;

— *multiaxial:* diu «Format per diversos rengles paral·lels de cèl·lules, s'aplica a les algues vermelles», en què la coma hauria de ser punt i coma;

— *neandertal:* diu «Homínid de cos robust, mans grans, cap ample» per «Homínid de cos robust, mans grosses, cap ample»;

— *neoplatonisme:* diu «Moviment filosòfic ... que apareix al segle III dC» per «Moviment filosòfic ... que apareix en el segle III dC»;

— *notosaures:* diu «Grup extingit de rèptils sauropterigis ... que visqueren al triàsic» per «Grup extingit de rèptils sauropterigis ... que visqueren en el triàsic»;

— *nucleosíntesi:* diu «Fusió de protons i neutrons o de nuclis d'elements químics lleugers per formar nuclis d'elements químics pesants a l'interior dels estels» per «Fusió de protons i neutrons o de nuclis d'elements químics lleugers per a formar ...»;

— *operculina:* diu «Gènere de macroforaminífers ... apareguts a l'eocè» per «Gènere de macroforaminífers ... apareguts en l'eocè»;

— *orbitolina:* diu «Gènere de macroforaminífers ... que visqueren al cretaci» per «Gènere de macroforaminífers ... que visqueren en el cretaci»;

— *part parta:* diu «Individu d'un poble escita ... que conquerí al segle II aC el nord-est de l'Iran» per «Individu d'un poble escita ... que conquerí en el segle II aC el nord-est de l'Iran»;

— *pàssim:* diu «Aquest concepte apareix a Fabra» per «Aquest concepte apareix en Fabra»;

— *perthita:* diu «Partícula de feldspat sòdic que es troba inclosa, juntament amb d'altres de similars» per «Partícula de feldspat sòdic que es troba inclosa, juntament amb altres de similars»;

— *portulaca:* diu «Verdolaga de flor gran» per «Verdolaga de flor grossa»;

— *radiolit:* diu «Gènere de bivalves rudistes ... que visqueren al cretaci» per «Gènere de bivalves rudistes ... que visqueren en el cretaci»;

— *rinconel·la:* diu «Gènere extingit de braquiòpodes que visqueren al juràssic superior» per «Gènere extingit de braquiòpodes que visqueren en el juràssic superior»;

— *rinconèl·lids:* diu «Ordre de braquiòpodes ... que aparegueren a l'ordovicià» per «Ordre de braquiòpodes ... que aparegueren en l'ordovicià»;

— *sfumato:* diu «Tècnica pictòrica introduïda al Renaixement» per «Tècnica pictòrica introduïda en el Renaixement»;

— *solenodont:* diu «Mamífer ... d'aspecte semblant a la musaranya però més gros, de musell punxegut i acabat en una petita trompa, ulls petits i orelles grans» per «Mamífer ... d'aspecte semblant a la musaranya però més voluminós, de musell punxegut i acabat en una petita trompa, ulls petits i orelles grosses»;

— *terebràtula:* diu «Gènere de braquiòpodes ... aparegut al neogen» per «Gènere de braquiòpodes ... aparegut en el neogen»;

— *tuberals:* diu «Ordre de fongs ascomicets, actualment inclòs a l'ordre de les pezizals» per «Ordre de fongs ascomicets, actualment inclòs en l'ordre de les pezizals».

***

Podem afegir, com a cloenda d'aquestes «Segones impressions sobre el DIEC2», que els responsables del diccionari acadèmic han tingut en compte algunes aportacions dels estudiosos, aspecte que mereix felicitació, però encara n'han negligides moltes (algunes d'elles, ben importants) i que no han cercat tots els assessoraments que haurien resultat útils per a oferir un producte millor. Esperem que en futures edicions d'una obra tan important afinin més el tret. ◆

Abús del mot *intercanvi*

Lluís Marquet

Actualment veiem el mot *intercanvi* emprat abusivament en casos en què creiem que fóra millor *bescanvi* o fins i tot *escanvi*, mots que han estat arraconats i foragitats de la llengua actual, substituïts d'una manera gairebé exclusiva per *intercanvi*, a imitació del castellà, que fa servir sempre *intercambio* com a terme universal.

Aquest ús abusiu inapropiat del mot *intercanvi* és degut al desconeixement del que ha fet tradicionalment la llengua. Efectivament, el català disposa del mot *bescanvi* i també de *escanvi*, més antic i avui desusat però que, segons Fabra, convindria restablir (*Converses filològiques*, núm. 473). Són dos mots hereditaris que no necessiten cap substitut modern. N'hem parlat diverses vegades, d'aquests termes, i de l'ús propi en cada cas. La GEC, basant-se en la definició del verb *bescanviar* del Fabra, va mantenir inicialment l'ús genuí de *bescanvi* enfront de *intercanvi*, però després s'ha generalitzat un ús que confon aquests dos mots, fins al punt que actualment gairebé tothom fa servir únicament la forma culta *intercanvi* per a tot, cosa que empobreix la llengua. Insistim-hi un cop més.

Diguem que és un error, o més aviat una deformació deguda a influències estranyes a la llengua, abandonar un mot tradicional per preferir-ne un de culte modern sense cap tradició, manllevat al llatí o creat per via culta. Cap llengua no introdueix cultismes sense cap més finalitat que anar duplicant els mots patrimonials que ja té, prou fixats de fa temps. Els cultismes només calen quan la llengua té unes determinades mancances i no disposa d'un mot adequat per a designar un concepte específic concret. Doncs bé –i això, que és d'una gran importància, no ha estat mai prou assenyalat com caldria–, aquestes mancances no sempre coincideixen en totes les llengües en els mateixos punts i, per això, no sempre els mots cultes han de coincidir necessàriament d'una manera sistemàtica en els mateixos casos en totes les llengües. Les coincidències són, això sí, bastant generals, com es pot comprovar fàcilment, però hi ha excepcions notables que no podem ignorar sinó que cal examinar detingudament.

Sovint una llengua introdueix un terme culte que pot semblar sinònim d'un mot existent, però no és ben bé així: el mot nou sempre aporta un petit matís o estableix alguna diferència amb l'existent. Per això els dos mots no són mai estrictament sinònims, sinó que es complementen i es distribueixen el camp d'aplicació sense ambigüitats. I aquí cal remarcar un punt molt important: un cop s'ha introduït un mot culte en una llengua per a un determinat concepte –per al qual no sembla prou adequat cap mot existent–, la llengua continua aplicant el mot tradicional en els casos en què abans ja ho feia, i reserva el mot nou només per als casos específics en què és necessari. Per això no té cap justificació abandonar el mot tradicional considerant-lo antiquat i fer servir només el mot nou. I això encara és més condemnable si es fa per influència d'una altra llengua. Hem de rebutjar, doncs, aquest fet, perquè és un cas més de calc (més pròpiament, un desplaçament semàntic per calc), i restablir l'ús tradicional.

Doncs bé, aquest és el cas dels mots *intercanvi* i *bescanvi*. Aquest darrer és un mot tradicional en català amb uns usos ben genuïns, mentre que *intercanvi* és un terme culte modern, creat amb el prefix culte *inter-*, a imitació del que han fet totes les llengües, per a una aplicació molt concreta i específica. Però resulta que el castellà, que no té l'equivalent de *bescanvi/escanvi*, estén l'ús del terme especialitzat *intercambio* i el converteix en un mot universal vàlid per a tot. I aquesta és la causa que nosaltres, per mimetisme, hàgim adoptat *intercanvi* com a mot universal, calcant l'ús castellà. I ara tot són *intercanvis*, mentre que *bescanvi* és considerat com un mot antiquat que cal arraconar. I així *intercanvi*, mot gens popular, ha envaït, d'una manera forçada i antinatural, l'àmbit d'aplicació de *bescanvi*. Hem arraconat un mot popular a favor d'un cultisme que no hauria d'ésser emprat sinó en casos molt concrets, tal com fan les altres llengües. Per què, doncs, hem d'emprar, contra tota lògica, el mot culte modern *intercanvi* per a tot?

Que *bescanvi* i *escanvi* són mots antics (i el primer encara viu en la llengua), és faciliten comprovable. Això mateix passa en les altres llengües, llevat del castellà, que no té el mot corresponent: fr. *échange*, it. *scambio*, occ. *escambi*, port. *escâmbio*, ang. *exchange*. Aquests mots, o més ben dit els verbs corresponents, procedeixen del llatí vulgar *excambiare*: fr. *échanger*, it. *scambiare*, occ. *escambiar*, etc. En català la forma inicial *escanviar* va donar lloc a *bescanviar*, format amb el prefix *bes-* (significant 'dues vegades').

Diferentment, el mot *intercanvi* ha estat introduït modernament (o més precisament l'adjectiu *intercanviable*) per a un ús exclusiu de la tècnica perquè els termes anteriors no eren prou aptes per a expressar el concepte nou. Així, tots els aparells o màquines de sèrie tenen les peces reemplaçables o substituïbles, en cas d'avaria, per unes altres de noves, de característiques anàlogues. En aquest cas diem que aquestes peces són *intercanviables*. La introducció d'aquest adjectiu emmena a la del verb *intercanviar* i del substantiu *intercanvi*.

Creiem que és prou clar el significat diferent de cada terme. Un *intercanvi* implica indefectiblement «una substitució, un reemplaçament», mentre que un *bescanvi* es pot definir com un «canvi mutu entre una cosa que hom dóna i una altra d'equivalent i que rep en canvi o compensació». Per tant, no té cap justificació confondre aquests dos mots.

Establerta aquesta diferència entre *intercanvi* i *bescanvi*, resulta evident que cal dir *bescanvi de mercaderies* (i no *intercanvi*), perquè en aquest cas hom dóna i rep coses ben diferents malgrat que puguin ser, en algun aspecte, equivalents. De la mateixa manera, parlarem de *bescanvi de presoners*, *de moneda*,

El jovent i la llengua

Pere Ortís

Com cada any, vàrem estar atents al Correllengua. Dóna bo de veure el jovent implicat en una celebració que té una gran transcendència per a casa nostra i de cara a la nostra supervivència. Fóra un goig poder abundar en l'optimisme més lúcid, arran d'aquests fets. Perquè aquests joves d'ara són el demà, són el puntal de l'esperança. Però... ¿el nostre Correllengua va més enllà d'un foc d'encenalls, va més enllà d'una infructuosa pirotècnia?

Perquè plantem-nos de peus a terra, cal sospesar-los pel seus fruits, aquests joves tan eixerits. Avui situem l'atenció en el pes que fa la llengua en la seva parla i en les seves vides. ¿Són conscients els xicots i les xicotes que tenen entre mans un element que emmalalteix, que ha emmalaltit seriosament, i que sembla escapar-se'ns de les mans a curt termini? Se'ns perd atacat i volgudament debilitat, perquè es mori. Els símptomes que donen els joves de puntal i d'esperança, en aquest sentit, són molt migrats, són molt pobres. I el català que enraonen fa pena de sentir. Aquesta generació no fa de pont en la transmissió de l'idioma a la propera generació, com sí que vàrem fer-ne nosaltres; es produeix allò que els americans anomenen *generation gap*, és a dir, un *buit generacional* on s'estronca el corrent vital que passava la bona parla de pares a fills i a néts. Amb això el bell català col·loquial se n'ha anat al cel.

Els nois i noies, que em tinguin paciència i comprensió, que les coses no les puc pas dir suaus. Cal que s'adonin que el seu català és pobríssim i que cal que hi facin alguna cosa, a més del Correllengua de cada any. Els nois i noies, en el pèssim clima imperant, han caigut dintre un argot pobríssim, gairebé tot integrat per paraules castellanes, i les catalanes de trinca ja no les diuen. En faig la llista més usual i n'apunto la solució:

«Bones», «buenas», imposat pels saluts en castellà, aquests tots en plural. En català en tenim quatre, i tots en singular (demà serà un altre dia): Bon dia, bona tarda, bon vespre, bona nit. També: Bona vesprada.

«Cachondeo», burla, befa, rifada, comèdia, rucada, bestiesa, fanfarronada.

«Cachondo», eixerit, trempat, graciós, pinxo.

«Capullo», albat, babau, càndid, llanut, beneit, carnús, tanoca, talòs, capsigrany, ruc, cap de ruc.

«Chapuza», nyap, bunyol, matusseria, esguerro, pastitxo.

«Chivato», xerraire, espieta, bocafluix, bocamoll, que no s'aguanta un pet.

«Chivatar», xerrar, escudellar; escudellar una història oculta, uns fets, un escàndol.

«Chorrada», bajanada, bestiesa, ruqueria, marranada, bertranada, sabaterada, pocasoltada.

«Gamberro», galifardeu, brètol, gambirot, bordegàs, trapella, tifa, brivall, marrà.

«Gilipollas», ruc, cap de ruc, ximple, betzol, curt de gambals, capsigrany, totxo.

«Guarro», porc, brut, bacó, garrí, llord, potiner.

«Jefe», mestre, amo. Els mallorquins diuen *l'amo*. L'amo, com esteu?

«Tio», noi, xicot, paio, brivall, farfant, peça, col·lega.

I fora d'aquest cercle, poca cosa més diuen els nois i les noies d'avui *en català*. Per tant, un Correllengua que no doni fruits de correcció, de millorament de la nostra parla, de ben poca cosa ens serveix.

I allò que és dit per a nois i noies arran del Correllengua, val també per als grans, arran de la nostra deficiència en el camp lingüístic; en especial per als mestres i per a les mares. Ah si mestres i mares ens volguessin escoltar! Altres galls cantarien. ◆

d'objectes, *de llibres*, etc. I anàlogament farem, en el llenguatge científic, *bescanvi d'ions*, *de calor*, etc., basantnos en el fet que totes les llengües en situació de normalitat aprofiten els mots que ja té la llengua per a especialitzarlos com a termes científics, sempre que mantinguin el significat que ja posseïen abans. Contràriament, diem que les peces d'un automòbil o d'un aparell determinat són *intercanviables* (i no *bescanviables*), perquè aquí no hi ha cap objecte que es dóna a canvi d'un altre que es rep: simplement l'objecte es reemplaça o substitueix per un altre d'idèntic.

Observem ara què fan les altres llengües. El francès fa servir sempre *échange* i no té *interchange* (només té l'adjectiu *interchangeable*), l'italià distingeix entre *scambio* i *interscambio,* i l'anglès, entre *exchange* i *interchange*. Doncs, per què en català ho hem de fer diferentment i emprar sempre *intercanvi*, seguint l'ús castellà, el qual fa servir *intercambio* per a tot? És més lògic que en català fem anàlogament la distinció entre *bescanvi* i *intercanvi*, que són dos mots amb uns camps d'aplicació ben delimitats i que no es confonen. I, d'aquesta manera, no trenquem amb l'ús tradicional ja establert.

En resum: no és gens recomanable abandonar els mots catalans tradicionals i substituir-los per uns de nous, creats per a un ús especialitzat molt concret. I més encara si això es fa per calc de la llengua dominant. Fer-ho és simplement renunciar a ser una llengua normal per a esdevenir una llengua subordinada, en la qual les solucions adoptades són sempre les que resulten de calcar sistemàticament la llengua model.

Caldria, per tant, reduir aquest abús del mot *intercanvi*, que ha esdevingut massa general, en aquells casos en què, com hem vist, és més propi *bescanvi*. Anàlogament, sovint fóra millor *bescanviar* (en lloc de *intercanviar*) i *bescanviador* (en lloc de *intercanviador*). I fins i tot caldria intentar reintroduir, seguint Fabra, el mot antic *escanvi* i derivats. ◆

Hem perdut els pronoms adverbials

Pere Ortís

Fa uns quaranta anys que *Serra d'Or* em publicava una carta on anunciava que en qüestió de poc temps perdríem els pronoms adverbials. I així ha estat; he posat el títol en forma categòrica perquè així ha estat. Escolteu el jovent i la gent gran com parlen, especialment si pertanyen a grans ciutats, i comproveu-ho: ja ben pocs els diuen i el procés del seu perdiment va endavant a pas inexorable.

Alguns en diuen *pronoms febles*, d'aquests pronoms; però n'hi ha uns altres que són *febles*, i no són aquests. Els pronoms forts són *jo*, *tu*, *ell*, i llurs plurals. Els febles són aquells, complements de verb, que poden sofrir minva en la seva grafia, depenent de la posició respecte a aquest verb. Com, per exemple, *emporta-te'ls*, on *te* i *'ls* (*els*) són pronoms febles. O *porta-n'hi*, on *-n'* (*en*) i *hi* són pronoms febles. El pronom *hi* no sofreix mai minva, però també és feble. Els pronoms adverbials són pronoms i a la vegada poden ser adverbis, com en aquest cas: *Una habitació tan especial que per a entrar-**hi** has de pujar i per a sortir-**ne** has de baixar.* Raó per la qual de vegades són coneguts per *adverbis pronominals*.

Doncs bé, voldria assenyalar els principals casos en què faltem a utilitzar-los allí on han d'anar per exigència gramatical. Són el nervi, són la sang ben oxigenada, són l'elegància de la llengua catalana; deixar de col·locar-los on cal que vagin és mutilar-la lletjament. La causa de l'ensopegada han estat els benvolguts castellanoparlants que, com que ells no els tenen en castellà, quan parlen en català pensen en castellà, i no els diuen, no han nascut tenint-los a la sang, i els catalans, per comptes d'ensenyar-los-ho bé a ells, s'han encomanat d'aquest defecte que ens causa tants problemes.

I val a dir que on es peca molt contra aquests pronoms és en els nostres mitjans de comunicació. Fa l'efecte que hi són admesos de locutors elements que no tenen pas la facilitat d'utilitzar aquests pronoms. Fa poc que un català consciente em deia: «Falta la norma, en els nostres mitjans, que diguin, a qui suprimeix aquests pronoms, que no està capacitat per a parlar en públic una llengua com cal.» És exacte.

El cas més notori és que empren infalliblement locucions com aquestes: «Ha guanyat dos, dels quatre partits jugats», «Han trobat quatre, dels vuit ofegats». Quan en bon català caldria dir: *N'ha guanyat dos, dels quatre partits jugats. / N'han trobat quatre, dels vuit ofegats.* N'hi ha per a sospitar que el culpable sigui algú que s'ha avesat a dir-ho així, a la castellana, i que és redactor en els nostres mitjans i així ho dóna escrit als locutors, puix que és un vici del qual poquíssims s'escapen.

I, tant en els mitjans com en la quotidianitat, sentim dir: «Tinc vint anys, i aviat faré vint-i-un», per *Tinc vint anys i aviat en faré vint-i-un*.

El verb *tenir* és especial pedra d'ensopec. Així diuen: «Tenia vuit pomes, però ja només tinc una», per *Tenia vuit pomes i ja només en tinc una*. / «El meu fill té cinc anys, i la nena té tres i aviat farà quatre», per *El meu fill té cinc anys, i la nena en té tres i aviat en farà quatre*.

També el verb *quedar*: «Portava set pilotes i ja només em queden tres», per *Portava set pilotes i ja només me'n queden tres*.

Algunes propagandes comercials diuen: «Compra tres i paga dos», per *Compra'n tres i paga'n dos*.

Inviten a formar part d'un grup, d'una activitat, etc. i diuen: «Fes-te soci», per *Fes-te'n soci*.

Sentireu que molts cambrers, als restaurants, servint-vos ja les darreries, us demanen: «I cafè, que voldrà?», per *I de cafè, que en voldrà?* Ai aquest partitiu *de*, diguem-ho de passada! Vegeu-lo en aquest altre cas, en què un caixer us demana: «I targeta de la casa, que teniu?», per *I de targeta de la casa, que en teniu?*

«Quants has pagat, per això?», per *Quants n'has pagat, per això?* (d'euros!).

«Això val trenta», per *Això en val trenta* (d'euros!).

És clar, no podem anar esmentant casos perquè no acabaríem mai. Sí que cal que ens fixem que el català no deixa normalment un verb penjat, sense complement. Això ha d'ajudar-nos a clavar-li sempre el pronom corresponent. Allò que el castellà deixa per sobreentès, el català ho esmenta amb un pronom. Per exemple, hi ha un locutor de futbol que sempre diu: «I el porter atrapa». Però, què atrapa? Cal que digui; *I el porter bloca la pilota,* o *atura la pilota* o *atrapa la pilota*. Altres locutors d'esports també diuen: «No arriba». Però, on no arriba? Cal que digui: *No hi arriba* (a la pilota, a allò que sigui).

Una altra remarca que cal fer és que el verb *haver*, sempre que vol dir 'existir', regeix l'impersonal *hi*. Diuen: «Haurà tempestes», «No havia ningú», «Havia molta gent», «Ha hagut xivarri», per *Hi haurà tempestes*, *No hi havia ningú*, *Hi havia molta gent*, *Hi ha hagut xivarri*. Diuen: «No hi ha cap», per *No n'hi ha cap* (d'allò de què es tracti).

Fan un full d'invitació a una activitat i hi escriuen: «Col·labora l'Ajuntament», per *Hi col·labora l'Ajuntament*. O bé us demanen que hi col·laboreu vosaltres, simplement dient-vos: «Col·labora», o «Participa», per *Col·labora-hi* o *Participa-hi*.

També inviten a subscriure-us a una publicació, escrivint: «Subscriu-te», per *Subscriu-t'hi*, o per *Subscriviu-vos-hi*.

En moltes tanques publicitàries veiem escrit: «Anuncia't», i cal que hi digui: *Anuncia-t'hi*, puix que la invitació és a anunciar-te en aquell mateix plafó.

Compte, que molts locutors i parlants desconeixen les bellíssimes combinacions *s'hi*, *n'hi*, *te n'hi*, *l'hi*, etc.

Molts diuen: «Això digue-li al teu pare», per *Això digues-ho al teu pare*. Aquesta construcció és ben errònia i

Granes i blaugranes

Jaume Salvanyà

El diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC2) i el de l'Enciclopèdia (GDLC) indiquen que *blaugrana* és un adjectiu invariable. És a dir, que la gent que parla dels *jugadors blaugranes* o de les diferents *seccions blaugranes* cau en incorrecció; hauria de dir els *jugadors blaugrana* i les *seccions blaugrana*. Podem estar-hi d'acord o no, però de moment és així.

El problema ve quan *blaugrana* no és un adjectiu, sinó un substantiu. Els diccionaris no en diuen res; però, com que és una paraula que s'utilitza dia sí dia també, els mitjans de comunicació han hagut d'omplir un buit i donar una norma d'ús. Els llibres d'estil de l'*Avui* i *El Periódico* i el portal lingüístic de TV3 i de Catalunya Ràdio, anomenat ésAdir, recullen el terme *blaugrana* en la categoria de substantiu i indiquen que és variable: *els blaugranes van dominar durant tota la segona part.*

No és gaire lògic pragmàticament que puguem parlar de *la convocatòria dels blaugranes*, però, en canvi, ens hàgim de referir a *la convocatòria dels jugadors blaugrana*. L'única cosa que fa aquesta duplicitat és crear confusió. Els periodistes –i no diguem ja els parlants– no es paren pas a pensar si *blaugrana* és un adjectiu o és un nom i, per tant, si han de fer o no la concordança en nombre. Aquesta confusió és fàcil que indueixi a errors. El dia que el Barça va guanyar la segona Copa d'Europa, per exemple, un periodista de Catalunya Ràdio deia literalment que al Miniestadi hi havia *onze mil blaugrana*. Doncs bé, si aquesta falta de concordança del substantiu fa mal a les orelles, també molta gent troba poc natural la falta de concordança de l'adjectiu.

Ara bé, si fem un salt de Barcelona a Tarragona, aleshores passem a parlar d'un club *blaugrana* a un club *grana*. Aquest mot, que presenta la mateixa dicotomia en adjectiu i substantiu, el trobem recollit en el GDLC com a adjectiu invariable i en el DIEC2 com a adjectiu sense marca d'invariabilitat, per bé que cap dels dos diccionaris no dóna l'accepció de 'relatiu o pertanyent al Gimnàstic de Tarragona'. La substantivació que experimenta l'adjectiu en aquest últim sentit tampoc no queda recollida.

Hem d'entendre que tant *grana* com *blaugrana*, que pertanyen a la llista dels termes de color, queden inclosos en el que la *Gramàtica del català contemporani* (p. 1649) qualifica de *substantius que anomenen objectes de color característic* (com *rosa, salmó, taronja* o *violeta*). Aquesta gramàtica ja ens aclareix que alguns «es poden recategoritzar en adjectius i poden concordar amb el nom»: *els vestits roses.*

Ruaix considera que els adjectius que indiquen color i que consisteixen «en un substantiu adjectival invariable [...] tendeixen, amb el temps, a flexionar com els altres adjectius» (*Català complet / 2*, p. 60). I Lacreu, que s'hi refereix com a «colors no naturals, és a dir, aquells que deriven del nom d'una cosa», diu que «no és estrany que a vegades se'ls faça concertar morfològicament amb el substantiu que acompanyen» (*Manual d'ús de l'estàndard oral*, p. 97).

La pluralització dels colors és matèria per a un altre article. Aquí m'agradaria simplement fer dues consideracions. En primer lloc, constatar la necessitat d'incloure la categoria de substantiu en l'entrada *blaugrana* que hi ha en el DIEC2 i en el GDLC, com també l'accepció referent al Nàstic esmentada abans, tant en la categoria d'adjectiu com de substantiu. I en segon lloc, plantejar si la marca *invariable* que inclouen en les entrades *blaugrana* i *grana* (en aquest últim cas, només el GDLC) té encara raó de ser, veient l'ús que se'n fa. Si s'admetés el plural *blaugranes* i *granes* com a adjectius ens evitaríem vacil·lacions innecessàries en els mitjans de comunicació i, per extensió, en els parlants, i els dos plurals passarien a formar part d'una regularitat que s'estén entre els blanc-i-blaus de l'Espanyol, els blanc-i-vermells del Girona o els verd-i-negres de la Penya. Els granes del Nàstic i els blaugranes del Barça també volen ser plurals!

A més a més, a l'era de la digitalització, si els lexicògrafs consideressin pertinents esmenes com aquestes, no caldria esperar a llunyanes reedicions en paper dels diccionaris, sinó que es podria aprofitar la versió en línia per a fer-hi les actualitzacions convenients. ◆

---

la utilitzen en molts altres casos semblants.

En canvi, altres vegades alguns pequen per acumular aquests pronoms innecessàriament i contra la gramàtica: «Allí on s'hi troben el Segre i el Cinca», per *Allí on es troben el Segre i el Cinca*. Aquí amb el sol pronom corresponent n'hi ha prou.

«Al pou no n'hi ha aigua», per *Al pou no hi ha aigua*. L'aigua és aquí mateix i, per tant, no necessita el pronom *n'*.

També utilitzen malament el pronom *en* amb el verb *adonar-se*. Diuen: «No se n'adonava que li prenien la fruita». Aquí el verb té el complement –«que li prenien»– al costat mateix i, per tant, no li cal el pronom *n'*. Cal tenir present que el verb és *adonar-se*, reflexiu, no «adonar-se'n». *—No se n'adonava? —No, no se n'adonava* (que «li prenien la fruita»).

De la seva banda, el verb *anar* també pot ser reflexiu i, ara sí, amb el pronom *en*: *anar-se'n*. El pronom es refereix al lloc que aixafa qui està a punt de partir. Molts diuen: «S'ha anat» («se ha ido»), per *Se n'ha anat*.

Mai no podrem dir que tenim una llengua normalitzada mentre aquests bellíssims pronoms siguin suprimits o maltractats. ◆

No el poseu de cap per avall!

David Casellas i Gispert

Cada vegada més sento expressions que a mi em sonen molt estranyes i que no recordo que mai cap persona del meu entorn proper hagi dit espontàniament. Ara sembla que s'ha posat de moda de dir *boca per avall* i *boca per amunt*. Aquestes expressions, en la major part dels casos, em semblen innovacions pròpies d'una llengua estàndard imposada que només cerca la semblança amb la llengua castellana i una traducció fàcil. Això s'entén sobretot en el llenguatge publicitari, on sovint els anuncis de la televisió o la ràdio són pensats en llengua castellana i, en tot cas, posteriorment traduïts al català, amb la dificultat que els jocs de paraules que es fan en aquella llengua difícilment seran adequats en català.

En la meva llengua materna *les coses o els objectes* sempre s'han posat *de cap per avall* o *de cap per amunt*; mai no he sentit ningú que fes servir el mot *boca* referit a objectes:

«No posis el pot *cap per avall*, que pot vessar!» (i no pas: «No posis el pot *boca per avall*...»).

Però, és clar, referint-nos a un producte que conté el mot *boca* en el seu nom comercial (*Bocadelia*), en la publicitat hi eliminaríem el joc de paraules que l'enginyós publicista ha pensat per a la llengua castellana, sense imaginar-nos que en la traducció al català no seria correcte d'aplicar-lo. Si diem *capgirar* un objecte, també sembla lògic que parlem del *cap* i no pas de la *boca* en les expressions que hi tenen relació. I, de fet, no ens referim a una part del cos humà, sinó que en català, el mot *cap* significa 'punta o extrem d'una cosa':

> «Cap: Punta, extrem d'una cosa, especialment l'extrem superior. *El cap del nas, de la llengua. Els caps dels dits. El cap del fèmur. El cap i la cua d'una columna en marxa...*» (*Diccionari de la llengua catalana,* IEC).

Així, d'acord amb aquesta accepció, també fem servir *capdamunt* i *capdavall* o l'expressió *anar cap per avall* una cosa, en el sentit d'anar malament. Per tant, no ens ha d'estranyar que en català els objectes els col·loquem *cap per amunt* o *cap per avall*.

Quan apliquem aquests mateixos conceptes a persones ajagudes, aleshores les expressions més genuïnes i més adequades varien força segons la parla dels diversos indrets: *de bocaterrosa* o *de panxa enlaire; de panxa per amunt* o *de panxa per avall (Diccionari català-valencià-balear*); *de panxa en amunt* o *de panxa en avall, i de cul en amunt* o *de cul en avall* (dit al País Valencià); *a bocons* o *de sobines; a bocadents, de boca a terra...* En canvi, quan les persones no estan ajagudes, sinó en posició invertida, farem servir *de cap per avall.*

D'acord amb els diccionaris normatius, també és possible d'emprar com a sinònimes *boca per avall* i *boca per amunt* (ja recollides en el diccionari Labèrnia i en la majoria de diccionaris posteriors). Ara bé, el fet que aquestes darreres expressions vagin fent desaparèixer les més genuïnes, em fa decidir clarament a favor de reivindicar totes les que són més genuïnes i pròpies de cada parlar. Així hem de dir:

«Estira't *de bocaterrosa*» (o *de panxa per avall*...) (millor que: «Estira't *de boca per avall*»).

«Estira't *de panxa enlaire*» (o *de panxa per amunt*...) (millor que: «Estira't *de boca per amunt*»).

«El gimnasta camina *de cap per avall*» (i no pas: *de boca per avall*).

Sens dubte, la reducció de totes les possibilitats expressives a unes d'úniques que tenen una forma completament calcada de les del castellà representa un empobriment més que evident per a la llengua catalana. Sobretot, hem de tenir en compte que el castellà fa servir una única forma per a referir-se a la situació en què es troben persones i coses, mentre que el català fa servir locucions diferents en un cas i en l'altre. Per tant, en cada cas hauríem de fer servir sempre les expressions més adequades i genuïnes de la nostra parla. ◆

Un envàs posat de cap per avall

Sobre la locució «a mitjan»

Josep Ruaix i Carles Riera

Escriptors i correctors, actualment, es plantegen dubtes sobre la locució prepositiva (o adverbial) *a mitjan* i, per analogia, sobre l'adjectiu *mitjan* precedit de determinades preposicions (*de mitjan, des de mitjan, fins a mitjan*) o, fins i tot, sol: es pot usar?, en quins casos?, es pot substituir per sinònims? Mirarem d'aclarir-ho una mica després de consultar diccionaris i gramàtiques. Primer en farem una síntesi teòrica i després posarem exemples classificats i comentats. Acabarem amb un apèndix i la bibliografia.

Síntesi teòrica

1) Segons l'etimologia (cf. DCVB, s.v. *mitjan;* DECLC, V, 667a51 - 668a40; GDLC, s.v. *mitjan*), el mot *mitjan* (o *mijan, mitan*), documentat des del segle XIV, prové d'una confusió de dos mots llatins: *mediante(m)* –acusatiu masculí o femení del participi de present (*medians - mediantis*) del verb llatí *mediare* 'estar al mig'– i *medianu(m)* –cas acusatiu masculí singular de l'adjectiu de tres terminacions: *medianus - mediana - medianum* 'mitjà'–. Per tant, en quant deriva del participi de present llatí s'hauria d'escriure *mitjant* i serviria tant per al masculí com per al femení (segons el model *un so abundant - una lletra abundant*), però no per al plural; en quant deriva de l'adjectiu llatí, s'hauria d'escriure *mitjan* i sols podria aplicar-se a noms masculins en singular.

2) De fet, s'han confós els dos ètims però s'ha fixat una sola grafia: *mitjan* (sense *t* final). Pel que fa al gènere, històricament i dialectalment s'ha usat i s'usa *mitjan* (o variants fonètico-gràfiques) davant de noms masculins (i davant de verb) i també davant de noms femenins. Ara bé, en part l'etimologia –en quant el mot en qüestió deriva, ni que sigui parcialment, d'un adjectiu llatí amb terminació pròpia del masculí– i en part l'analogia amb l'adjectiu *mitjà* –del qual, *mitjan* és una forma que ha conservat la *n* final per posició proclítica (segons el tipus, existent a les Balears, *a man dreta* per *a mà dreta, cosín germà* per *cosí germà*)– tendeixen a fer que, en el català central i en la llengua estàndard, *mitjan* no se senti correcte davant de noms femenins (tampoc davant de verb, potser, aleshores, pel seu caràcter adverbial). Evidentment, pel que hem anat veient, no és correcte de cap manera davant de noms en plural, tant masculins com femenins. D'altra banda, en el català central, la forma *mitjan* sona una mica arcaica.

3) En un pla normatiu, sembla que caldria formular aquesta recomanació: en la llengua estàndard, *mitjan* es pot usar solament davant de noms masculins (no precedits d'article), essent-ne l'ús davant de noms femenins una característica regional; davant de noms femenins o plurals es pot recórrer a les variants flexives *mitja, migs* o *mitjos, mitges*, o bé a la loc. *a mitjans de*, creada legítimament per analogia amb *a principis de, a començaments de, a finals de, a les darreries de* (cf. Lacreu 1990, pp. 270-272; quant a la bondat d'aquestes darreres locucions prepositives en plural, rebutjades per alguns, vegeu Ruaix 1994, p. 140; de fet, el DIEC2, en la nova entrada *ceratosaures,* empra *a finals de*). També és lícit d'usar el masculí *mig* en lloc de *mitjan*. Davant de verb, en la llengua estàndard, cal usar *mig*. Davant de noms precedits d'article, cal usar *a mitjans de* (perquè aleshores *mitjan* ja no seria un mot proclític).

Exemples classificats i comentats

1) Davant de noms en masculí singular:

a) *A mitjan setembre. A mitjan segle dinou*. Únics exemples del DGLC en l'entrada per a la loc. *a mitjan*. Notem, doncs, que Fabra sols preveia que la locució anés seguida de noms masculins en singular. Naturalment, també es pot dir *a mig setembre, a mig segle dinou,* i fins i tot *a mitjans de setembre, a mitjans del segle dinou*.

b) Exemples del DCVB (diccionari que assenyala que es tracta d'un adjectiu o adverbi que s'usa sempre seguit del nom o verb al qual determina, i significa el mig, la meitat d'una cosa, d'un espai de temps o d'una acció) s.v. *mitjan*: *Empresem dia que a migant* [sic] *maig fóssem tuyt a Salou,* Jaume I, Cròn. 55. *Ans que fos mijant juny,* Pere IV, Cròn. 278. *Tot bestiar qui's vene ni's trasport de migant lo mes de janer,* doc. a. 1401, BSAL, VIII, 365. *Per no haver de retre a mitjan lloc,* Alcover Cont. 81. *Abans d'arribar a mitjan capvespre,* Galmés Flor 37. *A mitjan dinar, qui no té llesques, se'n fa:* significa que, per molta calma que es tingui, arriba un moment que cal posar tots els mitjans per aconseguir l'objecte proposat (Mall.). *A mitjan camí:* a la meitat del camí. *No cobrarem fins a mitjan setembre* (cast. *hasta mediados de septiembre*). Notem que, en el segon exemple, *mijant* no va precedit de preposició i que, en el tercer, el nom va precedit d'article.

c) *De mitjan segle disset a la primeria del divuit* (GDLC, s.v. *mitjan*). Sinònims possibles: *de mig segle, de mitjans del segle...*

d) *Però a mitjan any, un article editorial en el* British Medical Journal *va revelar...* Exemple (tret d'una publicació recent) en què, per eufonia, preferiríem *mig*.

e) *... els temps coneguts amb el nom de Renaixença (mitjan segle XIX)*. Exemple en què *mitjan* no va precedit de preposició.

2) Davant de noms en femení singular:

a) Exemples del DCVB, s.v. *mitjan: Lo qual retaule... promet donar acabat ab effecte, mitant quaresma primer sdevenidora,* doc. a. 1461, Est. Univ. VII, 94. *Qui tendria sa culpa si ses senyorets arribassin a mitjan missa,* Ignor. 11. *A mitjan* (o *mitan*) *setmana:* devers la meitat del transcurs d'una setmana. *Hem arribat a mitjan missa* (quan la missa

Foix de Sarrià
Fundada el 1886

PASTISSERIA
BOMBONERIA
CONFITERIA
GELATERIA

Major de Sarrià, 57
08017 Barcelona
Tels. 93 203 07 14 - 93 203 00 04

Pl. de Sarrià, 12-13
08017 Barcelona
Tel. 93 203 04 73 - Fax 93 280 65 56

ja estava a la meitat). *Si plou molt, hi haurà fang fins a mitjan cama. Els cul-rojos de Betxí, / saragüells de mitan cama, / amb dos quinzets de pa dur / passen tota la setmana* (cançó popular d'Onda).

b) *A mitjan setmana* (DIEC2, s.v. *a mitjan*). Notem que aquest exemple de la loc. *a mitjan* seguit de nom femení ha estat incorporat al diccionari acadèmic molt recentment, i probablement per pressió diguem-ne regional. En la llengua estàndard sonaria millor *a mitja setmana*.

c) *... des de mitjan tardor* (Josep Pla), *a mitjan tardor* (id.). *Formacions geològiques a mitjan profunditat. El parquet madrileny continuava el seu particular enfonsament a mitjan sessió.* Exemples recents, deguts probablement a ultracorrecció; caldria canviar-hi *mitjan* per *mitja*.

d) *A mitjan la dècada dels cinquanta...* Exemple encara més xocant, perquè abans del substantiu hi va article. Caldria dir *a mitja dècada* o *a mitjans de la dècada*.

3) Davant de noms en masculí plural:

a) Exemples recents, que no tenen l'aval de cap diccionari ni gramàtica: *Produccions cinematogràfiques fetes a Andalusia des de mitjan anys setanta. L'encontre científic internacional celebrat a mitjan anys vuitanta al Teatre-Museu Dalí.* Certament, el mot *mitjan* hauria de ser substituït per *mitjans dels.*

b) Exemple recent, i encara més xocant, perquè el substantiu va precedit d'article: *Aquests interessos foren la base d'una sèrie de relleus tallats i pintats a mitjan els anys seixanta*. Caldria dir: *... a mitjans dels anys seixanta.*

4) Davant de noms en femení plural. Fins ara no hem trobat cap exemple amb aquesta possibilitat.

5) Davant de verb:

a) Exemple del DCVB, d'àmbit regional, en què la locució precedeix un verb: *Eixe no, que està a mitan créixer,* Guinot Copolls 59.

b) Exemple recent: *Una Europa a mitjan fer.* En aquest exemple, que se suposa que és en llengua estàndard, caldria canviar *mitjan* per *mig.*

Apèndix

Podríem afegir que són totalment incorrectes els usos (observats recentment) reflectits en els exemples següents:

a) *Finançament a mitjan i llarg termini.* Notem que ací el mot *mitjan* no és proclític (és a dir, no precedeix immediatament el nom que determina). Cal dir: *Finançament a mitjà i llarg termini.*

b) *A meitats de la setmana que ve.* Mala traducció del cast. *a mediados de.* Cal dir: *A mitjans de la setmana que ve.* ◆

Bibliografia

ALCOVER, Antoni M. - Francesc de B. MOLL (1930-1968), *Diccionari català-valencià-balear* (10 vols.), Palma de Mallorca (DCVB).

COROMINES, Joan (1980-1991), *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (9 vols.), Curial – «la Caixa», Barcelona (DECLC).

Diccionari de la llengua catalana, (2007) 2a edició, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona (DIEC2).

FABRA, Pompeu (1932), *Diccionari general de la llengua catalana,* Catalònia, Barcelona (DGLC).

Gran diccionari de la llengua catalana, 1998, Enciclopèdia Catalana, Barcelona (GDLC).

LACREU, Josep (1990), *Manual d'ús de l'estàndard oral,* Institut de Filologia Valenciana – Universitat de València.

RUAIX I VINYET, Josep (1994), *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 1,* Ruaix, Moià.

RUAIX I VINYET, Josep (2007), *Català complet / 2,* 2a ed., Claret, Barcelona.

RECTIFICACIÓ

En l'article «Sobre el plural de l'indefinit un», de Carles Riera, publicat en el número anterior de *Llengua Nacional*, cal corregir un exemple, a la pàgina 17: en comptes de «Uns cartutxos buits alarmen la policia a Alemanya» havia de dir «Uns peus suats alarmen la policia a Alemanya».

Vocals en contacte en l'àmbit del mot i per fonètica sintàctica (I)

Montserrat Badia i Cardús

El català és una llengua que admet força fluctuació en la pronúncia dels tres fenòmens fonètics que ara tractarem, a saber, el *hiat*, la *sinalefa* –o *diftong sintàctic*– i l'*elisió*, atès que depenen, entre altres fets, del diferent ritme elocutiu. A continuació examinarem, doncs, les vocals en contacte tant dins la paraula com per fonètica sintàctica, és a dir, quan es pronuncien enllaçats dos mots sense solució de continuïtat, basant-nos en la fonètica del català central.

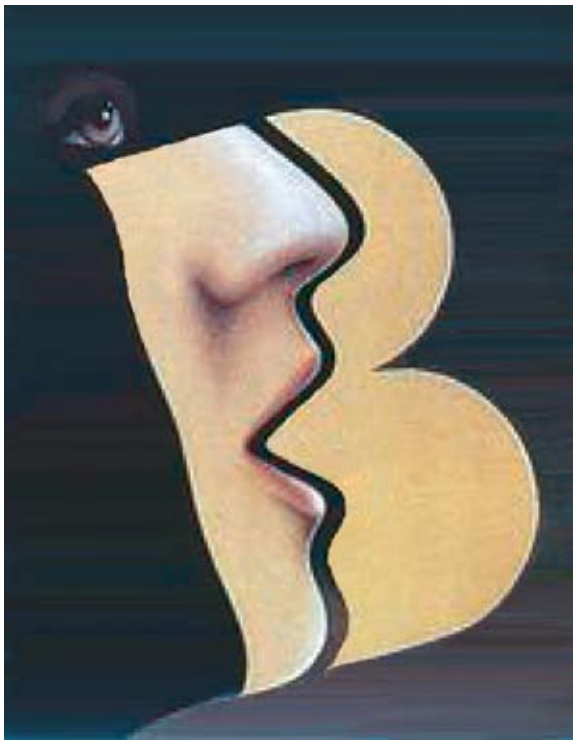

1. Vocals en contacte en l'àmbit del mot

En principi, sempre que hi hagi dues vocals en contacte dins la paraula, formen hiat, és a dir, pertanyen a síl·labes diferents, seguint la norma que diu: «tantes vocals, tantes síl·labes». Exemples: *maó* (ma-ó), *peó* (pe-ó), *roent* (ro-ent) (dues síl·labes); *caòtic* (ca-ò-tic), *meandre* (me-an-dre), *paella* (pa-e-lla) (tres síl·labes); *braolador* (bra-o-la-dor), *deambular* (de-am-bu-lar), *reeditar* (re-e-di-tar) (quatre síl·labes); *deontològic* (de-on-to-lò-gic), *geometria* (ge-o-metri-a), *reorganitzar* (re-or-ga-nit-zar) (cinc síl·labes), etc.

Ara bé, el problema i les divergències d'opinió es plantegen quan *i* o *u* es troben en contacte amb una vocal. Nogensmenys, ni tan sols en aquests casos una síl·laba és formada per dues vocals, atès que tota síl·laba consta d'una *sola* vocal, que en constitueix el nucli. Per tant, el tema dels diftongs, que incideix de ple en aquesta problemàtica, cal tractar-lo dins el consonantisme. En efecte, els sons [j], [w] –semiconsonants– i [i̯], [u̯] –semivocals–, en contacte amb una vocal, constituiran una sola síl·laba, precisament perquè aquests sons no poden ocupar mai el nucli sil·làbic. Si «aparentment» tenim dues vocals en una mateixa síl·laba, això vol dir que una de les dues no és tal, tenint en compte que ni les semiconsonants ni les semivocals no poden ocupar mai la posició de nucli sil·làbic, sinó que sempre n'ocupen una de marginal. Així, doncs, tota semiconsonant i tota semivocal dels diftongs més regulars o «sistemàtics», que prevalen en la llengua sigui quin sigui el nivell elocutiu emprat, són sempre commutables per consonants. Vegem-ne alguns exemples: (*a*) Amb semiconsonant, [w]: *g**u**ant/g**r**an*, *g**u**anyat/g**r**enyat*, *q**u**an/c**l**an*, *q**u**ota/c**l**ota;* (*b*) Amb semivocal, amb [i̯]: *cu**i**t/cu**r**t*, *ll**ei**/ll**e**t*, *se**i**tó/sa**n**tó*, *xa**i**/xa**l***; amb semivocal, amb [u̯]: *a**u**ca/a**r**ca*, *gra**u**/gra**m***, *pi**u**/pi**s***, *xa**u**xa/xa**r**xa*. Dels exemples adduïts es dedueix que els graduals –la semiconsonant o la semivocal– dels diftongs «sistemàtics» són al·lòfons dels fonemes consonàntics /y/, /w/.

Pel que fa als diftongs menys regulars o «no sistemàtics», que depenen del diferent nivell elocutiu emprat i d'altres factors, alternen o tenen la capacitat d'alternar amb la pronunciació de la mateixa paraula amb hiat. Exemples: a) Amb semiconsonant: *decisió* (de-ci-s**ió**) – (de-ci-s**i-ó**), *virtual* (vir-t**ua**l) – (vir-t**u-a**l); b) Amb semivocal: *veïnat* (v**ei**-nat) – (v**e-ï**-nat), *raonar* (r**ao**-nar) – (r**a-o**-nar). En aquests casos sempre es produeix el mateix fenomen: existeixen dues pronunciacions possibles –l'una més habitual que l'altra per raons diverses–, les quals tenen la capacitat d'alternar entre elles. En conseqüència, en els casos en què els graduals poden alternar amb la vocal, aquells són al·lòfons dels fonemes vocàlics /i/, /u/.

Els diftongs «sistemàtics» són molt més fixos i estables que els «no sistemàtics», admetent les fluctuacions que calgui admetre. Els primers tendeixen a donar-se en qualsevol estil elocutiu; els segons es troben més condicionats a una parla col·loquial i ràpida. Nogensmenys, sempre ens referim a tendències, mai a fets categòrics, ja que ens trobem en un terreny caracteritzat precisament per la falta d'estabilitat, en el qual les fluctuacions es donen en un sentit i en l'altre. És per aquesta raó que esdevé tan difícil intentar una sistematització dels diferents tipus de diftongs.

2. Vocals en contacte per fonètica sintàctica: sinalefes i elisions

Fins ara ens hem referit a sons vocàlics que es troben en contacte dins l'àmbit de la paraula. Tanmateix, normalment els sons són inserits en una seqüència més àmplia que la del mot, enllaçant-se entre ells i, en conseqüència, sofrint modificacions. Per tant, hem de tractar els fenòmens que es donen quan confluieixen dues vocals en la cadena fònica, pertanyents a dos mots en contacte, fenòmens que es produeixen sempre que una paraula acabi en vocal i la següent

hi comenci, sense que hi hagi cap mena de pausa entre ambdues. En aquesta situació les vocals en contacte poden sofrir modificacions, creant nous enllaços sil·làbics i una nova redistribució sil·làbica entre les paraules afectades. Pensem que la nostra llengua té una pronúncia molt laxa i tendeix a cercar el mínim esforç en la pronunciació, és a dir, té la propensió a suprimir el hiat sempre que es pugui, i a substituir-lo sigui per la diftongació de les dues vocals en contacte, sigui per l'elisió, de manera que poden tenir lloc dos fenòmens fonètics diferents, a saber, o bé les dues vocals pertanyents a mots diferents s'agrupen formant una sola síl·laba –*sinalefa* o *diftong sintàctic*– o bé deixa de pronunciar-se una de les dues vocals –*elisió*.

Així, doncs, el català és una llengua que presenta moltes fluctuacions quant a l'ús de solucions fonètiques per a una mateixa emissió fònica. Per a veure en quins casos poden tenir lloc les sinalefes o les elisions, hem de fer la distinció entre tres nivells elocutius diferents, l'*estil acurat*, el *col·loquial* i el *descurat*. Segons quin dels tres usem, predominarà el hiat, la sinalefa o l'elisió, respectivament.

L'*estil acurat*, anomenat també «andante», és el propi d'una pronúncia moderadament lenta, acurada, però natural, típica d'una lectura deliberada o de l'explicació d'una classe en un indret ampli, on cal vocalitzar bé. És el terreny on predomina el hiat, tot i que també hi tenen lloc determinats tipus de diftongs, els que hem anomenat més «sistemàtics», estables o regulars.

Exemple 1

Pot dir sí o no quan li pregunto coses qu**e u**na màquina pot respondre. Per exemple si li pregunto si dos i dos fan quatre. Però si li demano si demà plour**à i** si l**i a**grad**a a**quest poble, això n**o** h**o** pot contestar. Hi ha robots que juguen **a e**scacs amb les persones. L'oncle Magí vol que m'entren**i una e**stona cada di**a a** parl**ar a**mb les màquines, però jo m'invento llenguatges nous, saps?, perquè les màquines només t'entenen s**i e**ls parles la llengua qu**e e**ls han ficat a dins[1].

En el text, marquem en negreta aquells sons entre els quals existeix la possibilitat de fer-hi sinalefes o elisions –depenent de cada cas concret–, en un estil més ràpid, però que no tenen lloc si s'empra l'estil acurat, precisament perquè en la seva dicció es marquen clarament els finals i els inicis de cada paraula, dites, per tant, d'una manera clara i ben destriada.

L'*estil col·loquial*, també anomenat «allegretto», fa referència a una pronúncia relativament ràpida i col·loquial, que podem considerar la més usada pel parlant mitjà de la llengua. No suposa ni una pronunciació acadèmica o més formal ni una altra de més deixada. Per tant, és l'estil més habitual per la freqüència d'ús en una llengua. És el terreny en el qual predomina la diftongació, «sistemàtica» i «no sistemàtica», sigui dins la paraula, sigui per fonètica sintàctica –sinalefa–, atès que la major rapidesa en la pronúncia fa que dues vocals que pertanyien, en l'estil acurat, a dues síl·labes diferents, passin a formar part d'una de sola, havent-se acomplert una condició prèvia, a saber, que la vocal més tancada –*i* o *u*– s'ha hagut de convertir en semiconsonant o en semivocal.

Exemple 2

Pot dir sí o no quan li pregunto coses qu**e‿u**na màquina pot respondre. Per exemple si li pregunto si dos i dos fan quatre. Però si li demano si demà plour**à‿i** si l**i‿a**grad**a** ϕquest poble, això n**o‿h**o pot contestar. Hi ha robots que juguen ϕ **e**scacs amb les persones. L'oncle Magí vol que m'entren**i‿u**nϕ **e**stona cada di**a** ϕ parl**a**r ϕmb les màquines, però jo m'invento llenguatges nous, saps?, perquè les màquines només t'entenen s**i‿e**ls parles la llengua qu**e** ϕls han ficat a dins.

Presentem el mateix fragment, però ara pronunciat amb un ritme més viu i espontani. Aquí, hi podem observar tant sinalefes com alguna elisió –més pròpia de l'estil descurat–, perquè hi ha elisions que es fan tant en l'estil col·loquial com en el descurat, en els casos en què entren en contacte dues vocals neutres o bé una tònica i una neutra –en determinats contextos–, per simple economia fonètica.

Es donen unes quantes sinalefes: *a*) Amb diftong creixent –una *i*, al final del primer mot, que esdevé semiconsonant, i forma síl·laba amb la vocal inicial del segon mot: «... i si l**i‿a**-gra-da ϕquest poble...»; «... t'entenen s**i‿e**ls parles la llengua...» *b*) Amb diftong decreixent –una *i* o una *u* a l'inici del segon mot, que esdevé semivocal, i forma síl·laba amb la vocal final del primer mot : «...coses qu**e‿u**-na màquina pot respondre...»; «... si demà plour**à‿i** si li agrada ϕquest poble...»; «... això n**o‿h**o pot contestar...»; «... vol que m'entren**i‿u**-nϕ estona cada dia...»

En els dos exemples en els quals el segon mot és *una*, *u* perd l'accent, perquè presenta un nivell baix de força accentual dins la frase. En el penúltim exemple, recordem que el pronom feble *ho* es pronuncia amb *u*, precisament perquè és àton.

Per la resta, tal com ja hem assenyalat, es fan elisions quan es troben en contacte dues vocals neutres o bé una *a* tònica i una neutra –que indiquem amb ϕ–, si pronunciem enllaçats els dos mots afectats.

L'*estil descurat*, anomenat també «presto», és l'estil propi d'una pronúncia molt ràpida i relaxada, que «es menja sons». És el terreny on predomina l'elisió. El pas següent a la diftongació, pel que fa a la rapidesa de l'emissió fònica, és l'elisió d'un dels dos sons en contacte, fet que es dóna en fonètica sintàctica. Dins el mot, continua prevalent-hi la diftongació, «sistemàtica» i «no sistemàtica».

Exemple 3

Pot dir sí o no quan li pregunto coses quϕ **u**na màquina pot respondre. Per exemple si li pregunto si dos i dos fan quatre. Però si li demano si demà plour**à‿i** si l**i** ϕgrad**a** ϕquest poble, això n**o‿h**o pot contestar. Hi ha robots que juguen ϕ **e**scacs amb les persones. L'oncle Magí vol que m'entren**i‿u**nϕ **e**stona cada di**a** ϕ parl**a**r ϕmb les màquines, però jo m'invento llenguatges nous, saps?, perquè les màquines només t'entenen s**i** ϕls parles la llengua qu**e** ϕls han ficat a dins.

En l'estil descurat, en accelerar el ritme elocutiu, hi predominen les elisions, tot i que també hi prevalen algunes sinalefes, tal com indiquem en el text.

Així, certes sinalefes en l'estil col·loquial passen a pronunciar-se fent una elisió en aquest estil: a) Del diftong creixent «... i si l**i‿a**-gra-da ϕquest poble...» es passa a l'elisió: → «... i si l**i** ϕgrada ϕquest poble...»; «... t'entenen

[1] Cormand, Josep M. [i altres], *Exercicis de llengua*, Casals Eds., Barcelona 1978, pp. 26 i 27.

s**i**‿**e**ls parles la llengua...» → «... t'entenen s**i** ø**l**s parles la llengua...» b) Del diftong decreixent: «... coses qu**e**‿**u**-na màquina pot respondre...» es passa a l'elisió: → «... coses quø **u**na màquina pot respondre ...»

En els casos acabats de citar, la vocal neutra desapareix, en consonància amb el ritme més relaxat de pronunciació. Per contra, les sinalefes que hi prevalen són aquelles en les quals no hi ha cap vocal neutra, que és la que es pot elidir.

Aquests tres estils conformen diversos subsistemes que expliquen el diferent comportament de 1) hiats, 2) diftongs i sinalefes i 3) elisions dins la síl·laba, segons el nivell elocutiu emprat, de manera que l'ús d'un estil o d'un altre condiciona la reorganització de la síl·laba, juntament amb altres factors sintàctics i de ritme accentual.

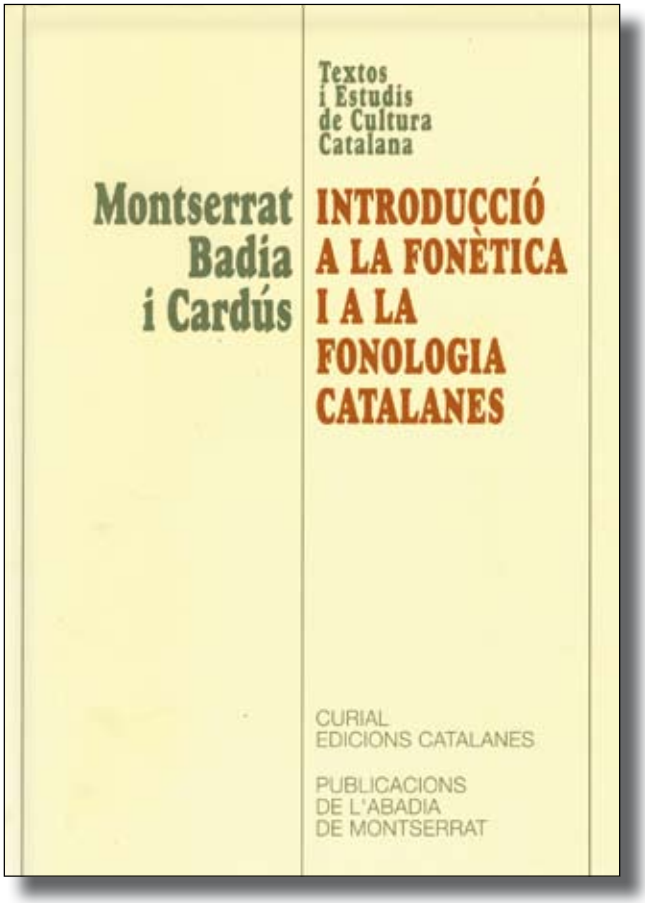

Tanmateix, i tal com queda palès en els exemples breument comentats, hem d'insistir en el fet que la frontera entre aquests tres estils és molt difusa o poc nítida, ja que en l'estil col·loquial també es fan algunes elisions, i en el descurat prevalen determinades sinalefes. Ja hem recalcat, doncs, que ens estem referint tan sols a tendències de la llengua, i mai a fets sistemàtics. Ensems, la propensió a usar un estil o un altre depèn igualment de cada parlant en particular, del moment en què parla, del seu estat d'ànim i, molt especialment, del seu domini de la competència lingüística.

En els dos articles que seguiran aquest tractarem, amb més detall i respectivament, el tema de les **sinalefes** i el de les **elisions**. ◆

La llengua, expressió d'un comportament col·lectiu

Allà on ells diuen *perro viejo* i *mosquita muerta* nosaltres diem: **gat vell** i **gata maula**.

En la sort de la rifa fan servir el masculí *el gordo*, on nosaltres emprem un femení, **la grossa**.

De Maria, la muller de sant Josep, en diuen *la Virgen* mentre nosaltres l'anomenem **Mare de Déu**.

Ells paguen *impuestos*, que ve de *imponer*, i nosaltres **contribucions**, que ve de *contribuir*.

Ells no tenen gens ni mica de vergonya, ja que parlen de *sinvergüenzas* (de no tenir gens ni mica de vergonya), mentre que nosaltres, solament arribem a parlar de **pocavergonyes**.

Com a mesura preventiva o deslliuradora, ells *toquen madera* quan nosaltres **toquem ferro** (com els italians...).

Allà celebren cada any les *Navidades* mentre que aquí amb un sol **Nadal** anual ja en tenim prou, com en tenim prou també amb un **bon dia** i una **bona nit** cada vint-i-quatre hores, enfront dels seus, múltiples *buenos días* i *buenas noches* diaris.

Dels ous de gallina que no són blancs, ells en diuen *morenos* i nosaltres **rossos**, colors que s'oposen habitualment parlant dels cabells de les persones.

Dels genitals femenins, allà en diuen vulgarment *almeja* i aquí **figa**, mots que designen dues realitats tan diferents com és un mol·lusc salat, aspre, dur, grisenc i difícil d'obrir, en un cas, i, en l'altre, un fruit dolç, sucós, tou, rogenc i de tacte agradable i fàcil.

Mentre ells *hablan* –i fan!– aquí **enraonem**, és a dir, fem anar la raó, sense èxit, tanmateix.

Allà per a ensenyar alguna cosa a algú *adiestran* i aquí **ensinistrem**. Més enllà dels conceptes polítics actuals, els uns basen l'ensenyament sobre la *destra* (dreta) i els altres sobre la *sinistra* (esquerra).

Ells diuen *en un abrir i cerrar de ojos* (que els tenen sempre tancats?) mentre nosaltres diem **en un tancar i obrir d'ulls**.

Tota una concepció del món, doncs, s'endevina rere cada mot d'una llengua, perquè la llengua és l'expressió d'un comportament col·lectiu, d'una psicologia nacional, diferent, no pas millor o pitjor que altres. No es tracta, en conseqüència, de traduir i prou, sinó d'entendre. Per això, tots els qui han canviat de llengua a casa, al carrer, al treball, no únicament canvien de llengua; també canvien de punt de vista. ◆

Història de l'asturià

Xuan Porta

La bandera asturiana

El poble asturià és un grup ben definit i amb un sentiment col·lectiu important. Entre les seves característiques, la llengua asturiana és el seu senyal d'identitat més evident, malgrat que en el present es trobi en dificultats per a la seva supervivència, després d'un passat en què fou l'única llengua del país. De llengua A, en què s'escrigueren documents oficials com el Fueru d'Avilés o el Fueru d'Uviéu, ha passat a llengua B a punt de desaparèixer.

segles XIII-XIV	asturià (A i B)
segles XIX-XX	castellà (A)
segle XXI	asturià (B)

Llengua A: contextos formal i culte
Llengua B: contextos col·loquial i vulgar

Aquest article vol ser una reflexió sobre el futur de la llengua pròpia d'Astúries, que dependrà en gran mesura d'una planificació de la política lingüística que miri devers la normalització real de l'asturià, per a la qual cosa és imprescindible la seva oficialitat, a fi que recuperi la seva situació de llengua A i surti de la situació de llengua B, posició prèvia a la desaparició d'un idioma. Perquè, com afirma el doctor en filologia Joan Martí, «el fet que un idioma no mori del tot, no significa pas que existeixi amb normalitat; importa viure, però també la manera com es viu».

Astúries va ser l'últim territori conquerit pels romans a la Península Ibèrica. Després passà a la història com a regne independent iniciat pel rei Pelai, entre els segles VIII i X. Més tard, en dirigir-se cap al sud, passà la capital i el nom a Lleó. De l'Edat Mitjana ve una institució pròpia, la Xunta Xeneral del Principáu d'Asturies, que, malgrat haver perdut els seus poders durant el segle XIX, fou sobirana en 1808, enviant ambaixadors a Anglaterra i declarant la guerra a França. Dins el segle XX s'esdevingueren dues guerres civils a Astúries: la revolució d'octubre de 1934 i la guerra espanyola de 1936. En 1981 s'aprovà l'Estatutu d'Autonomía p'Asturies.

En allò que pertoca a la llengua asturiana, recordem:

— que existeixen molts furs i cartes en asturià medieval dels segles XIII i XIV;

— que en el segle XVII apareix el primer poeta conegut en asturià, Antón de Marirreguera;

— que Xovellanos (Jovellanos) definia l'asturià com «la nostra llengua»;

— que des del segle XIX hi ha hagut molts escriptors en aquesta llengua. Apareix el grup La Quintana, que estudia la llengua i els costums del país; sorgeixen vocabularis en asturià;

— que de l'inici del segle XX són els famosos poetes Pin de Pría i Fernán Coronas, així com els primers grups regionalistes;

— que en els darrers anys de la dictadura franquista apareix una autèntica preocupació per la llengua i té lloc la I Asamblea Rexonal del Bable en 1973, d'on sorgirà en 1974 l'inici del modern moviment de recuperació i normalització lingüística: Conceyu Bable. Aquest grup aconsegueix d'aplegar les manifestacions a l'entorn del lema «Bable nes escueles» i per l'autonomia per a Astúries. En els darrers anys setanta del segle passat, amb el retorn de la democràcia, sorgeix el primer partit nacionalista de la història asturiana.

L'Estatutu d'Autonomía explicita, en el seu article 4: «El bable gozará de protección. Se promoverá su uso, su difusión en los medios de comunicación y su enseñanza, respetando, en todo caso, las variantes locales y la voluntariedad de su aprendizaje.» Però no es reconeix a la llengua el caràcter oficial, que sí obtingueren el basc, el gallec i el català, la qual cosa porta problemes per a la seva normalització social.

En 1981 es creà l'Academia de la Llingua Asturiana, principal òrgan lingüístic, encarregat de les Normes Ortogràfiques, la Gramática i el Diccionariu de la Llingua Asturiana, així com de la investigació lingüística i toponímica.

En 1984 començà l'escolarització de la llengua, que avui té més de dos-cents centres d'educació primària i uns trenta d'ensenyament mitjà.

En 1994 es creà l'Especialitat de Filologia Asturiana, en la Universidá d'Uviéu.

En 1996, i anys posteriors, el Pautu pol Autogobiernu y la Oficialidá aconsegueix fer grans manifestacions i posicionaments públics a favor de l'oficialitat.

En 1998 s'aprova la Llei d'Usu del Asturianu al Parlament Asturià, de curts resultats.

Astúries dins l'Estat espanyol

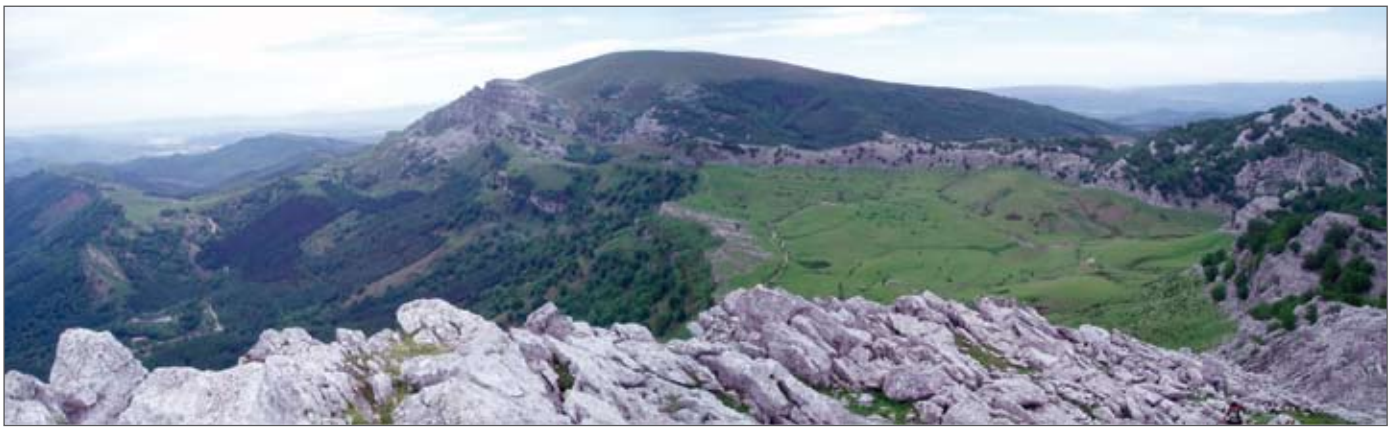

Paisatge asturià

En el 2004 un comitè d'experts europeus de l'Associació Internacional de Llengües i Cultures Amenaçades demana l'oficialitat de l'asturià.

Les enquestes afirmen que la gran majoria del poble asturià és favorable a l'oficialitat de la llengua asturiana. Cada any se celebra, en el primer divendres de maig, el Día de les Lletres Asturianes, amb la tradicional manifestació per l'oficialitat, i la sessió extraordinària de l'Academia de la Llingua Asturiana, en el Teatru Campoamor d'Uviéu.

El Conceyu Bable nasqué en 1974; des d'aquell any ha crescut un moviment sociocultural per la recuperació, defensa i extensió de la llengua i la cultura asturianes. Avui l'Academia de la Llingua Asturiana és l'entitat que estudia i normativitza l'asturià: existeixen una gramàtica i un diccionari normatius. Convoca els exàmens oficials de coneixement bàsic i d'aprofundiment de la llengua asturiana. Edita la revista *Lletres Asturianes*, la revista *Literatura* i altres publicacions corresponents a diversos gèneres literaris: infantil-juvenil, assaig, teatre, novel·la i poesia. També convoca concursos de recerca lingüística i literària i els exàmens oficials. Per a més informació: ALLA, Apartáu de Correos 574, 33080 Uviéu, Astúries, o també alla@asturnet.es i www.academiadelallingua.com.

L'aprenentatge de la llengua asturiana és voluntari. Hi ha un percentatge majoritari d'escolarització en l'educació primària, però en la secundària fa falta una vertadera promoció del seu ensenyament. Els mitjans de comunicació en asturià tenen una pobra presència en la premsa, en la ràdio i en la TV. És destacable l'emissora independent Radio Sele, que emet la seva programació totalment en asturià des de fa més de vint anys. La presència de l'idioma en la ràdio, premsa i televisió convencionals és esporàdica, sempre dependent de subvencions. Per un altre costat, hi ha un moviment musical molt ampli que usa la llengua asturiana com a vehicle d'expressió. És important la força d'internet en l'expansió de la llengua asturiana; hi ha portals i cercadors en asturià i la possibilitat d'aprendre la llengua en cursos en línia. En la xarxa de biblioteques hi ha llibres per a llegir en la nostra llengua, els nostres escriptors. A part de l'Oficina de Política Llingüística del Principáu, en setze consells o municipis, entre els quals els més poblats d'Astúries, hi ha Oficines de Normalización Llingüística. En aquestes darreres eleccions generals el grup polític Andecha Astur ha aconseguit que s'admetés per primera vegada en la història l'asturià en les paperetes electorals. Però, és clar, fa falta l'oficialitat de la llengua asturiana per a posar la història de l'idioma asturià en el seu lloc merescut. ◆

Teresa Rovira i Comes,
bibliotecària, especialista en literatura infantil i filla d'Antoni Rovira i Virgili

David Pagès i Cassú

Teresa Rovira i Comes (Barcelona, 1918) ha dedicat molts anys de la seva vida a la memòria del seu pare, Antoni Rovira i Virgili, escriptor, polític i historiador.

És especialista en història de la literatura infantil catalana i ha exercit durant molts anys de bibliotecària, camp on desenvolupà activitats professionals de gran responsabilitat. Teresa Rovira, en paraules de Joaquim Molas, pertany a «aquella generació mítica de bibliotecàries que, en moments difícils, va salvar part del patrimoni de la nostra cultura».

L'any 1970, conjuntament amb el seu marit, Felip Calvet, va guanyar el Premi Ramon d'Alòs-Moner del IEC per la bibliografia d'Antoni Rovira i Virgili. I l'any 1973 va fer la tesina titulada *Noucentisme i literatura infantil* en la UAB.

Dos llibres seus han esdevingut veritables referents en el camp bibliotecari: un és *Bibliografía histórica del libro infantil en catalán* (1972), en col·laboració amb Carme Ribé; l'altre, *Organització d'una biblioteca escolar* (1981), en col·laboració amb Concepció Carreras i Concepció Martínez.

El seu tracte és afable i exquisit; les seves conviccions, pregones i robustes. Perfeccionista i detallista, causa grata impressió la cura amb què arrodoneix els seus textos i supervisa qualsevol informació relativa al seu pare.

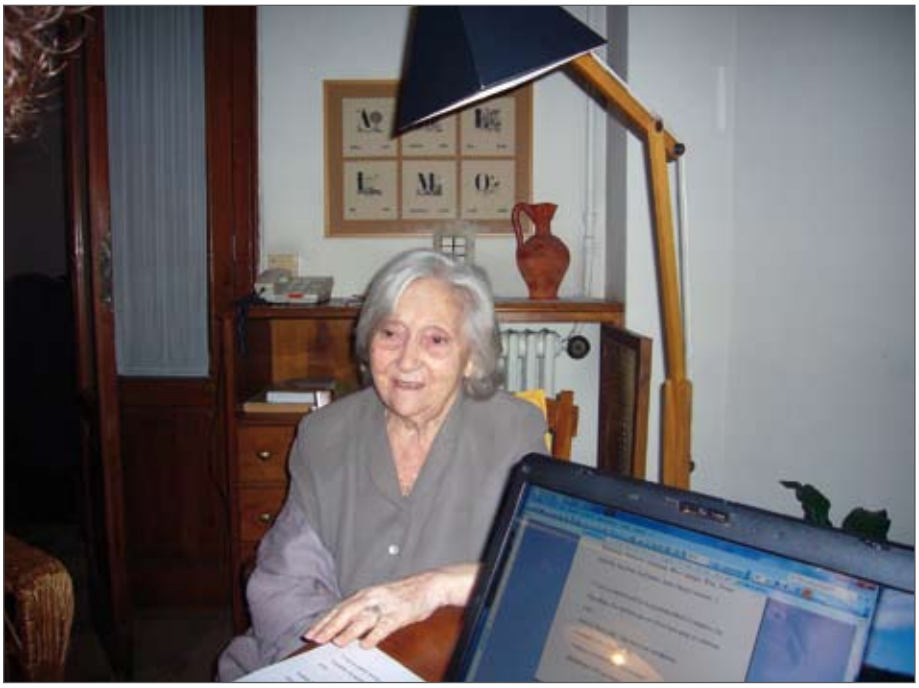

Teresa Rovira al despatx de casa seva — Foto: Anna Farró

En relació a la primera remesa de documentació privada, confiscada durant la guerra civil i que es conservava a l'Arxiu General de la Guerra Civil Espanyola, a Salamanca, dels cent vint que van arribar a Catalunya el passat mes de desembre, setantatres pertanyien al seu pare. Feia gairebé quaranta anys que vostè els reclamava. Deu haver tingut uns sentiments molt diversos?

No m'ho acabava de creure. Feia tant de temps que deien que sí, que sí... Un dia abans que arribessin, en Josep Cruanyes me'n va informar. Vaig quedar molt sorpresa de tot plegat. L'endemà al matí em van trucar des de Catalunya Ràdio i Ràdio Barcelona per a una entrevista; també els del *Periódico* i els de Televisió Espanyola. Em va semblar que era important de parlar castellà i que em sentissin per tot l'Estat. Vaig poder dir que havien esbotzat les portes de casa nostra, que s'havien emportat moltes saques plenes de llibres i que, quan se'n van anar, van deixar les portes obertes.

«Estem davant un acte de justícia, reparació i també de normalitat», manifestava el conseller Joan-Manuel Tresserras davant els llibres retornats. Vostè hi afegiria alguna cosa més?

Crec que és molt just, això que va dir el conseller. És la veritat. Es tracta d'una cosa que va ser robada i que, al cap de setanta anys, ho tornen. Desgraciadament, ja no ho pot veure la persona propietària, el meu pare, però es torna. Ara són a Sant Cugat del Vallès, a l'Arxiu Nacional de Catalunya. En veure'ls per TV3 em vaig emocionar.

Les dedicatòries personals i la indexació feta per vostè mateixa, que com a bibliotecària havia classificat alguns dels llibres del seu pare, han resultat elements clau per a determinar-ne la propietat.

Sí, tant una cosa com l'altra són una demostració clara que pertanyien al meu pare. Hi havia col·leccions senceres, la Popular Barcino, els Nostres Clàssics, la Bernat Metge, la Tot Vent... A més de molts llibres esparsos signats pels seus autors (Bonaventura Gasol, Carles Riba, Josep M. de Sagarra, Pompeu Fabra, Carles Rahola, Miquel Llor...).

La biblioteca del seu pare tenia milers d'exemplars. De fet, vostè va créixer envoltada de llibres. Ens fa l'afecte que, malgrat la seva joventut, ja valorava plenament tot aquest immens patrimoni cultural.

A casa hi havia entre quatre i cinc mil llibres. De petita, estava malalta molt sovint. I recordo com mirava els sants, és a dir, els dibuixos i les imatges, de la revista *D'Ací i d'Allà*, que era a casa enquadernada, i també d'altres publicacions. Quan tenia deu anys va arribar a casa la col·lecció de novel·les de Dolors Monserdà de Macià, que eren de temàtica social, feminista, catòlica. Me les vaig llegir totes. Precisament entre els llibres retornats hi ha *Maria Glòria*, la primera que vaig llegir. També em vaig agafar a les *Obres completes* de Narcís Oller. I, com m'agradava el teatre! Amb el pare anàvem sovint al Teatre Català. Jo tenia una especial predilecció per les obres de Folch i Torres i de Sagarra.

Què recorda dels anys anteriors a la guerra?

Tinc un gran record d'aquells anys. Aquella era la vida veritable. Els estius a Tarragona, a la casa del pare, damunt un turó, des d'on es veia la platja i el mar. Que bonic que era, tot allò! En iniciar-se la guerra, tot va ser diferent. Jo tenia disset anys i, la veritat, el parèntesi que vaig obrir en aquell moment, potser per la mort dels pares a França, no he tingut mai la sensació d'haver-lo tancat.

L'escola de bibliotecàries era a la Casa dels Canonges i, en plena guerra, esmorzant al Pati dels Tarongers, veien passar el president i els seus consellers, que s'acostaven a saludar-les. Aquells anys la devien marcar molt...

Sí, és així. El primer curs, el de 1936-1937, el vaig fer a la Casa dels Canonges; el segon, ja a l'Hospital de la Santa Creu. Tot plegat era un veritable luxe. Aquells anys em van marcar molt. Teníem uns professors boníssims (Pere Bohigas, Carles Riba, Ferran Soldevila, Joan Petit, Jordi Rubió, Jaume Massó i Torrents, Marçal Olivar...). He estat molt feliç fent de bibliotecària.

Resulta impressionant la passió del seu pare per l'escriptura. El seu exemple de precocitat és extraordinari. A onze anys ja esbossà un drama en vers i a vint-i-dos estrenava el drama *Nova vida*.

Sí. La seva vocació periodística es desvetllà en la infantesa, dins una família on era habitual la lectura de premsa diària. El meu pare a dotze anys ja féu tot sol un diari manuscrit, i a quinze, publicà el seu primer text en la premsa de veritat. Tot això s'explica molt bé en la biografia que li dedicaren Carles Soldevila i Claudi Ametlla, dins la col·lecció «La Nostra Gent», dels *Quaderns blaus*. Es llegeix com una novel·la.

Ell concebia l'article com un autèntic gènere literari. Creu que el Rovira i Virgili historiador i polític pot haver amagat una mica el Rovira i Virgili escriptor?

Sí, molt, sobretot el Rovira i Virgili polític. En els llibres *Teatre de la natura* i *Teatre de la ciutat* hi ha algunes de les ratlles més belles que s'hagin escrit mai en la nostra llengua. L'any 1979, en complir-se el trentè aniversari de la seva mort, a la casa on va néixer hi van voler posar una placa. Vaig insistir que en primer lloc hi posessin «escriptor». És el que ell hauria volgut. Fins i tot, de la seva etapa al Parlament de Catalunya, vam trobar uns segells seus on es definia com a escriptor.

Sobre Rovira i Virgili, ens imaginem que dos dels moments més especials de la seva trajectòria periodística foren quan fundà i dirigí la *Revista de Catalunya* (1924) i el diari *La Nau* (1927).

La *Revista de Catalunya* va ser molt important en aquell temps. *La Nau* va suposar l'assoliment d'una fita, però va acabar malament per problemes econòmics. Ho va pagar car. Hi va perdre tots els seus estalvis.

Hem parlat de la passió de Rovira per l'escriptura. La seva altra gran passió era Catalunya. Quin era el seu concepte de nació?

Sí, Catalunya era la seva altra gran passió. Del tot. Precisament en els últims Premis Octubre, el premi d'assaig fou per a un historiador, Antoni Defez, que parla molt del concepte de nació de Rovira i Virgili, i és que ell el va definir d'una manera moderna. El va renovar. Estava convençut que la nació no eren, solament, els costums, la terra, la història, la llengua... sinó que també hi havia d'haver la voluntat de ser, la consciència de ser. Si ho tens tot, i no vols ser, malament rai. I això és el que fa por ara.

La valoració que Rovira feia de la llengua, com a component essencial i imprescindible de la identitat col·lectiva, era molt alta. Poques persones com ell ens han fet entendre, als catalans, que sense la llengua pròpia, la catalana, no es pot concebre Catalunya.

Ben cert. El professor Jordi Ginebra, de la Universitat Rovira i Virgili, va publicar un llibre on en parla detalladament de tota aquesta qüestió. Es titula *Llengua i política en el pensament d'Antoni Rovira i Virgili*.

Conscient de la importància de la llengua en tota comunitat nacional i de la necessitat de la seva normativització, ens consta que el seu pare contribuí d'una manera important a fer possible que Pompeu Fabra, aleshores professor a Bilbao, retornés a Barcelona per a dirigir el projecte de modernització de la llengua catalana, que havia de donar grans fruits.

Sí. Va escriure un article a *L'Esquella de la Torratxa*, l'any 1911, en què demanava que Fabra retornés a Barcelona. Catalunya necessitava el Mestre. Entre el meu pare i Fabra hi havia una estima i admiració molt grans. Quan érem a l'exili, Fabra solia venir a casa nostra, a Montpeller, dos cops per setmana. La seva mort, l'any 1948, un any abans de la del meu pare, el va afectar molt.

El llibre *Els darrers dies de la Catalunya republicana* és de lectura obligada per a qualsevol persona interessada en l'estudi d'aquell període de la nostra història. Veritablement, tant pel contingut com per la manera com fou redactat, resulta una obra molt especial.

Va ser escrit just al cap d'un mes d'haver-hi hagut la desfeta republicana. Per tant, tot el que hi diu és segur i exacte, narrat dia per dia. Vam arribar el 15 de febrer a Rieumes, poblet que hi ha a prop de Tolosa de Llenguadoc, i al cap de vuit dies ja es va posar a redactar-lo.

Una altra obra excepcional és *Antoni Rovira i Virgili: cartes de l'exili (1939-1949)*, conjunt de cartes compilades per Maria Capdevila.

Sí, ens permet de resseguir els darrers anys de la seva vida, alhora que ens ofereix un testimoni de la vida pública catalana durant els anys d'exili a França. Està molt bé. Llàstima que se n'hagin venut pocs.

En aquells anys, continuà treballant, incansablement, redactant assaigs, escrivint articles, preparant llibres que no sabia si mai arribarien a publicar-se. Mentrestant, esdevingué un lector assidu de les biblioteques públiques, a Montpeller primer i a Perpinyà després.

Mai no es va desanimar. Era optimista de mena. Mirava que tot fos positiu. Això es veu en les cartes. Les enviades a l'Antoni, el meu germà, i a mi són molt boniques.

¿Creu que Rovira i Virgili té, en els moments actuals, el reconeixement que es mereix?

Jo diria que no. Potser ara en té una miqueta més que anteriorment, però no el que caldria. Hi ha historiadors, com en Josep Fontana, que ho diuen.

La quantitat de records, vivències i coneixences que vostè deu tenir, en relació a aquells anys d'exili a Montpeller, deu ser ingent...

Sí, en tinc molts records. Els exiliats érem com una nova família. De fet, continuem tenint consciència de família, però en quedem tan pocs!

Quan vostè va retornar de l'exili, en els anys cinquanta, es va establir a Esparreguera.

Sí, em vaig assabentar que allà hi havia una plaça per a una bibliotecària, i em va semblar que era un bon moment per a tornar. Si no ho hagués fet llavors, potser ja no ho hauria fet mai. Era l'any 1953. Em vaig instal·lar a Esparreguera amb el meu fill, en Francesc. Hi vam estar molt bé. El meu marit continuava a l'exili.

I després ja vingué a Barcelona.

Sí, hi havia una vacant a la Biblioteca de Catalunya i la vaig aconseguir. Això em va permetre de traslladar-me a Barcelona. Estem parlant de l'any 1958. En Felip, el meu marit, cada cop va anar venint amb més freqüència, fins que, a començament dels anys seixanta, ja es va quedar definitivament ací.

Dedicant el llibre *Antoni Rovira i Virgili: cartes d'exili (1939-1949)* FOTO: A. Farró

El vostre domicili va esdevenir, aviat, un refugi per a la cultura, el diàleg i la catalanitat. Ens agradaria que ens en parlés.

Hi passaven grups diversos, però amb interessos i aficions comuns. Les reunions dels premis Folch i Torres, essent jo mateixa membre del jurat, les féiem casa. Solíem ser antics exiliats, gent que havia fet –i que feia– resistència cultural…: Albert Manent, Josep Benet, Josep M. Ainaud, Josep M. Corredor, Heribert Barrera i molts altres. D'aquelles trobades en tinc excel·lents records. El cert és que a casa s'hi creava molt bon ambient.

Ens agradaria que ens en parlés, del seu marit, en Felip Calvet. Ens consta que fou tot un símbol de la generació de l'exili.

Sí. Se'n va sortir molt bé. Era molt emprenedor. De seguida es va col·locar en el món empresarial. A més, es va treure la llicenciatura d'història a Montpeller. No va exercir mai, però li va servir per a escriure la bibliografia del meu pare i, conjuntament amb Josep M. Roig, la biografia del president Josep Irla.

Com a empresari en el món del xampany, hem de destacar el paper clau que va tenir a l'hora de posar en contacte els cellers del Penedès amb els de la Xampanya.

És així. Si el xampany d'aquí va millorar, ell hi va contribuir. No sé si en són prou conscients, al Penedès, però hi va tenir un paper molt important.

En Felip ni en els moments més durs no va enfonsar-se, perquè procurava sempre de trobar la part positiva en les coses, amb una mirada constructiva. En una carta al president Tarradellas, datada l'any 1959, afirmava: «Malgrat la força política del règim, per un costat; malgrat la divisió del nostre camp, per l'altre, retorno animat. Tot es pot superar.»

Sí, també era de tarannà optimista, com el meu pare.

Ens imaginem que vostè no deu parar de fer coses. A què es dedica actualment?

Em dedico, sobretot, a ordenar i a classificar els papers del pare. Compto amb la col·laboració de la Maria Capdevila, que ve cada dilluns. He anat recollint tot el que ha anat sortint sobre ell. Durant molts anys, més de quaranta, l'Encarna em va ajudar en les feines de casa i així jo em podia ocupar d'altres coses.

Amb quins ulls veu el futur?

Cal tenir esperança. Ens en sortirem. ◆

Quina manera tan bella d'acabar l'entrevista! El seu pare, n'estem convençuts, ho hauria fet semblantment, amb paraules portadores de coratge i optimisme. Gràcies, Teresa.

La llengua que sentim

Una aproximació a l'obra lingüística de Joan Baptista Xuriguera en el centenari del seu naixement

M. del Roser Trilla i Prujà

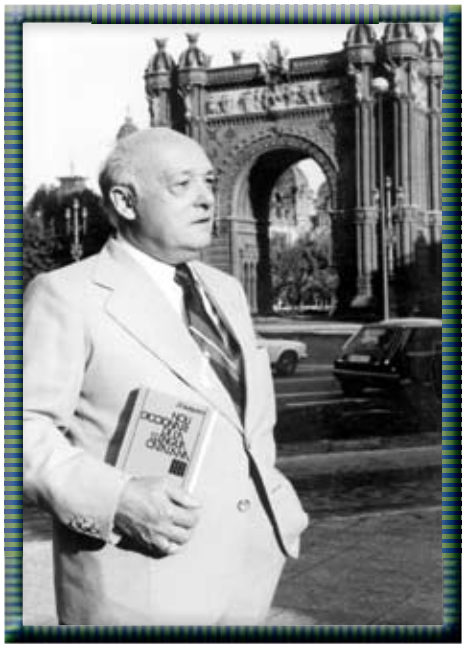

Joan Baptista Xuriguera, l'any 1975, davant l'Arc de Triomf de Barcelona, amb el *Diccionari* sota el braç

Josep Camps, Albert Jané i Pau Xuriguera, a la sala d'actes de Pere i Joan Coromines de l'Institut d'Estudis Catalans, amb motiu de la celebració del Centenari del Naixement de Joan Baptista Xuriguera

Qui no ha consultat alguna vegada aquest meravellós, de tan senzill i útil com és, llibre titulat *Els verbs catalans conjugats*, de J.B. Xuriguera? Per això és d'estricta justícia evocar, enguany que es compleix el primer centenari del seu naixement, la figura d'aquest escriptor, l'obra literària i lingüística del qual va molt més enllà d'aquest llibret. Joan Baptista Xuriguera (Menàrguens, 1908 – Barcelona, 1987), potser precisament perquè era un escriptor de debò, va sentir una veritable passió per la seva llengua.

> Escrivim en la llengua que pensem i sentim; en la nostra, naturalment. No sabríem fer-ho d'una altra manera[1].

La llengua de J.B. Xuriguera és la catalana, una llengua que ha resistit els avatars de la història i que gaudeix d'unes qualitats que no posseeix, però, en exclusiva: les comparteix amb totes les llengües maternes. En l'article esmentat anteriorment assenyala:

> Una llengua és l'herència que un poble ha rebut del passat, és l'ànima d'una comunitat que imposa la moral de la seva presència. I la col·lectivitat es manifesta a través d'ella i sent el deure de transmetre-la a generacions futures, com els béns d'una família que veiem passar de pares a fills. [...] L'amor a la família, a la llengua, al poble, a la història i a la cultura propis, és instintiu, innat, perdurable i humà.

Home de mentalitat oberta, moderna, lliure d'uns prejudicis lamentablement encara vigents en alguns sectors avui en dia, Xuriguera coneix de prop altres cultures, com la castellana i la francesa, i defensa el plurilingüisme i la igualtat de totes les llengües, com queda ben palès en l'article esmentat:

> L'ús de la nostra llengua ens porta un plaer sempre nou, que no té res a veure amb l'extensió geogràfica de les altres llengües ni amb la intensitat amb què brollen d'altres dolls. L'aigua de la nostra font és pura i cristal·lina i apaga sobrerament la nostra set. Sabem que hi ha en el món altres llengües més difoses, però sabem també que n'hi ha moltes que són més reduïdes i esquifides que la nostra. En el pitjor dels casos podríem dir, com Musset: *Mon verre est petit mais je bois dans mon verre.* [...] Com més s'han endinsat en altres llengües més han estimat la pròpia, i l'han coneguda més profundament a través del contacte amb les altres. Unamuno els donà la raó quan escriví: *No conoce ni su propia lengua quien sólo ella conoce.*

I com que la llengua de Xuriguera és la catalana, la respecta i l'estima de tot cor. A més, la seva vida abraça pràcticament totes les dècades del segle XX, el segle que ell va qualificar com a «segle de la llengua catalana». Va néixer poc temps després de la celebració del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i de la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans (1907) i va viure la tasca de normativització duta a terme per Pompeu Fabra, a qui admirava profundament.

1. J.B. Xuriguera, «La llengua», *Xaloc,* Mèxic, maig-juny 1969, pp. 82-83.

> L'obra del mestre Fabra és meravellosa i miraculosa. Ell és l'artífex de la nostra llengua, el qui la tragué del caos i l'ordenà. A ell li cap l'honor d'haver-nos deixat un llenguatge científic, madur i apte, que aconseguí d'establir la unitat gramatical a la nostra terra i ens permet de parlar i escriure una llengua correcta, normal i vigorosa[2].

El nom de Fabra el fa sempre precedir de l'epítet de *mestre*. Ara bé, la seva admiració no li impedeix d'establir-hi correspondència arran d'uns mots lleidatans que troba a faltar en el *Diccionari general*. Per aquest motiu, la tardor de 1945, Pompeu Fabra el va a visitar en el seu exili de Montauban, per tal de conèixer-lo personalment. Aquesta visita va ser per a Xuriguera «un dels motius més autèntics de sincera satisfacció que hem conegut durant la nostra vida»[3].

Li sap greu que la feina del Mestre no hagi tingut la continuïtat esperada i reclama el nou diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. Lamenta la llarga llista d'addicions, supressions i modificacions que s'afegeixen al Diccionari Fabra a partir de la quarta edició (1966) i s'engresca amb l'anunci que fa el llavors president del IEC, Joan Ainaud de Lasarte, de la confecció del diccionari oficial, que, tanmateix, ell no arribaria a veure mai, ja que es va publicar l'any 1995.

> ... a ell cabrà sempre l'honor i la glòria d'haver contribuït com ningú més al redreçament de la llengua catalana, perquè certament fou ell qui la tragué del caos de la decadència i la convertí miraculosament en un instrument d'expressió normal, perfectament adaptat a la vida moderna. [...] El mestre Pompeu Fabra adverteix que el seu diccionari no era de l'institut, en una nova demostració del seu caràcter prudent i respectuós [...]. El diccionari Fabra ha acomplert molt dignament el seu paper. Al cap de tants anys d'un ús continu i insistent, és natural que necessiti d'ésser arrebossat. Al mestre Pompeu Fabra li cap la glòria. Ell va fer la seva feina, la primera de totes. Els altres havien de fer, després, l'altra[4].

I ell es disposarà a fer la seva. El seu diccionari és absolutament fidel al de Fabra[5]. I no s'està de dir-ho, ni en el seu quadern ni en la publicitat que es féu de l'obra: «Conté tots els mots que es troben en el *Diccionari general* de Pompeu Fabra». Tot i que hi féu alguns canvis, aquests «no modifiquen l'obra meravellosa feta pel Mestre».

En els darrers anys de la seva vida, J.B. Xuriguera tindrà l'oportunitat de veure la normalització de la llengua catalana, esdevinguda en la democràcia. En un article publicat en el diari *Tele/eXprés* l'any 1980, quan treballava d'assessor lingüístic al Departament de Correcció i Revisió de Textos de l'Ajuntament de Barcelona, Xuriguera surt al pas de les acusacions de negligència catalanitzadora aparegudes en aquell temps en els diaris barcelonins i defensa la tasca duta a terme pels consistoris, pel que fa a la catalanització de rètols, cartes, escrits oficials, etc. Algú que no conegués Xuriguera podria pensar que ho feia per reivindicar el seu lloc de treball, però és evident el seu entusiasme davant una normalitat lingüística que, molt probablement, no devia pensar que viuria mai.

Més tard, però, la joia dóna pas a la decepció quan constata que, en la seva opinió, es fa un mal ús de la llengua. L'accés del català als mitjans de comunicació orals porta a la utilització no solament de la varietat estàndard de la llengua, sinó també de registres col·loquials i vulgars. Paradoxalment, aquest avenç en els usos del català inquieta Xuriguera, que en denuncia tant les incorreccions com els vulgarismes. El terme *impuresa* es refereix a ambdós aspectes. Xuriguera no es pot estar de plànyer aquesta situació, sobretot perquè és plenament conscient de l'esforç que s'ha fet durant generacions per eliminar de la llengua catalana les expressions no genuïnes:

> Tinguem cura de la nostra llengua. No anem de pressa a destruir-la. És com un tresor que cobreix el nostre esperit. Amb raó es diu que la llengua és l'ànima del poble. [...] Si volem que Catalunya sigui neta, hem de mantenir neta també la nostra llengua. Aquesta podria ser la nostra divisa[6].

La preocupació per la situació lingüística del moment era poc compartida pels seus contemporanis, especialment els de les noves generacions, com segurament ho prova el fet que l'article «Salvem la llengua» va ser enviat al diari *Avui* però no el van publicar.

L'obra lingüística de J.B. Xuriguera

La tasca lingüística de Joan Baptista Xuriguera es concreta en tres obres en català: *Els verbs catalans conjugats* (1972), *Nou diccionari de la llengua catalana* (1975) i *Diccionari terminològic de l'administració municipal* (1980); una en castellà: *Los verbos conjugados* (1983), i una altra en francès: *Dictionnaire pratique catalan-français*. Aquesta darrera obra, lliurada a l'editorial Arimany per encàrrec seu cap al 1968, no es va arribar a editar mai.

Potser per la seva condició de professor[7], l'objectiu general que Xuriguera persegueix en els seus manuals és clarament didàctic. Així, *útil*, *fàcil*, *manejable*, *clar*... són alguns dels adjectius que més es repeteixen en caracteritzar les seves obres lingüístiques. Per

2. J.B. Xuriguera, «Com vaig escriure el *Nou diccionari de la llengua catalana*», *Xaloc*, núm. 90, Mèxic, juliol-agost 1977, pp. 68-70.
3. J.B. Xuriguera, «Pompeu Fabra i Montauban», *Tele/Estel*, núm. 99, 31 de maig 1968, pp. 28-29.
4. J.B. Xuriguera, «El diccionari Fabra», *Avui*, 11 de febrer de 1979.
5. Joan Solà dirà que «és estrictament, àdhuc servilment, fidel al Fabra», en l'article «Test a quatre diccionaris», *Diari de Barcelona*, 17 de febrer de 1976.
6. J.B. Xuriguera, «Salvem la llengua», *El Llamp*, núm. 6, 24 de maig de 1984, p. 3.
7. Va ser professor de l'Acadèmia Künhel de Mollerussa primer (1949) i de Barcelona després (1952), de la qual arribà a ser director.

altra banda, val a dir que el conjunt de la seva obra palesa una gran vocació de servei: Xuriguera fa el que cal fer quan cal fer-ho.

Els verbs catalans conjugats (1972)

Des que es va publicar en l'any 1972, aquest ha estat sens dubte el manual de conjugació verbal més conegut i probablement el més utilitzat[8]. En l'actualitat hi ha altres manuals de verbs, però el de Xuriguera va ser el primer. (De fet, el precedent fou el llibre *Tots els verbs catalans*, de Rafael Folch i Capdevila, publicat uns vint anys abans.) Xuriguera actualitzà i féu assequible un dels temes més ardus de les llengües romàniques. El llibre presentava en una doble pàgina la conjugació de 120 verbs, ordenats alfabèticament, als quals es remetien tots els altres verbs inclosos en el DGLC de Fabra, en total 7.636 verbs, que figuraven en l'índex. (En l'edició del 2007 s'hi precisa «la conjugació dels més de 8.800 verbs inclosos en el DIEC».)

Xuriguera, en el seu quadern, conta que va acabar aquesta obra el dia 3 d'abril de l'any 1972. Sabem que, a petició seva, l'editorial Claret l'havia acceptat de publicar un cop enllestida. No cal dir que va ser rebuda pel públic amb entusiasme, i, recomanada a tort i a dret, es va convertir ràpidament en un èxit de vendes[9].

Nou diccionari de la llengua catalana (1975)

L'obra lingüística de la qual Xuriguera se sentia més satisfet és, sens dubte, el *Nou diccionari de la llengua catalana*. Aquest és un diccionari original: els mots estan agrupats per famílies; és a dir, en l'entrada hi figura el *mot pilot* i els seus derivats. La idea de confeccionar-lo així se li va acudir el dia 5 de gener de 1973. I l'elaboració del diccionari va ser àrdua: va lliurar 22.612 fitxes, amb un total de divuit trameses, des del 19 de febrer de 1973 fins al 2 d'agost de 1974.

El *mot pilot* és, simplement, el mot més conegut de cada família, no necessàriament el mot primitiu. I, en la mateixa entrada, hi apareixen els altres mots de la família. Al costat de cada mot hi ha indicada la categoria gramatical, la definició (tan simple com sigui possible), i no hi ha exemples. Tot plegat fa que l'extensió d'aquest diccionari sigui molt menor que la del Fabra. Xuriguera estava convençut de la necessitat d'un diccionari com aquest. I tenia també molt clar quins n'eren els destinataris: els joves, aquells a qui pertocava rebre l'herència dels qui els havien precedit.

En el pròleg, l'autor indica que, a més del *Diccionari general de la llengua catalana*, de Pompeu Fabra, tenia al davant set altres diccionaris. Pel que veiem en les seves notes, sabem que va consultar un Larousse en nou volums, el diccionari Alcover-Moll, el *Pal·las*, d'Emili Vallès, un diccionari de Santiago Albertí, l'*Espasa,* la *Gran enciclopèdia catalana* i el *Diccionari de la rima*, de Francesc Ferrer i Pastor, publicat a València en 1956. En les seves notes manuscrites hi consten consultes a la gramàtica de Fabra i a la de Marvà. I també tenia en compte fonts orals. L'informador que apareix més sovint és Jaume Granell, l'opinió del qual valorava molt, així com també la del pare claretià Manuel Casanoves, amb qui intercanviava problemes lèxics i gramaticals.

Tot i la seva passió pel diccionari, o precisament per això, Xuriguera tenia molt clar que la llengua anava molt més enllà del diccionari:

> Hi ha molta gent que continua creient que les paraules vénen del diccionari, i no pas el diccionari de les paraules, 'l'origen de les quals, diu un filòleg francès, es troba en els llavis de l'home'.
>
> Fabra tingué present aquesta evidència i hi restà fidel tota la vida. El seu treball no consistí a inventar una llengua sinó a ordenar-la, establir-ne unes normes, netejar-la d'impureses, fer-la apta i donar-li agilitat i uniformitat, suaument i científicament.

8. Joan Coromines li diu, en una visita que li féu Xuriguera el dia 13 de febrer de 1975, en el decurs de la qual li regala la segona edició de *Els verbs catalans conjugats*: «Tinc els vostres llibres a l'abast de la mà.»
9. Precisament per l'octubre del 2008 s'ha celebrat la publicació d'un milió d'exemplars.

Perquè la llengua ja existia i el poble se'n servia en la vida ordinària i en l'exercici del pensament[10].

Per aquest mateix motiu, maldà per aconseguir la incorporació d'un seguit de termes lleidatans en el *Diccionari general* de Fabra, que ell sí que incorporà en el seu diccionari. I no solament això; per exemple, fa servir *lluentí* en lloc de *lluentó*, terme aquest darrer que indica Fabra (i més tard també el DIEC). Trobar «un vestit de lluentins» en un vers de Carner el convenç de la bondat d'aquest terme[11]. Una altra modificació que hi introduí va ser, per exemple, *veral*, mot que deixa en singular, a diferència del que feia el Fabra. (El DIEC, però, l'entra també en singular.) Conseqüent amb la seva idea d'equiparar barbarismes amb vulgarismes, i malgrat la seva confessada fidelitat a Fabra, Xuriguera elimina del seu diccionari termes que ell considera impropis, com ara els castellanismes *burro* o *encabessar-se* (mot, aquest darrer, que ha desaparegut del DIEC) o el vulgarisme *empixonar*.

El principal avantatge d'aquest diccionari és, alhora, el seu principal inconvenient. Incloure els mots d'una família (tant els hereditaris com els cultismes) en una mateixa entrada fa que, per exemple, per a trobar el terme *frugífer* calgui anar al mot *fruita*.

L'acollença que tingué el diccionari de Xuriguera fou excel·lent. Una vegada més es repetiren els qualificatius de *pràctic*, *manejable*, *útil*, *original*, *funcional*, *clar*...[12]

Diccionari terminològic de l'administració municipal (1980)

El darrer[13] llibre de Xuriguera és un vocabulari castellà-català de termes administratius. Va ser escrit conjuntament amb el secretari general de l'Ajuntament de Barcelona, Jordi Baulies, amb la col·laboració dels membres de l'Oficina Tècnica de Control i Coordinació de Textos i amb l'ajut ja, a més del DGLC i altres diccionaris, del primer volum del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de Joan Coromines. Hi van esmerçar poc més d'un any i comprèn 6.830 paraules.

La darrera obra lingüística de Xuriguera és precisament un diccionari que té en compte, entre altres, la Llei municipal catalana de 1933 i que fou editat per l'Ajuntament de Barcelona. Recordem que Xuriguera hi ingressà com a funcionari municipal en 1933 i no hi va retornar, gràcies a una amnistia, fins a l'any 1977, a seixanta-nou anys. Hi treballà durant deu anys, fins al maig de l'any de la seva mort. Entremig, la llarga nit del franquisme, l'exili, la censura, la repressió... Finalment, però, les coses van tornar on sempre haurien hagut de ser. I és gràcies a Xuriguera, i a persones com ell, que això ha estat possible. ◆

10. J.B. Xuriguera, «La llengua».
11. J.B. Xuriguera, «Com vaig escriure el *Nou diccionari de la llengua catalana*», *Xaloc*, núm. 90, Mèxic, juliol-agost 1977.
12. Ll. L. de C. [probablement, Lluís López del Castillo], «J. B. Xuriguera, *Nou diccionari de la llengua catalana*», *Perspectiva escolar*, núm. 5, gener 1976, p. 52.
13. Deixo de banda el manual *Los verbos conjugados*, ja que segueix el mateix patró de l'edició catalana i, per tant, té els mateixos avantatges. Probablement va ser un encàrrec editorial, aprofitant l'enorme èxit del llibret de 1972, que Xuriguera acceptà per raons crematístiques.

Els estrangerismes del català

Xavier Rull,
Els estrangerismes del català. Com són i per què en tenim. Una aproximació social i lingüística,
Publicacions URV,
Tarragona 2008.

Tots tenim al cap un reguitzell d'estrangerismes que contínuament s'introdueixen a través dels mitjans de comunicació. Però, quins són els límits per a acceptar aquests estrangerismes? Cal adaptar-los? Per què escrivim d'una manera diferent *waterpolo* i *vàter*? Per què diem *espaguetis* i no pas *macarronis*? En el llibre de Rull, tot i que no hi ha fórmules màgiques, sí que trobareu resposta a aquestes i altres preguntes, amb una explicació coherent i entenedora dels criteris seguits per a l'adaptació, traducció o acceptació dels estrangerismes presents a la llengua catalana.

En el que podria ser una primera part del llibre, Rull analitza detalladament els manlleus. Ens defineix i exemplifica què és un manlleu o un estrangerisme; ens mostra exemples d'interferències lingüístiques en els àmbits sintàctic, morfològic, fonètic, prosòdic, ortogràfic, pragmàtic i fraseològic, i ens classifica els manlleus lèxics en manlleus formals, calcs, falsos amics, manlleus morfològics, xenismes, semicultismes, expressions llatines, sigles i abreviatures manllevades.

En l'estudi es fan diverses afirmacions que val la pena d'esmentar. Els manlleus sovint entren no tant per necessitat com per *esnobisme o moda*: sembla més modern parlar d'un *teenager* que d'un *adolescent*. Una via d'entrada habitual de manlleus són els catàlegs, mostraris i manuals d'instruccions de les cases comercials, de manera que si aquests documents fossin escrits en català, s'evitaria l'entrada de molts préstecs innecessaris, com els que fan que a alguns catalans els sembli que la *mantequilla* i la *mantega*, o l'*atún* i la *tonyina* són coses diferents, pel simple fet que en els envasos ho veuen escrit en castellà. Els mitjans de comunicació de masses són el principal canal de difusió de neologismes; per això, l'autor destaca que el control dels neologismes de la televisió, la ràdio i la premsa pot permetre una certa regulació dels préstecs.

A partir d'aquí, en una segona part del llibre, Rull analitza els criteris de tipus social i lingüístic per a decidir si cal adoptar un estrangerisme, adaptar-lo o rebutjar-lo, proposant una alternativa genuïna del català. Sobretot recull els criteris exposats pel Temcat en altres treballs ja publicats, i analitza problemes que es plantegen a l'hora de l'adaptació gràfica dels manlleus. Hi ha alguns sectors socials més refractaris a l'adaptació gràfica dels manlleus, com el del camp gastronòmic, per interessos comercials (encara que tothom pronunciï *crusant* i *fondí* ho hem d'escriure a la francesa: *croissant* i *fondue*). També és problemàtic d'establir el plural i el gènere d'alguns manlleus: el plural de *hippy* és *hippies* (com en anglès), però el de *whisky* és *whiskys*; la diferència entre *espaguetis* i *macarrons* s'explica per motius històrics.

En conclusió, cal cercar l'equilibri entre acceptar manlleus i potenciar expressions genuïnes de la llengua. De fet, de manlleus n'hi ha en totes les llengües, però una llengua amb un estat de salut més precari és més propensa a la penetració d'estrangerismes i, per tant, cal regular-ne amb més atenció l'entrada. Recomanem la lectura d'aquest llibre que, a través de nombrosos exemples, us ajudarà a entendre tota la complexitat de la incorporació d'estrangerismes i a descobrir moltes curiositats lingüístiques. ◆

David Casellas

Ausiàs March

Ausiàs March: per haver d'amor vida,
Antologia comentada per Francesc J. Gómez i J. Pujol.
Editorial Barcino,
Barcelona 2008.

Molta gent vam viure els darrers anys del franquisme descobrint realitats culturals que ens havien estat amagades. Potser és per això que encara guardo una imatge nítida del primer dia que vaig llegir A. March. El meu record en reté un component afegit sorprenent: gairebé no el vaig entendre, però em va entusiasmar.

Avui, per sort, llegir March resulta força més accessible, normal i enriquidor que aleshores. I una eina que ho fa possible és la recent publicació per part d'Editorial Barcino de l'antologia ***Per haver d'amor vida***, obra que conté 33 poemes de March, curosament seleccionats i minuciosament anotats i comentats per Francesc J. Gómez i Josep Pujol.

La publicació conté una presentació, útil i breu, una extensa introducció, en què s'exposen les relacions de March amb temes tan diversos i significatius de la seva obra com la vida, la cort, l'amor, la poesia, la raó, la follia, la retòrica, la mètrica, etc., a més de l'antologia poètica, formada per vint-i-dues cançons amoroses, sis cobles esparses, dos cants de mort, dues grans obres de teoria amorosa que, juntament amb «Puix que sens Tu algú a Tu no basta» (*Cant espiritual*), constitueixen una prova evident de l'ambició estètica i intel·lectual del poeta. Cadascun dels poemes va precedit d'un minuciós davantal, destinat a facilitar-ne la comprensió global, i porta un repertori d'anotacions, clares i rigoroses, pensades per a il·luminar i ampliar aspectes lingüístics, conceptuals, culturals o relatius a la procedència literària del fragment anotat.

De la lectura de l'obra, a més, es desprèn una imatge de March notablement renovada i enriquida. D'entrada, i com acabo de dir, els autors de l'antologia ens mostren les nombroses fonts literàries del poeta: Ovidi, Virgili, Dante, Boccaccio, Sèneca, sant Tomàs, Aristòtil, etc., fet que ens presenta un March culte i erudit, bon coneixedor dels recursos retòrics dels clàssics i del pensament escolàstic. Aquest fet, que trenca amb la imatge estereotipada de l'home isolat i angoixat, que es debat a la manera romàntica en l'abisme que separa la sensualitat de la raó, ens permet de veure March com un autor cortesà, amb una sòlida i refinada formació, capaç de crear un personatge literari que, per mitjà dels seus coneixements, verbalitza i transforma en matèria poètica l'anàlisi dels estats d'ànim de l'enamorat, amb les seves lluites internes, amb les seves passions carnals i espirituals i amb les seves contradiccions i les conseqüents repercussions morals.

Per tot plegat, la imatge de March és una imatge estimulant per la seva vigència i modernitat, probablement imperible. No és pas estrany que hagi estat un dels pocs clàssics nostres que hagin sobreviscut al llarg del temps, en totes les èpoques. El coneixement de la seva obra, cada dia més afinat i precís, ens el farà sens dubte encara més atractiu. Perquè, tal com ell mateix poetitzà:

«Saber no's pot tal bé si no és sentit,
e no'l sent hom si doncs sabut no és».

Dit això, ara només falta que nosaltres sapiguem donar una resposta clara i activa a la pregunta que formulen els autors en algun punt de l'Antologia: «[…] Serem capaços de veure March com el més gran poeta europeu del segle XV, com una de les veus més singulars entre les quatre o cinc propostes poètiques autènticament clàssiques de l'Europa medieval?» ◆

Marcel Fité

Preneu-m'ho tot...

Climent Forner,
Preneu-m'ho tot, deixeu-me la Paraula,
(Poesia, 1945-2007),
Ed. L'Albí,
Berga 2007.

Coincidint amb l'arribada a la fita dels vuitanta anys d'edat, l'escriptor Climent Forner i Escobet (Manresa, 1927) ha recollit en un sol volum la seva producció poètica diguem-ne major, sota el títol *Preneu-m'ho tot, deixeu-me la Paraula (Poesia, 1945-2007)*. Així el lector té aplegats molts poemes que romanien escampats en diversos llibres ja difícils de localitzar o que encara no s'havien aplegat en llibre.

Al nostre entendre, Climent Forner té tres característiques: és un poeta «tot-terreny», en el sentit que ha escrit molt i per a tota mena de finalitats, sovint lligades amb la seva missió sacerdotal; és un versificador de gran virtuosisme, que domina mestrívolament la tècnica mètrica (vegeu-ho, per exemple, en «L'Ull de Taüll», pp. 439-443), i és actualment un poeta de primera categoria.

Sobre la darrera característica, subscrivim el que afirma Joan Ferrer i Costa en el pròleg: «Climent Forner és un poeta fonamental i absolutament imprescindible en la literatura catalana de la segona meitat del segle XX i d'aquest començament del segle XXI. Crec que ningú com ell no ha estat capaç d'expressar en versos catalans una gamma tan àmplia d'experiències humanes formulades com a diàleg entre l'home, la comunitat del seu poble i el Misteri que dóna sentit a l'existència. La seva poesia recollida en aquest llibre és un clàssic contemporani.»

Com que a nosaltres ens interessa especialment la llengua, subratllem també el paper essencial que aquesta juga en la producció forneriana. Diu ell mateix, en uns «Mots de l'autor»: «Encara que m'atreveixi a jugar amb les paraules talment un infant entremaliat, per a mi la llengua –tota llengua, per minoritària que sigui– és sagrada, i com a tal ha de ser respectada, valorada i, si cal, defensada, com és el cas de la catalana, tan menystinguda, perseguida i tot per causes polítiques.» I, en l'epíleg, Joan Martí Alanis recorda que per a Forner «la fe en Déu i en Catalunya formen un tot indestriable» i que «s'ha dedicat a la poesia gràcies a la llengua de la qual s'ha enamorat com d'una noia bellíssima».

Baixant a detalls, observarem que aquest escriptor exquisit fa servir unes combinacions pronominals estudiades pel qui signa aquesta ressenya (vegeu l'article «Una combinació de pronoms febles admissible?», dins *Llengua Nacional*, núm. 42, primavera 2003, pp. 21-24). Ho podeu comprovar a les pp. 352 («De vegades se m'afues i et perdo per laberints ...»), 458 («Tu se m'acostes de puntetes ...») i 523 («se'm dónes»). Fet, doncs, que abona l'opinió d'acceptar-les com a correctes, si bé secundàries, com es fa amb altres combinacions de pronoms febles.

Una altra observació que faríem és que el volum (de 720 pàgines) hauria resultat més lleuger (en tots els sentits) si no s'hi haguessin posat les «traduccions i versions» de poetes catalans antics (alguns dels quals escrivien en llengua provençal, i els altres, ja en català) de les pp. 589-684. En efecte, aquests poetes antics, que escrivien en un idioma molt semblant al nostre o ja pròpiament en el nostre, val més llegir-los en la versió original –ajudats de les notes o explicacions adients– que no pas fer-ne adaptacions en vers, que resulten híbrides i més o menys anacròniques. En tot cas, opinem que aquestes traduccions i versions no escauen a un volum que recull la producció canònica del poeta Climent Forner.

I l'última observacio és advertir que, com sol passar en les primeres edicions dels llibres, en aquest també s'hi han escapat una sèrie d'errors o errates. Per a advertiment dels lectors i per a guiatge de l'editor a l'hora de fer-ne una segona edició, anotem els següents: «es prepara per la trobada» per «es prepara per a la trobada» (p. 23); «Em ric» per «Em dic» (p. 91); «Dels dels països» per «Des dels països» (p. 154); «enconfeu» per «encofreu» (potser) (p. 156); «I tant sí se'n va parlar!» per «I tant, si se'n va parlar!» (p. 157); «fan de Barça» per «fan del Barça» (p. 165); «Sorgorb» per «Sogorb» (p. 167); «sobra la host» per «sobre la host» (p. 173); «Catalunya amb vós s'empara» per «Catalunya en vós s'empara» (pp. 195 i 197); «s'hi complavia» per «s'hi complaïa» (p. 199); «compediment» per «compadiment» (p. 234); «garces» per «garses» (p. 351); «quixot de surt» per «quixot que surt» (p. 364); «unànimament» per «unànimement» (p. 366); «d'un pit retort» per «d'un pi retort» (p. 398); «quan en la meva fons» per «quan en la meva boca fons» (p. 466); «guerra arabois-raeliana» per «guerra àrabo-israeliana» (p. 493); «sinó fos ... de l'Hudson» per «si no fos ... del Hudson» (p. 513); «de no saber perquè» per «de no saber per què» (p. 541); «no se sap exactament perquè» per «no se sap exactament per què» (p. 601); «al primer cop d'ull» per «a primer cop d'ull» (p. 621); «tal vegada sigui» per «tal vegada és» (p. 627); «mitjorn» per «migjorn» (p. 656).

En conjunt, doncs, Mn. Climent Forner –escriptor vinculat especialment al bisbat de Solsona i a la comarca del Berguedà– ens ha ofert un llibre important, que cal que sigui conegut, essent com és una aportació destacada a la poesia catalana dels nostres temps. ◆

Josep Ruaix i Vinyet

Sobre la cursiva

Pere Farrando,
Sobre la cursiva. Ús en els textos impresos per marcar els estrangerismes,
Pagès Editors,
Barcelona 2008.

Com és sabut, la cursiva és un recurs tipogràfic que serveix per a marcar determinats mots o fragments en un text, en oposició a la lletra rodona. En diverses tradicions tipogràfiques, incloent-hi la catalana, els estrangerismes es marquen precisament amb aquest recurs. Ara bé, com fan notar Josep M. Pujol i Joan Solà en el seu llibre *Ortotipografia. Manual de l'autor, l'autoeditor i el dissenyador gràfic* (Columna, 1995, 2a ed. 2000), el marcatge tipogràfic dels estrangerismes no és una qüestió simple. En efecte, per poc que ens hi fixem veurem que poden sorgir solucions aparentment contradictòries en una mateixa publicació, en una mateixa col·lecció, etc.; o pot passar que un mateix diccionari tracti d'una manera diferent els estrangerismes d'un determinat àmbit, posem per cas el de la música. Davant d'això, Pere Farrando ha elaborat el manual *Sobre la cursiva*, en què planteja la qüestió analitzant-la des de diversos punts de vista. L'autor ofereix, en la segona meitat de l'opuscle, algunes instruccions sobre com es poden gestionar des del punt de vista tipogràfic els estrangerismes. Farrando no ofereix una llista de solucions concretes, sinó que apunta les diverses opcions que té l'autor o l'editor del text a partir de diversos criteris (incloent-hi els aspectes estètics i estilístics, la voluntat expressiva, etc.). ◆

Xavier Rull

Literatura cristiana antiga

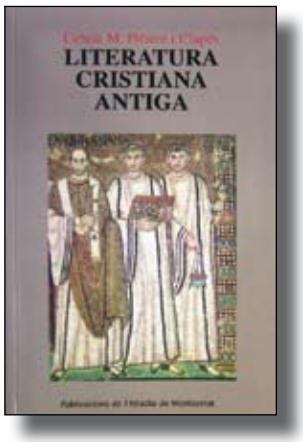

Cebrià M. Pifarré i Clapés,
Literatura cristiana antiga (autors, història, idees, antologia de textos),
Scripta et Documenta, 79,
Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

Al costat de les grans cultures, la nostra és petita i no gaudeix de l'empara d'un Estat. Tanmateix, disposa d'una sèrie d'obres pròpies de les grans cultures, com són diccionaris i enciclopèdies, col·leccions literàries importants i obres bàsiques. Amb la publicació, la tardor passada, de la *Literatura cristiana antiga,* del monjo montserratí Cebrià Pifarré, la cultura catalana s'ha enriquit amb una altra d'aquestes obres bàsiques, que equival al manual complet de tota una assignatura universitària, la patrística. En endavant, si volem, ja no haurem de recórrer a manuals en castellà, francès o italià, com hagué de fer, anys enrere, el qui signa aquesta recensió. Per això, en primer lloc, hem de felicitar l'erudit autor i la valenta editorial.

Després del prefaci i les informacions preliminars, el manual es desenvolupa en trenta-nou capítols que cobreixen tota l'època dels Pares de l'Església, des de finals del segle I fins al segle VIII (naturalment, després de Jesucrist). Cada capítol s'estructura en uns apartats precedits d'una pregunta-subtítol, amb la informació més important, seguits d'uns altres apartats, en lletra més petita, amb les coses secundàries (sota l'epígraf «Per a saber-ne més»). Acabat hi ha una «Antologia de textos», trets d'ací i d'allà i precedits d'una breu introducció. Finalment, es troba una bibliografia amb les edicions de les obres o autors tractats (on podem apreciar el gran servei que ha fet a la nostra llengua la col·lecció «Clàssics del Cristianisme», amb cent volums publicats entre els anys 1988-2005) i els estudis de referència que en parlen. Com és lògic, l'obra s'acaba amb diversos índexs: analític, d'autors moderns i general.

Encara que som en una època en què la religió en general i el cristianisme en particular, al nostre país, han perdut rellevància social, no hi ha dubte que una cultura que vulgui ser, alhora, oberta als coneixements humanístics i fidel a la seva matriu històrica, ha de valorar positivament l'existència d'una obra com la que ressenyem, de la mateixa manera que ha de considerar la importància que això té per a un ús normalitzat de la llengua en tots els àmbits, comprenent-hi el dels estudis eclesiàstics.

Amb vista a una possible reedició del manual, creiem adient de fer unes quantes observacions:

1) El lector agrairia que el manual es repartís en dos volums, en lloc d'un de sol, ja que l'elevat nombre de pàgines (750) el fa feixuc. De passada, es podrien imprimir en un tipus de lletra més gros els passatges que ara són en lletra menuda, com també deixar «respirar» més els textos antològics, que ara resten massa atapeïts. Al nostre entendre, d'aquests textos antològics s'hauria de citar sempre la font exacta, perquè tal com ara estan no sabem si s'han copiat de traduccions catalanes existents (i quines) o bé si l'autor els ha traduïts personalment d'altres llengües.

2) Caldria revisar tipogràficament el text, perquè massa sovint, a final de ratlla, hi falten dos, tres o quatre caràcters, deixant enlaire informació, a vegades, ben important. També caldria fer-hi una ulterior revisió lingüística, perquè s'hi han esmunyit errors, tant de català (p.e., «es revelà contra el seu pare» per *es rebel·là contra el seu pare*) com de llatí (p.e., «extra Ecclesia nulla salus» per *extra Ecclesiam nulla salus*).

3) Quant als adjectius compostos coordinats, suposem que l'autor, assenyadament, els havia escrit amb guionets (p.e.: *la divino-humanitat del Crist*, p. 494; *renaixença constantino-teodosiana,* p. 536; *il·luminació platònico-agustiniana,* p. 607), però algú els hi va treure sistemàticament (encara que algun cop, per sort, va badar) i en van resultar les irracionals «botifarres» del tipus «lluita politicoreligiosa» (per *lluita político-religiosa*), «mètode historicoliteral» (per *mètode històrico-literal*), «aspiració asceticomonàstica» (per *aspiració ascètico-monàstica*), «obra filosoficoteològica» (per *obra filosòfico-teològica*), «en clau misticosimbòlica» (per *en clau místico-simbòlica*), «valor historicoliterari» (per *valor històrico-literari*), «teories asceticoplatonitzants» (per *teories ascètico-platonitzants*), «accent historicosalvífic» (per *accent històrico-salvífic*), «fogar teologicomonàstic» (per *fogar teològico-monàstic*), etc.

4) En la bibliografia de les pp. 634-635 hi hem trobat a faltar les edicions (en l'original llatí i la traducció catalana) de Sidoni Apol·linar a cura del malaguanyat llatinista Joan Bellès, publicades dins la col·lecció Bernat Metge (dos volums de *Poemes,* anys 1989 i 1992, i tres de *Lletres,* anys 1997, 1998 i 1999).

En fi, tant de bo que aquest manual del P. Cebrià Pifarré, fruit de molts anys d'estudi i ensenyament, sigui rebut amb l'interès que es mereix, tractant-se com es tracta d'una eina bàsica en el seu gènere, i que en l'esdevenidor pugui ser reeditat amb les esmenes i millores oportunes. ◆

Josep Ruaix i Vinyet

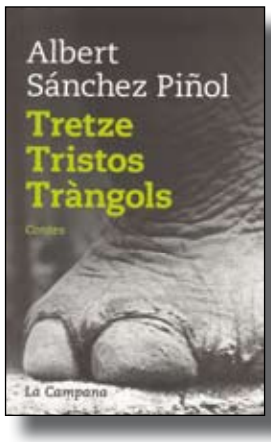

Albert Sánchez Piñol,
Tretze Tristos Tràngols,
ed. La Campana,
Barcelona 2008.

Els contes que integren aquest llibre són de lectura fàcil i àgil, perquè les frases són molt curtes i els relats, excepte l'últim i l'avantpenúltim, són de poca extensió i captiven el lector per les situacions insòlites que s'hi descriuen, unes situacions que es troben en la línia del realisme màgic i són fàcilment transportables a àmbits propis de la vida quotidiana, a través d'una anàlisi que tot i ser òbvia, quan ens hi encarem en la vida real pot no semblar-ho. Segurament es tracta d'obvietats que cal que quedin escrites sobre paper perquè hi reflexionem, sobretot més enllà del context en què l'autor ens les planteja, en aquest àmbit més quotidià on són fàcilment aplicables.

Amb el llenguatge satisfà tots els públics, perquè tot i no ser realment planer és comprensible per a un lector de cultura mitjana; crea l'efecte d'estar escoltant un amic o una veïna que ens explica una xafarderia, una història d'aquelles que ens fan estar atents fins al final perquè sabem que és al final on hi ha la sorpresa i, exactament, al final és on la trobem, perquè el desenllaç dista molt del que podíem esperar, raó per la qual, entre altres, hi reflexionem.

Amb la varietat de tècniques narratives (diàleg, narrador omniscient, estil indirecte, estil indirecte lliure...), Sánchez Piñol confereix més dinamisme als relats. Els protagonistes també poden ser d'allò més diferents: homes d'avui dia, d'altres èpoques, animals, extraterrestres... Com que precisament en la primera història els protagonistes són animals, això crea en el lector l'expectativa que tot és possible en el marc del llibre. ◆

Agnès Toda i Bonet

Compendi de normes...

Ramon Sangles i Moles,
Compendi de normes d'estil: manual per a redactors i correctors,
Llengua Nacional,
Barcelona 2008.

Amb la brevetat i la precisió pròpies d'un compendi, el llibre de Ramon Sangles i Moles és un útil manual per a redactors i correctors. L'autor, director de la revista *Llengua Nacional,* explica –en els mots de presentació– que, en aquest llibre, «a més de formular-hi els consells típics dels llibres d'estil, hi recollim temes que s'han publicat o reflectit en la nostra revista i que considerem encara poc coneguts dels professionals de la llengua». Hi destaquen, sobretot, textos de dos grans experts de la llengua: Albert Jané i Josep Ruaix.

El volum s'estructura en nou parts: convencions i definicions, paginació i redacció, puntuació, marques tipogràfiques, reglamentacions d'ús, precisions lèxiques i sintàctiques, qüestions controvertides, tràmits oficials i, per últim, bibliografia.

Un cop presentats l'alfabet fonètic internacional, l'alfabet català i els signes de puntuació i tipogràfics, vénen unes llistes de mots que cal pronunciar correctament, ja sigui amb essa sonora ja sigui amb essa sorda (p.e., *asil / etcètera*), i uns altres en els quals cal no desplaçar erròniament l'accent (p.e., *intèrfon, Hèlsinki*). Sota l'epígraf «Definicions lingüístiques» s'expliquen termes com *afèresi, anacolut, anàfora, apòcope, apòdosi,* etc., sovint amb exemples il·lustratius. Seguidament hom dóna uns quants consells sobre la paginació i l'organització d'un text, sobre títols, subtítols i marques d'ordre, i sobre notes i reclams, oferint-ne exemples pràctics; i, semblantment, pel que fa a llistes bibliogràfiques.

Les parts dedicades a puntuació i marques tipogràfiques contenen l'essencial sobre la coma, el punt, el punt en els parèntesis, el punt en les cometes, els punts suspensius, els dos punts, l'interrogant, la cursiva, les cometes, els parèntesis, la barra inclinada, els claudàtors, el guió i el guionet.

De la pàgina 67 a la 108 el llibre tracta les reglamentacions d'ús, bo i oferint unes llargues llistes sobre l'ús de la majúscula en la seva funció distintiva (p.e., *el riu Ter / el Golf Pèrsic / el parc Balmes / el Camp de Mart*); semblantment a propòsit de les abreviacions (abreviatures, sigles, acrònims, símbols, etc.), de l'apostrofació de l'article, de la fórmula de datació, dels dies i mesos escrits de manera abreujada, de l'expressió de l'hora, d'adverbis i locucions de temps, dels tractaments, de com especificar les adreces i, per últim, de nombres i quantitats.

Les «Precisions lèxiques i sintàctiques» són a propòsit de l'ús de les preposicions *per* i *per a,* dels pronoms adverbials *en* i *hi,* de les preposicions *a* i *en*, de l'ús de *mentre* i *mentre que*, *assecar* i *eixugar, què* i *que, cadascun* i *cadascú, gaire* i *molt,* l'expressió *fer temps* i els adjectius *propi* i *mateix;* encara en aquesta part hi trobem els usos impropis de la preposició *a* regida, quan s'ha d'escriure *li, l'hi, la hi,* etc., quan cal usar *ser* o *estar,* l'abús del mot *només* i de l'expressió *acabar amb.*

En la part titulada «Qüestions controvertides» hom tracta tres punts: les normes sobre el guionet, el neologisme *blog* i les duplicacions femenines innecessàries; finalment, en la part de tràmits oficials s'expliquen els passos que cal fer per a tenir el nom o els cognoms ben escrits (p.e., *Sangles* i no pas *Sanglas,* i *Moles* i no pas *Molas*) i es detalla com cal preparar un currículum.

En resum, un compendi: succint, però substancial. Desitgem que contribueixi a millorar l'ús lingüístic. ◆

Carles Riera

Diccionari d'expressions

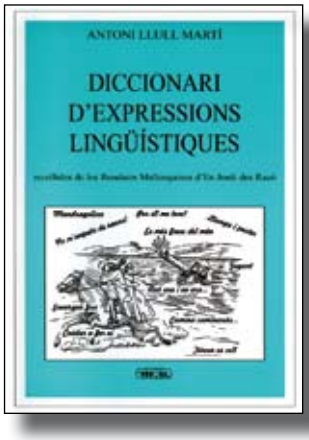

Antoni Llull Martí,
Diccionari d'expressions lingüístiques,
Editorial Moll,
Mallorca 2008.

Antoni Llull Martí (Manacor, 1935), escriptor i professor de català, ha dedicat moltíssimes hores del seu lleure a la investigació històrico-lingüística amb el conreu especial de l'aspecte lúdic i alhora pedagògic del català. Té una trentena i escaig d'obres publicades en aquesta rara especialitat, amb gloses, endevinalles, palíndroms, proverbis, antropònims, etc., tots d'una vàlua indiscutible per als especialistes d'aquesta branca. Va ser un dels fundadors del *Butlletí de la Societat d'Onomàstica*.

En aquesta obra mestra amb què ens acaba de sorprendre, el *Diccionari d'expressions lingüístiques*, l'autor enriqueix el nostre patrimoni lingüístic tant pel contingut com per l'extensió i la qualitat. El lector hi trobarà, al llarg de quasi 400 pàgines en quarta, més de 5.500 entrades amb les locucions, dites i refranys que ha anat recollint i classificant amb paciència monacal al llarg de dècades. Tot aquest repertori l'ha anat extraient del pou sense fons que conté l'aplec de *Rondalles mallorquines* (24 toms) que Mn. Antoni M. Alcover (1862-1932), encara ben jove i ja «bruixat per la llengua» –en paraules de l'autor–, arreplegà arreu de l'illa de Mallorca, sobretot de boca de la gent de la ruralia de finals del segle XIX i inicis del XX. Lèxic, ai las!, darrerament tan malmès pels canvis tecnològics i el frec amb els nouvinguts d'arreu del món que tants canvis semàntics hi introdueixen. Avui aquest *Diccionari* ja resulta una joia de valor inestimable.

L'obra que comentem, pulcrament editada per la prestigiosa editorial Moll, dins la col·lecció de grans obres «Els treballs i els dies» –aquesta n'és el núm. 54–, honora la col·lecció fundada pel venerable filòleg Francesc de B. Moll, coautor amb l'esmentat Mn. Alcover del *Diccionari català-valencià-balear.* El *Diccionari d'expressions lingüístiques* de Llull conté una introducció explicativa de com s'ha elaborat el llibre, a qui s'adreça especialment i de com treure'n el màxim de profit en les consultes. És altament senzill i pedagògic el seu ús per l'enfocament que li dóna, pensat perquè el pugui llegir qualsevol persona amb les competències de parla i lectura del català. Per això, Antoni Llull hi defuig els tecnicismes, les abreviatures i les sigles, tan usuals en les obres adreçades als estudiosos, més exigents en el camp de la filologia. Així i tot, Déu n'hi do la utilitat que hi trobaran els lexicòlegs interessats en el registre col·loquial del vocabulari de les Illes, molt del qual encara resta ben viu, sobretot entre la gent major.

Cada entrada és constituïda per una expressió, de la qual s'explica el significat, acompanyada d'un exemple d'ús, extret d'una rondalla, amb indicació del tom, de la pàgina d'on prové i de la freqüència d'ús. Vegeu-ne un exemple, agafat a l'atzar:

De cop i bolei, 'de sobte'. *«Un dematí, de cop i bolei, s'hi presenta la Mort i li entima, sense més cerimònies: /—Ola! jaiet, anem amb mi.»* IV, 68*.

En resum: un llibre que no pot mancar a la biblioteca de consulta de cap filòleg ni de cap lector de les *Rondalles* i escrits amb el saborino dels escriptors en català de Mallorca. ◆

Gabriel Barceló Bover

Llengua Nacional

La revista defensora de la nostra llengua

La revista LLENGUA NACIONAL explica i defensa els valors de la nostra llengua; també impulsa el seu bon coneixement, domini i ús. Subscriviu-vos a LLENGUA NACIONAL. Assegureu-vos ara la llengua, perquè ningú no ho farà per vosaltres!

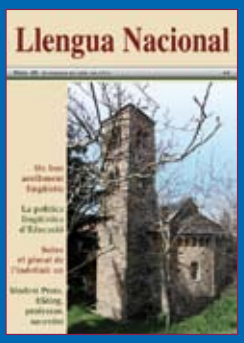

DADES PERSONALS:

Nom _____ Cognoms _____

Adreça _____

Codi postal _____ Població _____

Telèfon _____ Adreça electrònica _____

Se subscriu a la revista trimestral LLENGUA NACIONAL pel període d'un any, prorrogable, si no hi ha ordre en contra, amb un import de:

- ❒ 45 € = soci protector
- ❒ 30 € = soci numerari
- ❒ 18 € = subscriptor regular

FORMES DE PAGAMENT:

❒ ingrés directe: 2013 0088 69 0200522492 (Caixa de Catalunya)

❒ banc: Entitat|__|__|__|__| Oficina|__|__|__|__| Control|__|__|

Núm. compte|__|__|__|__|__|__|__|__|__|__|

Adreceu aquesta butlleta a:
Associació Llengua Nacional / C. de Sant Pere més Alt, 25 / 08003 Barcelona
Telèfon: 93 456 88 79 — a/e: llengua@llenguanacional.cat

Exhaurida molt de pressa la primera edició (suposem que encara n'hi deuen haver a la llibreria ONA i a la Catalònia), tenim ja a impremta la segona, on hi hem fet un bon treball de reorganització i ampliació de temes. Com que ens el demanen, tenim oberta una llista d'espera i, així que tinguem el llibre, el servirem.

— Els exemplars d'aquesta segona edició es podran trobar a la llibreria ONA (Gran Via, 654 – BCN), a la llibreria Catalònia (Rda. de Sant Pere, 3 – BCN) i a les llibreries La Tralla (Vic) i Les Voltes (Girona), a tot arreu al preu de 12 €.

— Si voleu, us el podem enviar pel preu de 14 € (2 € són per costos d'enviament). Si sou socis de LN, l'enviament no us el cobrarem. Aleshores, ens l'heu de demanar per correu electrònic: <llengua@llenguanacional.cat> i ens heu de donar la vostra adreça postal i ja us respondrem, indicant-vos com fer-ne el pagament.

— També el podeu adquirir directament al nostre Centre Sant Pere Apòstol (carrer de Sant Pere més Alt, 25 – BCN), de sis a nou de la tarda, amb un descompte de gairebé el 35%, de manera el preu serà de 8 €. Demaneu pel senyor Rafael.

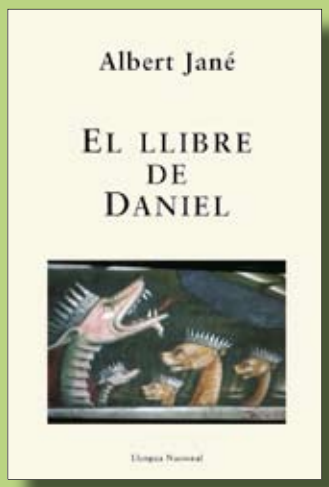

Aquest llibre és una paràfrasi magnificada del text bíblic, escrita amb una prosa riquíssima i exuberant, amb nombrosos fragments assonantats, que es pot considerar una obra singular i excepcional, que no deixarà de sorprendre i d'entusiasmar el lector.

El podeu trobar, pel preu de 6 €, al Centre Sant Pere Apòstol, tots els dies de sis a nou del vespre (C. Sant Pere més Alt, 25 – Barcelona). Demaneu pel senyor Rafael.

ENCOMANA EL CATALÀ!

A la fleca, al cafè de l'amic Joan, amb qui coneixes i amb qui no coneixes, a tot arreu i amb tothom, la primera paraula en català.

És fàcil. Encomana el català.

Generalitat de Catalunya

per la llengua

som-hi